DE PULCHRITUDINE DIVINA. LIBRI TRES.

LIBER I.

DE PULCHRITUDINE

GENERATIM SPECTATA

PRAESERTIM SECUNDUM DOCUMENTA PATRUM ECCLESIAE.

DISSERTATIO INAUGURALIS DOGMATICA
QUAM SCRIPSIT ET REVERENDISSIMI THEOLOGORUM CATHOLICORUM
ORDINIS IN ALMA LITTERARUM UNIVERSITATE VIADRINA
CONSENSU ET AUCTORITATE

PRO GRADU DOCTORIS SS. THEOLOGIAE RITE CAPESSENDO
DIE XXV M. NOVEMBRIS A. MCMI HORA XI IN AULA LEOPOLDINA
PUBLICE DEFENDET

HENRICUS KRUG,
PRESBYTER DIOEC. SPIRENSIS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT

DR. PHIL. EDUARDUS KOTALLA ET IOANNES NEUGEBAUER,
VICARII AD ECCLES. CATHEDRAL. VRATISLAVIENSEM.

Cum alii duo libri (de pulchritudine Dei et de appropriatione pulchritudinis divinae) typis iam exscribantur, totum de pulchritudine divina opusculum post tres fere menses Friburgi Brisgoviae sumptibus Herder in lucem prodibit.

De pulchritudine divina.

DE PULCHRITUDINE DIVINA. LIBRI TRES.

LIBER I.

DE PULCHRITUDINE GENERATIM SPECTATA

PRAESERTIM SECUNDUM DOCUMENTA PATRUM ECCLESIAE.

DISSERTATIO INAUGURALIS DOGMATICA
QUAM SCRIPSIT ET REVERENDISSIMI THEOLOGORUM CATHOLICORUM ORDINIS IN ALMA LITTERARUM UNIVERSITATE VIADRINA CONSENSU ET AUCTORITATE

PRO GRADU DOCTORIS SS. THEOLOGIAE RITE CAPESSENDO
DIE XXV M. NOVEMBRIS A. MCMI HORA XI IN AULA LEOPOLDINA
PUBLICE DEFENDET

HENRICUS KRUG,
PRESBYTER DIOEC. SPIRENSIS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT

DR. PHIL. EDUARDUS KOTALLA ET IOANNES NEUGEBAUER,
VICARII AD ECCLES. CATHEDRAL. VRATISLAVIENSEM.

Theologorum catholicorum Ordo in Universitate Vratislaviensi hanc dissertationem auctore IOSEPHO POHLE, theologiae Professore P. O. approbavit et imprimi permisit.

Impressit C. A. Wagner Friburgi Brisgoviae.

Memoriae parentum meorum

sacrum.

Prolegomenon.

Quaestio de pulchritudine divina ad illam theologiae dogmaticae pertinet partem, in qua de attributis Dei tractari solet.

I. Theologorum primus, qui Ecclesia antiqua adhuc vigente de pulchritudine divina ex professo disseruit, Dionysius fuit Pseudo-Areopagita[1]. Is enim in opere, quod „De divinis nominibus" inscribitur, c. 4, § 7 tradit, „quomodo Deus dicatur pulcher et pulchritudo, et unde ac qua ratione sic appelletur; et quomodo anticipet rerum omnium pulchritudinem ut causa, et ex hac eius pulchritudine omnes exsistant congruentiae." [2] Satis obscurus in verbis, sequitur in re Platonem, quocum etiam pulchrum a bono aegre discernit, ne dicam confundit. Nihilominus hac in quaestione maximam vim in theologos saeculorum succedentium exercebat. Reliqui Patres Ecclesiae, quamquam nihil ex professo de pulchritudine divina scripserunt, occasione tamen data in operibus suis sparsim mentionem illius fecerunt. Inter quos facile eminent S. Basilius Magnus et S. Gregorius Nazianzenus et S. Gregorius Nyssenus et S. Cyrillus Alexandrinus, si Graecos quidem respicimus, si vero Latinos, S. Hilarius et S. Ambrosius et maxime S. Augustinus.

II. Schola aetatis mediae, nescio an quaestionem de pulchritudine divina multum promoverit. S. Thomas Aquinas, qui Dionysii librum De div. nom. commentatus est[3], pulchrum a bono quidem distinguit, sed non item a vero. Porro, quidnam in sese pulchrum sit, neque proprie definit, neque ubi „elementa pulchri" enumerat, constans sibi est. Quodsi „claritatem" in numero horum elementorum iterum iterumque habet[4], auctores non pauci ad nostram usque aetatem eum secuti sunt.

---

[1] Inter omnes fere theologos aetatis nostrae constat hunc Dionysium ab illo Act. 17, 34 prorsus alienum esse; unde a nobis quidem Dionysius Pseudo-Areopagita citatur.

[2] *Migne,* Patr. gr. 3, 694 (i. e. Patrologia Graeca, volumen 3, columna 694).

[3] Thom. in libr. Dionys. Areopag. de divin. nomin. expos. Cf. *Ios. Jungmann,* Ästhetik (ed. 3, Freiburg i. Br. 1886) I, 24.

[4] S. th. 1, q. 39, a. 8 c; item 2. 2, q. 145, a. 2 c.

III. Postquam sub finem medii aevi litterae antiquae et studia classica refloruerunt, Dionysius Petavius S. J. († 1652) et Ludovicus Thomassinus, Congr. Oratorii presbyt. († 1695), quemadmodum generatim ad originalia documenta Patrum Ecclesiae redierunt, ita specialem quoque de pulchritudine divina quaestionem diligentius tractaverunt: ille uno capite, hic capitibus tribus. Petavius quidem in opere „De theologicis dogmatibus, tom. I (Venetiis 1745) de Deo Deique proprietatibus" lib. 6, c. 8 agit: „De Dei pulchritudine: ac primum pulchritudinis natura consideratur: quam sit affinis bonitati ac perfectioni: adeo ut quae de illa dicuntur, eadem pulchritudinem conveniant: velut aptum et congruens; item modus, ordo et species." Petavium aliquatenus ab auctoritate Dionysii Pseudo-Areopagitae pendere, satis iam apparet ex illis verbis: „quam sit affinis bonitati" scil. pulchritudo. Thomassinus vero „Dogmatum theologicorum de Deo Deique proprietatibus" tom. II (Venetiis 1730) lib. 3 disserit c. 19: „De pulchro et pulchritudine quid Plato senserit, quid ceteri Platonici." — c. 20: „De pulchritudine Dei et Deo quid Ecclesiae Patres senserint. Item de pulchritudine a Deo in animas effluente." — c. 21: „De pulchritudine a Deo per mentem in animam, per animam in corpora defluente, sive naturalia, sive artefacta."

Uterque theologus fortasse plus aequo Platonicos sequitur, nulla ratione habita eorum quae sacra Scriptura de pulchritudine divina habet. Ita tamen alter ab altero discedit, ut dum Petavius naturam pulchritudinis definire conatus est, Thomassinus e contra hanc difficultatem nullatenus attingit. Praeterea hic quaestionem de pulchritudine divina post eam, quae est „de Deo ut est veritas (ubi de ideis)" posuit; ille vero quaestioni „de Dei bonitate" alteram „deque eius perfectione ac pulchritudine" subiungit[1].

IV. Theologi denique nostrae aetatis, quotquot de pulchritudine Dei scripserunt, fere omnes e Petavio et Thomassino hausisse videntur: alteri quidem e schola praecipue Thomistarum (ut Stöckl, Vallet etc.) Thomassinum vel potius S. Thomam sequentes pulchrum ad notionem veritatis („claritatis", „splendoris") referunt; alteri vero (ut Kleutgen, Ios. Jungmann, Stentrup etc.) Petavii potius vestigia prementes notionem pulchritudinis revocant ad notionem bonitatis, vel etiam ad notionem perfectionis (ut Janssens, Gietmann etc.). Unde iam liquet quaestionem de pulchritudine et pulchritudine divina hucusque esse controversam.

V. Nobis ergo eandem quaestionem tractaturis in id incumbendum imprimis erat, ut illa Patrum Ecclesiae documenta, e quibus et Petavius et Thomassinus plurimum hauserunt, iterum perquireremus ac

[1] Mirum videri potest, quod *Leonardus Lessius* S. J., qui „De perfectionibus moribusque divinis" (Antverpiae 1620) ex professo disseruit, pulchritudinis divinae mentionem non facit, ne verbo quidem, licet Patres Ecclesiae hac de re saepe ac diserte locuti sint.

perlustraremus. Neque sine magno labore fere omnes de pulchritudine et pulchritudine divina locos, qui per innumera opera Patrum Ecclesiae dispersi sunt, investigavimus atque in unum quoddam corpus collegimus. Quibus deinde locis addidimus eos, quos sacra Scriptura eadem de re exhibet. Neque Platonem, qui apud plurimos Patres Ecclesiae non parvae auctoritatis erat, praetermittendum esse putavimus. Hunc tandem in modum praemuniti, illam de pulchritudine divina quaestionem perdifficilem rursus aggredi ausi sumus et, Deo iuvante, ad finem — utinam felicem — perduximus.

Quod ad Patres Ecclesiae citatos attinet, „Patrologiae cursu completo", quem I. P. Migne accuravit, utebamur. Latinam tamen versionem Patrum Graecorum, praecipue S. Gregorii Nysseni, etiam atque etiam ubi opus erat emendavimus, ut infra ex adnotationibus adiectis apparebit. Ceterum loci Patrum in toto hoc opere adhibiti sunt plus quam sexcenti.

Vratislaviae Calendis Novembris
in festo omnium Sanctorum a. MCMI.

Henricus Krug.

Index.

Pag.

Prolegomenon VII
Introductio 1

Liber primus.

De pulchritudine generatim spectata.

Pars prima.

Quomodo pulchritudo definiatur 5

Caput I. De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, eorumque etymologia 6
§ 1. De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, Graecis . . 6
§ 2. De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, Latinis . . 8
Caput II. Qua ratione pulchritudo ex suis definiatur effectibus 10
§ 1. De primo effectu, quatenus pulchritudo vim respicit appetitivam . 10
§ 2. De altero effectu, quatenus pulchritudo vim respicit cognoscitivam 13
§ 3. Corollarium. Per quos sensus, quasi internuntios, homo pulchra percipiat 16
Caput III. Quomodo pulchritudinis definiatur natura 19
§ 1. An ab effectibus pulchritudinis ad eius naturam theoretice perveniamus 19
§ 2. De pulchritudinis natura, quae in harmonia atque proportione debita consistit 21
§ 3. Corollarium. Quatenus S. Thomas Aquinas cum praecedente doctrina Patrum Ecclesiae consentiat 26
§ 4. De pulchritudinis natura, quae in ordine debito consistit . . . 29
§ 5. De pulchritudinis natura, quae in debita unitate consistit . . . 31
A. Argumenta positiva 32
B. Argumenta negativa 37
Caput IV. De nonnullis aliis pulchritudinis definitionibus earumque refutatione 41
Caput V. An pulchritudo notio sit transcendentalis 45

Pars secunda.

Quomodo pulchritudo dividatur 49

Caput I. De pulchritudine corporea seu sensibili 49
Caput II. De pulchritudine spirituali seu intelligibili 53
§ 1. Patres Ecclesiae, quomodo spiritualem pulchritudinem esse probaverint 53
§ 2. De spirituali pulchritudine virtutis 56
§ 3. De spirituali pulchritudine animae humanae 63
§ 4. De spirituali pulchritudine angelorum et beatorum in caelis existentium 66
Caput III. An spiritualis pulchritudo sit praestantior pulchritudine corporea . 68

Introductio.

De pulchritudine divina subtiliter et copiose disserere non poterimus, nisi prius cognitum habuerimus atque perspectum, quid generatim sit pulchritudo: quae quidem quaestio tam difficilis tamque obscura est, ut non solum indocti, sed etiam eruditi in diversissimas abeant sententias et opiniones.

Unde nova utentes methodo non tam philosophica quam theologica, imprimis definitionem pulchritudinis ex iisdem fontibus, e quibus totum hoc opus elaboratum est, scilicet e sacra Scriptura et documentis Patrum Ecclesiae, deducere ac derivare studebimus. Quod si ita nobis fortasse contigerit, ut quid sit pulchritudo, post tot vanos labores recte tandem definiamus, de divina quoque pulchritudine nos ad amussim tractaturos esse sperandum est. Verum cum Deus non modo unus sit secundum naturam, sed etiam trinus secundum personas, tertia denique orietur quaestio, nimirum: cuinam Trinitatis personae pulchritudo divina proprie sit tribuenda. Totum igitur hoc opus in tres dividimus libros, quorum

I° agendum erit de pulchritudine generatim spectata;

II° de pulchritudine Dei in se spectata et relata ad creaturas;

III° de pulchritudine divina, quatenus Filio Dei appropriatur.

Liber primus.

De pulchritudine generatim spectata.

„Pulchra dicuntur, quae visa placent."
S. Thomas Aqu., S. th. 1, qu. 5, a. 4.

„Omnis pulchritudinis forma unitas est."
S. Augustinus, Epist. (18) ad Caelestin.

Si pulchritudinem in genere consideramus, duo praesertim quaerenda sunt: primum quidem, quomodo pulchritudo definiatur; deinde, quomodo eadem dividatur. Itaque hic liber in duas dispescitur partes, quarum una de definitione, altera de pulchritudinis divisione agit.

Pars prima.

Quomodo pulchritudo definiatur.

Plato in „Cratylo" haec habet: „Vetus est proverbium, difficilia esse pulchra."[1] Unde Socrates Hippiam sophistam alloquens: „Opportune venis", inquit, „iam me doce satis ipsum pulchrum quid sit." Et aliquanto post: „Nonne pulchra omnia pulchro sunt pulchra?" Cui respondet Hippias: „Etiam pulchro."

Socrates: „Et hoc quidem est aliquid?"

Hippias: „Est; quidni?"

Socrates: „Dic igitur, hospes, quid est hoc pulchrum?" — Sed postquam in utramque partem longius disputaverunt, quaestione minime soluta uterque discessit, Socrates quidem ingenue confitens ardua esse pulchra; „proverbium enim", inquit, „quod dicat difficilia pulchra, videor mihi intelligere."[2]

---

[1] *Fridericus Astius,* Platonis quae exstant opera (Lipsiae 1819—1829) III, 107: Παλαιὰ παροιμία ὅτι χαλεπὰ τὰ καλά ἐστιν.

[2] *Astius,* Plato IX, 17 et 19 et in finem: Εἰς καλὸν ἥκεις· καί με δίδαξον ἱκανῶς αὐτὸ τὸ καλὸν ὅ τι ἔστι . . . Ἀρ᾽ οὖν οὐ τὰ καλὰ πάντα τῷ καλῷ ἐστὶ καλά;
Ἱππιας· Ναί, τῷ καλῷ.
Σω.· Ὄντι γέ τινι τούτῳ;
Ἱπ.· Ὄντι· ἀλλὰ τί γὰρ μέλλει;
Σω.· Εἰπὲ δή, ὦ ξένε, τί ἔστι τοῦτο τὸ καλόν; . . . Τὴν γὰρ παροιμίαν ὅ τί ποτε λέγει τὰ χαλεπὰ τὰ καλὰ δοκῶ μοι εἰδέναι.

Iam vero pulchritudo definiri potest: primum ex etymologia vocabulorum, quibus notio pulchri exprimitur; deinde ex effectibus, quos animus pulchra spectans in se recipit ac sentit; denique ex ipsa pulchritudinis substantia atque natura. Haec ultima tantum definitio, cum ipsam pulchritudinis naturam explicet, digna est quae integra et substantialis, Graece οὐσιώδης, appelletur. Duae vero primae descriptiones potius pulchritudinis sunt.

CAPUT I.

De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, eorumque etymologia.

Praeprimis inquirendum est, quibus vocabulis ad pulchritudinem exprimendam et Litterae sacrae utantur, et Patres Ecclesiae: et quidem primo loco Ecclesiae orientalis atque Graecae, deinde vero Ecclesiae occidentalis atque Latinae testes adhibebimus.

§ 1.

De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, Graecis.

I. Graeci variis ad pulchritudinem exprimendam utuntur vocabulis, quorum omnium notissimum est adiectivum καλός, quod LXX habent pro יָפֶה, *pulcher*, sed multo saepius pro טוֹב, *bonus*.

Καλός, „*pulcher*, a Graecis dicitur de omnibus, quae sua forma, sua praestantia, virtute, utilitate ita eminent, ut placeant.“ [1] — Deinde ab adiectivo καλός derivatur substantivum τὸ κάλλος, indeque ἡ καλλονή, i. e. pulchritudo.

Dionysius Pseudo-Areopagita voces καλός et κάλλος derivat a verbo καλεῖν, i. e. vocare. Ait enim De div. nom. c. 4, § 7: „Pulchrum omnia ad se καλεῖ, id est vocat; unde et κάλλος, id est pulchritudo, dicitur.“ [2] Re tamen vera voces καλός et κάλλος adhuc sunt incertae originis.

Ceterum τὸ κάλλος et ἡ καλλονή non solum *pulchritudo* a Vulgata vertuntur, sed nonnunquam etiam *forma* et *species*. Cf. Ps. 44, 3: Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Vulg.: „*Speciosus forma prae filiis hominum.*“ Sap. 13, 3: Ὁ γὰρ τοῦ κάλλους γενεσιάρχης. Vulg.: „*Speciei enim generator*“ etc.

II. Paululum obscurius est substantivum ἡ ὡραιότης, quod *species* verti potest, quamquam pressius pulchritudinem maturitatis significat. Ὡραῖος enim, i. e. *speciosus* vel *formosus*, derivatur a substantivo ἡ ὥρα,

---

[1] Lexicon Graeco-Latinum in libros Novi Testamenti auctore *Carolo Ludovico Willibaldo Grimm*, ed. 3. Lipsiae 1888.

[2] *Migne*, Patr. gr. 3, 702: Τὸ καλὸν . . . πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν, ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται.

quod proprie *tempus anni* significat, praecipue tamen *tempus veris* et *tempus messis*. Ita Plato in „Philebo“ dicit: „ὧραί τε καὶ ὅσα καλά, anni tempora et quaecunque pulchra sunt.“ [1] Sensu autem metaphorico ὥρα significat pulchritudinem iuventutis humanae, vel florem atque vigorem aetatis. Idem Plato in „Protagora“ loquitur περὶ τὴν Ἀλκιβιάδου ὥραν, id est „de pulchritudine Alcibiadis“ [2]. Unde Patres Ecclesiae Graecae, cum de pulchritudine Filii Dei loquuntur, vocibus ὡραῖος et ὡραιότης uti solent; quemadmodum Christus Ps. 44, 3 dicitur ὡραῖος κάλλει, hoc est *„speciosus forma“*.

Quomodo ὡραῖος et καλός inter se differant, S. Basilius M. Homil. in Ps. 44 ita explicat: „Species (τὸ ὡραῖον) a pulchritudine differt. Id enim speciosum (ὡραῖον) dicitur, quod completum fuit idoneo tempore ad usque propriam maturitatem. Exempli causa, illud frumentum speciosum dicitur, quod maturum iam est ad messem: atque is vitis fructus speciosus est, qui per anni tempestatem coctionem propriam ad suam perfectionem comparavit, quique usui aptus exsistit. Pulchritudo (κάλλος) vero concinnitas ea est, quae in membrorum compositione sita est, efflorescentem ex se gratiam habens.“ [3]

Hinc Sept. Tertullianus vocabulum ὡραῖος Latine *tempestivus* optime reddit, lib. 3 advers. Marcion. c. 17 de Christo haec dicens: „Tempestivus decore apud David (Ps. 44, 3) supra filios hominum.“ Commentarius autem in hunc locum ibidem notat: „Tempestivus decore. Sic placuit Septimio Graecum illud exprimere ὡραῖος τῷ κάλλει, quod in vulgata versione ‚*speciosus forma*‘.“

III. Graeci denique non raro vocabulis cum particula εὖ (bene, recte) compositis ad pulchritudinem exprimendam utuntur: e. gr. εὐπρέπεια, *decor*. Ita illud Ps. 92, 1: *„Dominus regnavit, decorem indutus est“;* LXX vertunt εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Et iterum Ps. 103, 1: *„Confessionem et decorem induisti“;* LXX reddunt ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσω. In Ps. 49, 2 vero εὐπρέπεια stat pro *specie;* nam versus: Ἐκ Σιὼν ἡ εὐπρέπεια τῆς ὡραιότητος αὐτοῦ, a Vulgata vertitur: *„Ex Sion species decoris eius.“*

Substantivum εὐπρέπεια originem ducit ab adiectivo εὐπρεπής, hoc est *decorus* vel *speciosus*. Cf. Sap. 7, 29: *„Est enim haec* (sapientia) *speciosior sole“;* LXX εὐπρεπεστέρα ἡλίου. — Similiter de aliis vocibus iudicandum est, ut εὔμορφος, *formosus,* ex quo εὐμορφία, *formositas;* item εὐπρόσωπος, *pulcher facie,* et alia huiusmodi.

---

[1] *Astius,* Plato III, 305. [2] Ibid. I, 5.

[3] *Migne,* Patr. gr. 29, 399: Τὸ ὡραῖον τοῦ κάλλους διαφέρει· ὅτι τὸ μὲν ὡραῖον λέγεται τὸ συμπεπληρωμένον εἰς τὸν ἐπιτήδειον καιρὸν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀκμήν· ὡς ὡραῖος ὁ σῖτος, ὁ ὥριμος ἤδη πρὸς θερισμόν· καὶ ὡραῖος ὁ καρπὸς τῆς ἀμπέλου, ὁ τὴν οἰκείαν πέψιν εἰς τελείωσιν ἑαυτοῦ διὰ τῆς τοῦ ἔτους ὥρας ἀπολαβών, καὶ ἐπιτήδειος εἰς ἀπόλαυσιν· κάλλος δέ ἐστι τὸ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μελῶν εὐάρμοστον ἐπανθοῦσαν αὐτῷ τὴν χάριν ἔχον.

§ 2.

De vocabulis, quibus notio pulchritudinis exprimitur, Latinis.

I. Sicut καλός in lingua Graeca, ita in Latina *pulcher* satis incertae originis est: „dicunt enim alii a πολύχρους, multum coloris nitorisque habens; vel a πολύχαρις, multum habens gratiae; vel a πολύχειρ. Alii a *polio*, alii etiam aliunde. Huc spectat Isid. 10 Orig. 204: ‚*Pulcher* a specie cutis dicitur, quod est rubens pellis; postea transiit hoc nomen in genus'."[1]

„*Pulcher* plus est quam *venustus*. Nam *pulcher* ad formam dignitatem addit et quandam maiestatem, et est virorum; *venustus* specie constat, et est feminarum."[2] Cicero enim Off. 1, 36 ita distinguit: „Pulchritudinis duo genera sunt, quorum in altero venustas est, in altero dignitas; venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem."

II. Quamquam, quid pulchritudo, species, forma sonent, partim iam supra declaratum est, tamen voces *species* et *forma* maiore indigent explicatione: „*Forma* proprie est figura, statura, species, ratio et dispositio partium exterior in qualibet re; itemque rei alicuius delineatio. *Forma* etiam absolute dicitur de pulchritudine corporis."[3] Cf. e. gr. Ps. 44, 3: „*Speciosus forma prae filiis hominum*"; LXX ὡραῖος κάλλει.

„*Species* proprie est id quod in quaque re extrinsecus apparet, et oculis cernitur, imago, facies, forma, effigies. . . . Item quod mente videtur, idea. . . . Speciem quam nos dicimus, εἶδος Graeci dixerunt; Platon quidem ideam. . . . Item pulchritudo."[4] Cf. e. gr. Ps. 46, 5: „*Speciem Iacob quam dilexit*"; LXX τὴν καλλονὴν Ἰακώβ.

Quam ob rem, quid species vel forma in quopiam loco significet, ex contextu diligentius inspecto coniciendum est. Haec autem vocabula *species* et *forma* revera etiam pro pulchritudine adhiberi posse, iam ex derivatis *speciosus* et *formosus* conicere licet, quae pro adiectivo *pulcher* non raro adhibentur. Sic S. Augustinus De nat. boni contra Manich. c. 18 ait: „Qui forma praevalent formosi appellantur, sicut a specie speciosi."[5] Et iterum De divers. quaest. 83, qu. 10: „Omne quod species continet, speciosum est."[6] — Tamen voces abstractae *speciositas* et *formositas* neque in Litteris sacris (praeter 1 Mach. 1, 27: „speciositas mulierum"), neque apud Patres Ecclesiae occurrunt, exceptis Tertulliano et Petro Chrysologo. Tertullianus enim

---

[1] Totius Latinitatis Lexicon opera et studio *Aegidii Forcellini* IV (Prati 1868), 990.

[2] *Forcellini* IV, 991. [3] Ibid. III (Prati 1865), 121.

[4] Ibid. V (Prati 1871), 583. Etiam *O. Willmann* (Geschichte des Idealismus II [Braunschweig 1896], 295) dicit: „Die Wahrheit der Dinge ist auch ihre species in welchem Ausdrucke in für uns nicht wiederzugebender Weise Bild, Gestalt, Art, Schönheit sich verschränken."

[5] *Migne*, Patr. lat. 42, 556. [6] Ibid. 40, 14.

De cult. femin. lib. 2, c. 2 vocabulo speciositatis, et c. 3 altero formositatis utitur[1]. S. Petrus vero Chrysologus Serm. 163 adhibet vocabulum speciositatis[2].

Species et *speciosus*, quae a verbo *specio* deducuntur, exactissime respondent vocibus linguae Germanicae schön et Schönheit, quippe quae secundum multos Germanistas a verbo schauen, id est *specere*, deriventur[3].

III. Neque hoc loco praetermittendum esse putamus, pulchritudinem in sacra Scriptura cum fortitudine plerumque coniunctam esse. Ita enim legimus Ps. 92, 1: *„Dominus regnavit, decorem indutus est; indutus est Dominus fortitudinem.“* Item Ps. 44, 4 s.: *„Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: specie tua et pulchritudine tua.“* Et rursus Isai. 63, 1: ***„Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae.“*** Etiam de muliere Prov. 31, 25 scriptum est: ***„Fortitudo et decor indumentum eius.“*** Sacra ergo Scriptura, ut evidenter apparet, pulchritudinem non sine fortitudine ac virtute esse censet[4].

Suidas autem robur a pulchritudine ita distinguit, ut hanc quidem in „concinna partium dissimilium compositione“ consistere iudicet, illud vero in „partibus similibus“. Ait enim: „Pulchritudo est concinna partium dissimilium compositio, ut faciei, colli, manuum, ceterorum membrorum, quae primis facultatibus posteriora sunt; eadem autem ratione demonstrari queat, robur esse magis expetendum quam pulchritudinem: similes enim partes, in quibus robur consistit, priores sunt dissimilibus; unaquaeque enim partium dissimilium e similibus constat: velut facies ex ossibus, nervis, carnibus, quibus sublatis et ipsa tollitur: non contra.“ [5]

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 1, 1319. [2] Ibid. 52, 629.

[3] „J. Grimm vermutete Zusammenhang mit ‚scheinen‘; in neuerer Zeit hält man ‚schauen‘ für urverwandt. Gotisch: skauns (skaunjai, ὡραῖοι Röm. 10, 15 und ibnaskaunjamma, σύμμορφον Phil. 3, 21 und das substantivische guþaskaunein, μορφῇ θεοῦ Phil. 2, 6. Vgl. *Bernhardt Vulfila* 511. 517, wo ‚gleichschön‘ und ‚Gottesschönheit‘ übersetzt ist).“ (Deutsches Wörterbuch von Jakob Grimm und Wilhelm Grimm; Fortsetzung von M. Heyne, IX [Leipzig 1899], 1464.)

[4] Idem fere sentit *Aristoteles,* cum Ethic. Nic. Δ, 7 corpus humanum negat pulchrum esse, nisi sit magnum: Ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι, οἱ μικροὶ δ᾽ ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ᾽ οὔ: „Animi enim magnitudo in magnitudine sita est, quemadmodum et in magno corpore pulchritudo; brevis autem staturae homines venusti ac lepidi sunt quidem aptaque membrorum convenientia et proportione praediti, sed pulchri non item.“ (Aristotelis opera ed. Academia Regia Borussica [Berolini 1831] II, 1123 b; cf. vers. lat. in III.)

[5] *Suidae* Lexicon Graece et Latine. Rec. *Godofred. Bernhardy* II (Halis et Brunsvigae 1853), 50: Κάλλος· συμμετρία τῶν ἀνομοιομερῶν ἐν ἡμῖν μερῶν, προσώπου, τραχήλου, χειρῶν, τῶν ἄλλων μερῶν, ἃ ὕστερά ἐστι τῶν πρώτων δυνάμεων· τῷ δὲ αὐτῷ λόγῳ δεικνύοιτο ἂν ἡ ἰσχὺς αἱρετωτέρα τοῦ κάλλους· πρῶτα γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ ἐν ἡμῖν, ἐν οἷς ἡ ἰσχύς, τῶν ἀνομοιομερῶν, ἐν οἷς κάλλος· ἕκαστον γὰρ τῶν ἀνομοιομερῶν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν σύγκειται· οἷον τὸ πρόσωπον ἐξ ὀστῶν καὶ νεύρων καὶ σαρκῶν· διὸ καὶ συναναιρεῖται μὲν ἀναιρουμένων, οὐ συναναιρεῖ δὲ ἀναιρούμενον.

CAPUT II.

Qua ratione pulchritudo ex suis definiatur effectibus.

Veritas, bonitas, pulchritudo iam antiquitus conferebantur. Quae notiones tam intime connexae sunt, ut pulchritudo neque a bonitate neque a veritate facile discernatur. Quam ob causam, et quia omnis scientia ab experientia exorditur, philosophi non solum veritatem et bonitatem, sed etiam pulchritudinem consulto ex effectibus definire solent.

Iam vero inter omnes constat veritatem sive verum non referri nisi ad vim cognoscitivam: Verum est cognoscibile[1]. Bonitas autem sive bonum non respicit nisi vim appetitivam: Bonum est appetibile[2]. Quid autem de pulchritudine dicendum est, quae procul dubio et a bonitate differt et a veritate? Quasnam potentias animae atque facultates pulchritudo terminat? Pulchritudo sive pulchrum utramque animae vim et cognoscitivam et appetitivam simul respicit. Unde definiri solet: „Pulchrum est id, quod visum placet.“ Quam definitionem rectam esse probant insuper Patres Ecclesiae demonstrantes: pulchritudinem pertinere

1. ad vim appetitivam,
2. ad vim cognoscitivam.

§ 1.

De primo effectu, quatenus pulchritudo vim respicit appetitivam.

I. Experientia quotidie docemur pulchrum esse aliquid, quod sua vi nos alliciat ad sese, nos delectet nobisque placeat. Unde S. Basilius M. Regul. fus. tract., respons. ad interrog. 2 ait: „Pulchra naturaliter appetimus, etsi quam maxime alii aliud videtur pulchrum.“ [3] S. Augustinus vero lib. 4 Confess. c. 13 amicos suos interrogat: „Num amamus aliquid nisi pulchrum? Quid est ergo pulchrum? et quid est pulchritudo? Quid est quod nos allicit, et conciliat rebus quas amamus? Nisi enim esset in eis decus et species, nullo modo nos ad se moverent. Et animadvertebam et videbam in ipsis corporibus aliud esse quasi totum, et ideo pulchrum; aliud autem quod ideo deceret, quoniam apte accommodaretur alicui, sicut pars corporis ad universum suum, aut calceamentum ad pedem, et similia.“ [4] Quoniam ergo nihil

---

[1] *S. Thomas Aqu.,* S. th. 1, qu. 16, a. 1 c: „Verum nominat id, in quod tendit intellectus.“ Et paulo post: „Veritas est adaequatio rei et intellectus.“

[2] *S. Thomas Aqu.,* S. th. 1, qu. 5, a. 1 c: „Ratio boni in hoc consistit, quod aliquid sit appetibile; unde Philosophus in 1 Ethic., in princip., dicit quod *bonum est quod omnia appetunt.*“

[3] *Migne,* Patr. gr. 31, 910: Τῶν τε γὰρ καλῶν ἐσμεν ἐπιθυμητικοὶ φυσικῶς, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἄλλῳ ἄλλο φαίνεται καλόν.

[4] *Migne,* Patr. lat. 32, 701. — Augustinus iuvenis scripsit libros (duos aut tres) de Pulchro et Apto, sed „aberraverunt“, ut ipse loco citato commemorat.

amatur nisi pulchrum, manifeste sequitur neminem amare id, quod foedum ac turpe esse sentiat. Unde idem Augustinus lib. 6 De mus. c. 13 dicit: „Ea neminem amare manifestum est, quorum foeditate sensus offenditur".[1]

Ab omnibus ergo id amatur, quod pulchrum est; et quo pulchrius est, eo magis amatur teste S. Gregorio Nazianzeno, qui Orat. in laud. Basilii M. amicitiam suam cum illo in Deo initam commemorans, ait: „Quanto maior pulchritudo cordibus apparet, tanto etiam arctius et secum et inter se earundem rerum amatores constringit."[2]

Immo etiam hic effectus, quatenus pulchritudo vim respicit appetitivam, tam universalis est, ut vel ipse Deus pulchritudinem non amare non possit. De Deo enim Ps. 46, 5 scriptum est: „*Speciem Iacob, quam dilexit.*" Et Ps. 44, 12: „*Concupiscet rex decorem tuum*"; quem versum S. Hieronymus ita explicat: „Iste qui te amaturus est, qui tuam pulchritudinem dilecturus, Deus est, et adorandus ab omnibus."[3]

Hinc sequitur verissimum esse illud S. Augustini De divers. quaest. 83, qu. 10: „Omne speciosum bonum."[4] Quam sententiam S. Ambrosius De Isaac et anima c. 7 „negative" exprimit: „Illud decorum atque speciosum est, in quo nihil sit mali."[5] Concludere igitur possumus cum Dionysio Pseudo-Areopagita De div. nom. c. 4, § 10: „Universis igitur pulchrum et bonum desiderabile et amabile est, et ab his universis diligitur"[6]; vel paucis: Pulchrum refertur certo ad vim appetitivam.

Qualis autem hic appetitus et amor pulchri sit, intelligere aliquatenus possumus ex illa distinctione, qua S. Augustinus lib. 1 De doctr. christ. c. 4 verbum *frui* a verbo *uti* discernit. „Frui enim", inquit,

---

[1] *Migne*, Patr. lat. 32, 1183. Totus locus ita se habet: „Num possumus amare nisi pulchra? Nam etsi quidam videntur amare deformia, quos vulgo Graeci σαπροφίλους vocant, interest tamen quanto minus pulchra sint quam illa quae pluribus placent. Nam ea neminem amare manifestum est, quorum foeditate sensus offenditur."

[2] *Migne*, Patr. gr. 36, 522: Ὅσῳ πλέον αὐτοῖς τὸ κάλλος φαντάζεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις συνδεῖ τοὺς τῶν αὐτῶν ἐραστάς.

[3] *Migne*, Patr. lat. 22, 634. [4] Ibid. 40, 14.

[5] Ibid. 14, 524. Idem axioma S. Ambrosius ibidem ita explicat: „Qui privatur specie vel decore, in eo est omne malum. Quod autem malum, hoc et infecundum. Cuius rei quid evidentius indicium quam terra est? Terra enim quae bona est, fertilis atque fecunda; quae autem mala, ea ieiuna atque sterilis; quae vero fertilis, haec et decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum uvarum serta dependent, aut baccis onusta olea curvescit, vel viridanti gramine montium vertices, vallium humilia vestiuntur?" Et paucis intermissis: „Liquet igitur decorum id esse, quod fecundum; indecorum, quod infecundum. Similis est causa animae soli; quia ea decora anima, quae fecunda sit meritis, fecunda consiliis; ea indecora, quae sterilis. Infirmitates etenim animae sunt sterilitas et materia."

[6] *Migne*, Patr. gr. 3, 707: Πᾶσιν οὖν ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, ἐφιετὸν καὶ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητόν.

„est amore alicui rei inhaerere propter seipsam. Uti autem, quod in usum venerit ad id quod amas obtinendum referre, si tamen amandum est. Nam usus illicitus, abusus potius vel abusio nominandus est.“ [1] Iam vero pulchritudine uti nobis non licet, sed tantum frui; usu enim pulchritudo destruitur atque perit. Unde Clemens Alexandrinus lib. 2 Paedag. c. 8 docet: „Oportet nos eorum quae pulchra sunt aspectu fruentes, laude et gloria afficere Opificem. Usus autem eorum est noxius, et celeriter praeteriens poenitentia nos afficit. . . . Qui praeter aspectum usus eorum percipitur, petulantia est et libido, non autem delectatio.“ [2] Pulchritudini ergo inhaerendum amore est propter seipsam.

II. Pulchrum ex iis, quae hactenus diximus, a vero quidem distingui, sed nondum a bono cernitur. Nam, ut S. Basilius M. supra ait: „Pulchra naturaliter appetimus“, ita bonum quoque post Aristotelem definiri solet „id quod omnia appetunt.“ [3] Quoniam ergo et bonum et pulchrum ad vim appetitivam referenda sunt, auctores non pauci pulchrum cum bono confundunt ideoque pulchrum pro bono, et bonum pro pulchro promiscue adhiberi volunt, nixi usu Graecorum, qui vocibus καλὸν κἀγαθόν eodem fere sensu utuntur [4].

Primus, qui pulchrum idem esse voluit ac bonum, Plato esse videtur. In „Gorgia“ enim Socrates Polo cuidam, quocum disputavit, admirans ait: „Intelligo; non idem existimas esse, ut patet, pulchrum et bonum, malum et turpe.“ Polus: „Nullo pacto.“ Socrates igitur, qui rem sic se habere existimavit, Polo persuadere conatus est dicens: Nonne omnia „quae pulchra sunt, nullam aliam ob causam, ut videtur, sunt pulchra, nisi quod vel utilia sunt, vel iucunda, vel utrumque.“ Cui tandem causae cedens Polus ait: „Sane quidem, et pulchre profecto nunc definis, Socrate, voluptate et bono definiens pulchrum.“ [5]

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 34, 20.

[2] *Migne,* Patr. gr. 8, 479: Χρὴ δι' ὄψεως ἀπολαύοντας τῶν καλῶν δοξάζειν τὸν Δημιουργόν. Ἡ χρῆσις δὲ αὐτῶν ἐπιβλαβής, καὶ θᾶττον παρέρχεται μετανοίᾳ τιμωρουμένη. . . . Ἡ παρὰ τὴν ὄψιν ἀπόλαυσις ὕβρις ἐστίν, οὐ τρυφή.

[3] *Aristoteles,* Ethica Nic. A, 1 in princip.: Καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθόν, οὗ παντ' ἐφίεται: „Pulchre veteres id esse bonum pronuntiaverunt, quod omnia appetunt.“ (Aristotelis opera ed. Academia Regia Borussica II [ex recogn. *Imman. Bekkeri.* Berolini 1831], 1094.)

[4] *Suidas* hanc distinctionem tantum esse iudicat: „Καλὸς κἀγαθός . . . Τὸ μὲν καλὸς ἐπὶ τῆς ἐν σώματι ὥρας, τὸ δὲ ἀγαθὸς ἐπὶ τῆς ἐν ψυχῇ: Et καλός quidem de corporis, ἀγαθὸς vero de animi pulchritudine dicitur.

[5] *Astius,* Plato I, 529: Μανθάνω· οὐ ταὐτὸν ἡγεῖ σύ, ὡς ἔοικας, καλόν τε καὶ ἀγαθόν, καὶ κακὸν καὶ αἰσχρόν.

Πωλ. Οὐ δῆτα . . .

Σω. . . . οὐ δήπου ἐκτὸς τούτων ἐστὶ τὰ καλὰ τοῦ ἢ ὠφέλιμα εἶναι ἢ ἡδέα ἢ ἀμφότερα . . .

Πωλ. Πάνυ γε· καὶ καλῶς γε νῦν ὁρίζει, ὦ Σώκρατες, ἡδονῇ τε καὶ ἀγαθῷ ὁριζόμενος τὸ καλόν.

Platonem deinceps hac in re secutus Dionysius Pseudo-Areopagita De div. nom. c. 4, § 7 ita scribit: „Idem est pulchrum atque bonum, quoniam omnia secundum omnem causam (sc. exemplarem, finalem etc.) pulchrum et bonum appetunt.“ [1] Etiam Irenaeus contra Haeres. lib. 4, n. 6 occasione data opinatur: „quoniam pulchrum sit quod bonum.“ [2]

Postea Petavius iique omnes, qui eum hac in quaestione secuti sunt, „cum bonitate potissimum pulchritudinem contulerunt“. Petavius enim lib. 6 De Deo Deique propriet. c. 8 scribit: „Cum Dei bonitate ac perfectione coniuncta est pulchritudo, et utriusque adeo similis, ut eas difficile sit a se mutuo secernere. Atque ut cum bonitate potissimum pulchritudinem conferam, apud Graecos eodem ambae fere vocabulo continentur. Nam τὸ καλόν utrumque significat, et bonum et pulchrum.“

Est tamen differentia non exigua inter pulchrum et bonum, ut iam S. Augustinus et S. Thomas Aquinas bene intellexerunt[3]. Pulchrum enim et bonum unum idemque quidem sunt re, ratione autem distingui debent. S. Thomas (S. th. 1, qu. 5, a. 4 ad 1) dicit: „Pulchrum et bonum in subiecto quidem sunt idem, quia super eandem rem fundantur, scilicet super formam; et propter hoc bonum laudatur ut pulchrum, sed ratione differunt.“ Itaque cum S. Augustino semper quidem dicere licet: „Omne speciosum est bonum“, sed non e converso: „Omne bonum est speciosum.“ Quod subtile discrimen idem Augustinus indicat De ver. relig. c. 32: „Et prius quaeram (scil. ab artifice), utrum ideo pulchra sint, quia delectant; an ideo delectent, quia pulchra sunt. Hic mihi sine dubitatione respondebitur, ideo delectare quia pulchra sunt.“ [4] Quia enim bona dicuntur quae placent, pulchra vero quae visa placent, ideo bonitas proprie refertur ad appetitum, pulchritudo vero non solum ad appetitum, sed etiam ad intellectum.

§ 2.

De altero effectu, quatenus pulchritudo vim respicit cognoscitivam.

I. Cum *species* et *speciosus*, ut iam supra demonstravimus, etymologice deriventur a verbo *specere*, quod idem significat atque *videre*, haud obscure sequitur speciosum seu pulchrum etiam ad vim cognosci-

---

[1] *Migne*, Patr. gr. 3, 703: Ταὐτόν ἐστι τἀγαθῷ τὸ καλόν, ὅτι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν πάντα ἐφίεται.

[2] Ibid. 7, 1103.

[3] Iam *Aristoteles* Metaphys. M, 3 fin. pulchrum a bono differre docet: „Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον· τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις. Bonum et pulchrum differunt, siquidem illud semper in operatione, pulchrum vero etiam in immobilibus est.“ (Aristotelis opera ed. Academia Regia Borussica II, 1078a.)

[4] *Migne*, Patr. lat. 34, 148.

tivam referendum esse. Neque est, cur id serio in dubium vocetur, praesertim cum Patres Ecclesiae idem sentiunt. Ita e. gr. Clemens Alexandrinus, ut illud lib. 2 Paedag. c. 8 supra partim citatum repetamus, pulchritudinem docet delectare, dum videtur. „Sicut ergo pulchritudo", inquit, „ita etiam flos delectat, dum videtur. Et oportet nos eorum quae pulchra sunt aspectu fruentes, laude et gloria afficere Opificem. Usus autem eorum est noxius, et celeriter praeteriens poenitentia nos afficit. Statim autem probatur eorum vitae brevitas; ambo enim flaccescunt, et flos et pulchritudo. . . . Ut uno autem verbo absolvam, qui praeter aspectum usus eorum percipitur, petulantia est et libido, non autem delectatio." [1] S. Gregorius autem Nyssenus in sua „Mystica interpretatione vitae Moysis" brevius idem repetit: „Attrahit ad seipsam pulchritudinis natura omnes illam adspicientes." [2] Eiusdem sententiae est S. Leo M., cum Serm. 22, c. 6 dicit: „Sol, luna et sidera sunt commoda utentibus, sunt speciosa cernentibus" [3]; sentire enim videtur bonum esse quod usui, pulchrum quod aspectui placeat. Subtilius est, quod S. Basilius M. habet in Hexaëm. homil. 4: „Ex opificii ratione diiudicatur pulchritudo." [4] Quocum consentit S. Augustinus De ver. relig. c. 43: „Totum istum mundum figurarum ratione pulchrum esse, non mole." [5]

Quam sententiam Patrum Ecclesiae S. Thomas (S. th. 1, qu. 5, a. 4 ad 1) his complectitur verbis: „Bonum proprie respicit appetitum; est enim bonum, quod omnia appetunt. . . . Pulchrum autem respicit vim cognoscitivam; pulchra enim dicuntur, quae visa placent." Et iterum (S. th. 1, 2, qu. 27, a. 1 ad 3): „De ratione boni est, quod in eo quietetur appetitus. Sed ad rationem pulchri pertinet, quod in eius aspectu seu cognitione quietetur appetitus. . . . Et sic patet, quod pulchrum addit supra bonum quendam ordinem ad vim cognoscitivam, ita quod bonum dicatur id, quod simpliciter complacet appetitui; pulchrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet."

II. Cavendum tamen est, ne hic quoque pulchritudinis effectus, altero neglecto, nimis urgeatur atque extollatur. Nam sicut plures auctores momentum appetitionis plus aequo praedicantes pulchrum cum bono magis magisque confundunt: ita alii e contra, quoniam pulchritudinis habitudinem ad vim cognoscitivam nimium urserunt, pul-

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 8, 479: Ὥσπερ οὖν τὸ κάλλος, οὕτω καὶ τὸ ἄνθος τέρπει βλεπόμενον· καὶ χρὴ δι' ὄψεως ἀπολαύοντας τῶν καλῶν δοξάζειν τὸν Δημιουργόν. Ἡ χρῆσις δὲ αὐτῶν ἐπιβλαβής, καὶ θᾶττον παρέρχεται μετανοίᾳ τιμωρουμένη. Αὐτίκα δὴ μάλα καὶ διελέγχεται τὸ ἐφήμερον αὐτῶν· ἄμφω γὰρ μαραίνετον, καὶ τὸ ἄνθος, καὶ τὸ κάλλος. . . . Ἑνὶ δὲ λόγῳ ἡ παρὰ τὴν ὄψιν ἀπόλαυσις αὐτῶν, ὕβρις ἐστίν, οὐ τρυφή.

[2] Ibid. 44, 402: Ἑλκτικὴ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν ἡ τοῦ καλοῦ φύσις ἐστὶ τῶν πρὸς ἐκείνην ἀναβλεπόντων.

[3] *Migne,* Patr. lat. 54, 198.

[4] *Migne,* Patr. gr. 29, 91: Τὸ καλὸν τῷ λόγῳ τῆς δημιουργίας κρίνεται.

[5] *Migne,* Patr. lat. 34, 158.

chrum, a vero secernere nesciunt. Utrumque autem scopulum facile vitabimus, si illud, quod supra statuimus, sequemur scilicet: verum, bonum, pulchrum re ipsa quidem unum idemque esse, ratione tamen inter se differre. Quae differentia in eo sita est, quod verum non respicit nisi intellectum, bonum nonnisi appetitum; pulchrum vero simul et intellectum et appetitum respicit. Ut breviter dicam: Non omne verum est pulchrum, neque omne bonum est pulchrum; tamen omne pulchrum est et verum et bonum.

Cui sententiae subscribunt auctores gravissimi, cum pulchritudinem ex effectibus definiunt. Iam divus Plato in „Hippia maiore" definit: „Pulchrum est id, quod per auditum et visum delectat."[1] Unde etiam in „Phaedro" habet: „Pulchritudo hanc nacta sortem est, ut dilucidissima sit atque amabilissima."[2] Pulchritudo igitur secundum Platonem respicit et vim cognoscitivam et vim appetitivam. Similiter e Patribus Ecclesiae S. Gregorius Nyssenus utrumque effectum praedicat, cum De anima et resurrect. egregie ait: „Pulchrum amabile omnino est noscentibus."[3] Item S. Augustinus Epist. ad Marcellin. (138, n. 5): „Pulchrum per seipsum consideratur atque laudatur."[4] Et praeclarius Enarr. 2 in Ps. 32: „Pulchra sunt omnia, quae *oculis placent*."[5] Itaque per gradus quosdam ad illam tandem pervenimus definitionem, quam S. Thomas Aquinas S. th. 1, qu. 5, a. 4 ad 1 habet: „Pulchra dicuntur, quae *visa placent*." Ergo pulchrum est id, quod visum delectat[6].

Neque praetermittendum esse putamus id, quod licet obscure ipsa sacra Scriptura hac de re docet. Legimus enim Prov. 15, 30 secundum LXX: „Oculus pulchra spectans laetificat cor."[7] Quod proverbium Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 11 ita commentatur: „Oculus pulchra spectans laetificat cor; hoc est, qui recte contemplari didicit, laetitia afficit. Annuens autem oculo cum dolo, viris dolores congregat (Prov. 10, 10)."[8]

Alterum locum habes in Sap. 9, 9, ubi de Sapientia divina haec

---

[1] *Astius*, Plato IX, 47: Τὸ καλόν ἐστι τὸ δι᾽ ἀκοῆς τε καὶ ὄψεως ἡδύ.

[2] Ibid. I, 181: Κάλλος μόνον ταύτην ἔσχε μοῖραν, ὥστ᾽ ἐκφαινέστατον εἶναι καὶ ἐρασμιώτατον.

[3] *Migne*, Patr. gr. 46, 98: Τὸ καλὸν ἀγαπητὸν πάντως ἐστὶ τοῖς γινώσκουσι. Latina apud Migne versio ita se habet: „Quod pulchrum est, prorsus ab iis, qui id cognoscunt, dilectione dignum habetur."

[4] *Migne*, Patr. lat. 33, 527. [5] Ibid. 36, 282.

[6] Etiam Abraham a S. Clara pulchritudinem recte definit, cum Jud. 1 (1686), 133 dicit: „So gar ist die Schönheit ein Magnet der Augen und Herzen"; id est, pulchritudo prorsus est magnes oculorum et cordium.

[7] LXX: Θεωρῶν ὀφθαλμὸς καλὰ εὐφραίνει καρδίαν. Textus tamen Masoreticus: מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב. Unde Vulgata vertit: „Lux oculorum laetificat animam."

[8] *Migne*, Patr. gr. 8, 646: Θεωρῶν δὲ καλὰ ὀφθαλμὸς εὐφραίνει καρδίαν· τουτέστι, καλῶς μαθὼν θεωρεῖν, εὐφραίνει. Ἐννεύων δὲ ὀφθαλμὸν μετὰ δόλου, συνάγει ἀνδράσι λύπας.

dicuntur: „*Et sciebat, quid esset placitum oculis tuis*“: id est, sciebat, quid esset pulchrum.

III. In illa definitione, quae sonat: „Pulchrum est id, quod visum delectat“, haec vocula *visum* non solum visionem oculorum, sed etiam cognitionem intellectus, ideoque totam significat vim cognoscitivam: sicut et illud *delectat* vel *placet* totam vim appetitivam complectitur. Unde S. Thomas Aquinas (S. th. 1, qu. 67, a. 1 c) recte infert: „De aliquo nomine dupliciter convenit loqui, uno modo secundum primam eius impositionem, alio modo secundum usum nominis, sicut patet in nomine visionis, quod primo impositum est ad significandum actum sensûs visûs; sed propter dignitatem et certitudinem huius sensus extensum est hoc nomen, secundum usum loquentium, ad omnem cognitionem aliorum sensuum; dicimus enim: Vide quomodo sapit, vel quomodo redolet, vel quomodo est calidum[1], et ulterius etiam ad cognitionem intellectus secundum illud Matth. 5, 8: *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt.*“ „Quare“, ut monet Franzelin (De Deo uno sect. 3, c. 3, thes. 30), „in definitione tradita, si extendatur ad pulchrum qua late patet, visio intelligi debet non modo sensibilis, sed etiam et maxime intellectualis.“ Relatio autem, quam pulchritudo ad vim cognoscitivam habet, in illa definitione ideo et iure quidem vocabulo *visum* exprimi solet, quoniam in videndi officio primatum sine dubio oculi tenent.

§ 3. Corollarium.

Per quos sensus, quasi internuntios, homo pulchra percipiat.

I. Praecipuae facultates hominis sunt vis cognoscitiva et vis appetitiva, seu cognitio et appetitus. Cum totus autem homo ex anima rationali et sensuali corpore compositus sit, illae quoque duae facultates ad utramque partem hominis spectant. Itaque cognitio et appetitus sub duplici respectu considerari possunt: in quantum ad partem rationalem pertinent, superiores vel spirituales vocantur; inferiores autem vel sensuales, in quantum pertinent ad partem sensitivam. Hinc sensus corporis sunt quasi „internuntii“ animae rationalis, vel „interpretes“, ut S. Augustinus (De ver. relig. c. 30 et De lib. arbitr. lib. 2, c. 16) optime ait.

Iam quaeritur, per quosnam sensus homo ista pulchra percipiat. Sunt et fuerunt, qui omnes sensus hominis, id est inferiorem eius

[1] Thomas hac in re sequitur S. Augustinum, qui lib. 10 Confess. c. 35 ait: „Dicimus autem non solum: Vide quid luceat, quod soli oculi sentire possunt; sed etiam: Vide quid sonet; vide quid oleat; vide quid sapiat; vide quam durum sit. Ideoque generalis experientia sensuum concupiscentia, sicut dictum est, oculorum vocatur; quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam ceteri sensus sibi de similitudine usurpant, cum aliquid cognitionis explorant“ (*Migne*, Patr. lat. 32, 802).

cognitionem inferioremque appetitum a quovis pulchro prorsus excluderent [1]. At immerito: nam praeter pulchrum spirituale etiam pulchrum sensuale et corporeum exsistit, ut infra (Parte II, c. 1) fusius demonstrabimus. Praeterea pulchrum reale cum pulchri notione confundere non licet, quae notio sive idea certissime a sola mente atque intelligentia percipitur, nullatenus autem a sensibus.

Iam vero cum pulchrum, ut supra definivimus, cognitionem et appetitum simul respiciat, illico sequitur, ut homo ista pulchra per eos quoque percipiat sensus, qui cognitioni et appetitui serviunt quasi internuntii, i. e. per omnes sensus simul. Falsum ergo est, ea quae e. gr. soli appetitui (spirituali aut sensitivo) respondent, pulchra vocare.

Cui certe sententiae nostrae S. Augustinus lib. 10 Confess. c. 27 suffragatur. Postquam enim de pulchritudine divina exclamavit: „Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua et tam nova“; illico docet hanc pulchritudinem in omnes facultates et sensus hominis vim habere. Etenim: „Vocasti, et clamasti, et rupisti surditatem meam. Coruscasti, splenduisti, et fugasti caecitatem meam. Fragrasti, et duxi spiritum, et anhelo tibi. Gustavi, et esurio et sitio. Tetigisti me, et exarsi in pacem tuam.“ [2] Similia habet S. Gregorius Nyssenus in Eccl. homil. 8: „Pulchrum videtur hominibus, quod oculis per bonum colorem affert voluptatem, sive in inanima materia sive in animatis spectaculis. Auditui pulchra res est melodia. In saporibus quoque et odoribus pulchrum definitur: alterum quidem gustus, alterum vero odoratus. Omnium autem gravissimum et a ratione alienissimum est tactus, per quem intemperans voluptas in pulchro diiudicando primas apud naturam partes tenet.“ [3] Quae quidem verba ita intelligimus, ut

---

[1] Exempli causa *Ios. Jungmann* S. J. in opere suo, quod inscribitur Ästhetik. Jungmann tamen S. Franciscum Salesium, quoniam nostrae sententiae favet, mendose vertit. Secundum Salesium enim bonum est id quod placet „à l'appetit et volonté“, i. e. appetitui inferiori et superiori; pulchrum vero est id quod placet „à l'entendement et à la cognoissance“, i. e. cognitioni inferiori et superiori. Scribit enim Traité de l'amour de Dieu (1616) l. 1, ch. 1: „Or, comme dit excellement l'angélique S. Thomas, après le grand S. Denys, la beauté et la bonté, bien quelles ayent quelque convenance, ne sont pas neantmoins une mesme chose; car le bien est ce qui plaist à l'appetit et volonté, le beau ce qui plaist à l'entendement et à la cognoissance; ou pour le dire autrement, le bon est ce dont la jouissance nous delecte, le beau ce dont la cognoissance nous agrée.“ Quae verba ab Jungmann ita vertuntur: „Die Gutheit ist dasjenige (an einem Dinge), was dem Strebevermögen, dem Willen (à l'appetit **et** volonté) gefällt, die Schönheit dasjenige, was dem höheren (!) Erkenntnisvermögen (à l'entendement et à la cognoissance) gefällt; oder anders: gut ist ein Ding, insofern es als der natürliche Gegenstand eines unserer Vermögen uns Genuß gewährt; schön ist es, insofern seine Erkenntnis uns Genuß gewährt“ (Jos. Jungmann, Ästhetik, 3. Aufl., Freiburg i. Br. 1886, I, 294).

[2] *Migne,* Patr. lat. 32, 795.

[3] *Migne,* Patr. gr. 44, 734: Καλὸν φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ὃ ὀφθαλμοῖς τινα ἡδονὴν διὰ τῆς εὐχροίας ἐντίθησιν, εἴτε ἐν τῇ ἀψύχῳ ὕλῃ, εἴτε ἐν τοῖς ἐμψύχοις θεά-

„pulchrum definiatur" non per singulos sensus separatim, sed per omnes simul sensus, quippe qui cognitioni et appetitui deserviant.

II. Nihil tamen obstat, quominus homo maxime per visum et auditum pulchra attingat. „Vide enim", inquit Socrates in ‚Hippia maiore', „si id quod nos delectet, non omnes dico voluptates, sed eas quae auditu et visu percipiuntur, dicamus esse pulchrum, quomodo huic adversemur? Pulchri homines, Hippia, et textilia omnia figuris distincta et picturae et imagines fictae delectant nos spectantes si pulchra sunt, et voces pulchrae et musica universa et orationes et fabulae idem hoc efficiunt; quocirca . . . pulchrum est id, quod per auditum et visum delectat." Et huius rei rationem reddens paulo post ita prosequitur: „At si nos roget . . . Cur tandem, Hippia et Socrate, separastis ab ipso iucundo hanc iucundi speciem, quam dicitis pulchram esse, ceterorum vero sensuum iucunditates, ut ciborum et potuum et rerum venerearum omniaque reliqua id genus negatis pulchra esse? . . . Necesse mihi videtur esse, Hippia, respondere, quia innocentissimae illae sunt e voluptatibus atque optimae."[1] Nos vero supra iam ea quae soli appetitui respondent, ut cibus et potus et reliqua eiusmodi, pulchra appellanda non esse diximus, quoniam pulchra sunt ea tantum quae visa placent. Unde Platoni auditum et visum inducere opus erat, qui sensus maxime cognitioni deserviunt.

Platonem secutus est S. Thomas Aquinas, qui (S. th. 1. 2, qu. 27, a. 1 ad 3) docet: „Illi sensus praecipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitivi sunt, scilicet visus et auditus rationi deservientes; dicimus enim ***pulchra visibilia*** et ***pulchros sonos.*** In sensibilibus autem aliorum sensuum non utimur nomine pulchritudinis; non enim dicimus ***pulchros sapores*** aut ***odores.***"

Ista pulchra ergo totam hominis cognitionem totumque appetitum lacessunt; et haec ratio esse videtur, cur tantam in homines vim habeant.

μασι. Καλὸν τῇ ἀκοῇ τὸ μελῴδημα· καὶ ἐν τοῖς χυμοῖς δὲ καὶ ἐν τοῖς ὀσμοῖς καλὸν ὁρίζεται, τὸ μὲν ἡ γεῦσις, τὸ δὲ ἡ ὄσφρησις. Τὸ δὲ πάντων βαρύτατόν τε καὶ ἀλογώτατόν ἐστιν ἡ ἀφή, δι' ἧς ἡ ἀκόλαστος ἡδονὴ ἐπὶ τῇ τοῦ καλοῦ ψήφῳ προτερεύει τῇ φύσει.

[1] *Astius,* Plato IX, 47 et 49 et 65: Ὅρα γάρ, εἰ ὃ ἂν χαίρειν ἡμᾶς ποιῇ, μή τι πάσας τὰς ἡδονάς, ἀλλ' ὃ ἂν διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὄψεως, τοῦτο φαῖμεν εἶναι καλόν, πῶς τί ἄρ' ἂν ἀγωνιζοίμεθα; Οἵ τέ γέ που καλοὶ ἄνθρωποι, ὦ Ἱππια, καὶ τὰ ποικίλματα πάντα καὶ τὰ ζωγραφήματα καὶ τὰ πλάσματα τέρπει ἡμᾶς ὁρῶντας, ἃ ἂν καλὰ ᾖ, καὶ οἱ φθόγγοι οἱ καλοὶ καὶ μουσικὴ σύμπασα καὶ οἱ λόγοι καὶ αἱ μυθολογίαι ταὐτὸν τοῦτο ἐργάζονται . . . τὸ καλόν ἐστι τὸ δι' ἀκοῆς τε καὶ ὄψεως ἡδύ. . . . Ἀλλ' εἰ ἡμᾶς ἔροιτο . . Τί δή, ὦ Ἱππιά τε καὶ Σώκρατες, ἀφωρίσατε τοῦ ἡδέος τὸ ταύτῃ ἡδύ, ᾗ λέγετε καλὸν εἶναι, τὸ δὲ κατὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις σίτων τε καὶ ποτῶν καὶ τῶν περὶ τἀφροδίσια καὶ τἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα οὔ φατε καλὰ εἶναι; . . . Ἀνάγκη δή μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ Ἱππια, λέγειν ὅτι ἀσινέστατοι οὗται τῶν ἡδονῶν εἰσὶ καὶ βέλτισται. Cf. etiam *Suidae* Lexicon cit. II, 50: „Καλὸν δέ ἐστι καὶ τὸ δι' ὄψεως ἢ δι' ἀκοῆς ἡδύ: Καλόν etiam vocatur id, quod visu vel auditu iucundum est."

CAPUT III.

Quomodo pulchritudinis definiatur natura.

Pulchritudinem hactenus ex effectibus describere conati sumus; unde definitio: „Pulchrum est quod visum placet.“ Verum nulla definitio est perfecta atque integra nisi ea, quam philosophi substantialem, Graece οὐσιώδην appellant. Quid est ergo pulchrum in sese? Quanam in re consistit pulchritudinis substantia atque natura? Haec quaestio tantae plena est difficultatis, ut auctores, qui in effectibus pulchritudinis describendis satis conveniunt, in definienda eius natura plus minus inter se dissentiant. Itaque ut difficultatem solvamus, primum viam nudae theoriae (§^{0} 1^{a}) ingrediemur, deinde (§^{is} sequentibus) tutiorem experientiae.

§ 1.

An ab effectibus pulchritudinis ad eius naturam theoretice perveniamus.

I. Si pulchrum ex effectibus cognitum est id, quod visum placet, quaeritur, utrum concludendo ad ipsam pulchritudinis substantiam atque naturam pervenire possimus. Brevi verbo: quid est illud, quod vocibus *visum* et *placet* respondere in ipsa pulchritudine oporteat? Perspicuum per se est, id quod in ipsa pulchritudine voci *visum* respondet, esse claritatem aut veritatem; id contra, quod vocabulo *placet* respondet, esse bonitatem. Unde naturam pulchritudinis tandem ita definire licet: Pulchritudo est id, quod rei veritatem (claritatem) et bonitatem complectitur. Ex qua tamen definitione nihil novi discimus, ut per se patet.

II. Iam vero sunt, qui vocabulum *visum* in definitione censeant maiorem vim habere quam illud *placet;* alii autem vice versa hoc *placet* pluris aestimant quam illud *visum.* Quo factum est, ut diversae definitiones pulchritudinis a diversis auctoribus deductae sint, quae nobis tamen minime placent. Quarum prima haec est: Pulchritudo est rei claritas, quae delectat. Et huic quidem definitioni S. Thomas Aquinas favere videtur, cum inter elementa pulchritudinis praecipue claritatem commemorat. Ait enim (S. th. 2. 2, qu. 145, a. 2 c): „Ad rationem pulchri sive decori concurrit et claritas, et debita proportio. Dicit enim (Dionysius) quod Deus dicitur *pulcher* sicut *universorum consonantiae, et claritatis causa*[1]. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis bene proportionata cum quadam debiti coloris claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quod conversatio hominis

---

[1] *Dionysius* (Pseudo-Areopagita) c. 4 de div. Nom. part. 1, lect. 5 et 6, ut ab ipso S. Thoma citatur.

sive actio eius sit bene proportionata secundum spiritualem rationis claritatem." Et iterum (S. th. 1, qu. 39, a. 8 c): „Ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quidem integritas sive perfectio; quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt; et debita proportio sive consonantia; et iterum claritas, unde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur." Quibus in locis aliquid pleonasmi inesse postea (sequenti §º 3ª) demonstrabimus.

Neque satis concinne apteque censemus pulchritudinem definiri rei claritatem, quae delectat. Nam, ut alia praetermittamus, quaestio oritur, quid sit claritas. Quodsi *claritas* secundum nostram quidem sententiam non est nisi metaphora pro vocabulo *veritatis* posita[1], statim apparet, hac definitione: Pulchritudo est rei veritas, quae delectat — nihil novum proferri neque naturam pulchritudinis perobscuram ullo modo declarari aut explicari.

III. Inter auctores, qui in definitione pulchritudinis ex effectibus petita voci *placet* maximam vim tribuunt, eminet prae ceteris Ios. Kleutgen optimae notae theologus. Is enim (Instit. theol. qu. 4, c. 3, a. 1) naturam pulchritudinis ita explicat: „Pulchritudo est rei bonitas, quatenus haec mente cognita delectat." [2] Quae definitio, licet ab auctoribus, ut Ios. Jungmann[3], Hurter[4], Stentrup[5] aliisque adoptata et laudata sit, nobis tamen has ob rationes displicet:

1. Notio pulchritudinis notioni bonitatis ita subicitur, ut bonitas dicatur „genus proximum", cuius „species" sit pulchritudo; id quod fieri nequit, cum bonitas non respiciat nisi vim appetitivam; „bonum" enim, ut Aristoteles dicit, „est quod omnia appetunt". Pulchritudo vero non solum vim appetitivam, sed etiam vim cognoscitivam respicit; nam, ut Thomas Aquinas ait, „pulchra dicuntur quae visa placent". Quomodo ergo bonitas genus pulchritudinis proximum esse potest? Praeterea pulchritudo, ut infra (c. 4) demonstrabimus, „notio transcendentalis" est eodem modo, quo bonitas.

2. Quoniam verum, bonum, pulchrum non re ipsa, sed ratione tantum differunt, hae ipsae differentiae diligentius sunt respiciendae. At in ista definitione bonitas et veritas confundi videntur. Neque enim dicere licet: ***bonitas quatenus haec cognita,*** saltem non eo sensu, quasi bonitas aut bonum etiam vim cognoscitivam terminet. Etsi res aliqua, quae bona est, etiam vim cognoscitivam respicere potest, tamen quatenus haec res bona est, non respicit nisi vim appetitivam. Insuper ***bonitas, quatenus haec,*** scil. ut bonitas, ***mente cognita*** est, nihil aliud tandem esse potest nisi iterum bonitas, nondum autem pulchritudo.

---

[1] Etiam *Gerardus Gietmann* in „Allgemeine Ästhetik" (Freiburg i. Br. 1899), p. 111 confitetur: „Die Klarheit ist offenbar Wahrheit."

[2] *Ios. Kleutgen,* Institutiones theologicae I (Ratisbonae 1881), 418.

[3] Ästhetik I (ed. 3, Friburgi Brisg. 1886), 150.

[4] Theologiae dogmat. Compend. II (ed. 5, Oeniponte 1885), 37.

[5] Synops. tract. schol. de Deo uno (Oeniponte 1895), c. 8.

3. Illud additum *mente* in *quatenus mente cognita*, aut superfluum est, aut nimis angustum. Nam ista pulchra a mente humana cognoscuntur „sensu internuntio", ut S. Augustinus rectissime ait. Unde S. Thomas Aquinas in definitione sua hoc latioris sensus verbo *videre* optime usus est: „Pulchra dicuntur quae visa placent."

4. Negamus denique istam definitionem esse „ad mentem S. Thomae", ut auctores supra citati contendunt[1]. S. Thomas nimirum (S. th. 1. 2, qu. 27, a. 1 ad 3) ait, et rectissime quidem: „Pulchrum dicitur **id,** cuius ipsa apprehensio placet": non autem scribit: Pulchrum dicitur **bonum,** cuius ipsa apprehensio placet, ex quo loquendi modo solo deduci potuisset, quod Kleutgen habet: „Pulchritudo est rei **bonitas,** quatenus haec mente cognita delectat."

Relinquamus proinde considerationis mere theoreticae viam nimis spinosam, utpote qua ad essentialem definitionem pulchritudinis vix perveniamus. Ingrediamur potius tutiorem viam experientiae, quam etiam Patres Ecclesiae in pulchritudine definienda inierunt. Hi enim in id potissimum incumbebant, ut tum ex pulchris operibus sive arte factis sive natura productis quae considerabant, tum ex regulis atque normis secundum quas artifices operari solent, ipsam pulchritudinis substantiam atque naturam perscrutarentur et, quantum fieri potest, definirent. Ac primum quidem in omnibus operibus pulchris videbant et laudabant symmetriam vel proportionem, harmoniam vel consonantiam.

§ 2.

De pulchritudinis natura, quae in harmonia atque proportione debita consistit.

Opera quae ab omnibus valde pulchra habentur, sunt 1° mundus sive ista rerum universitas, quae Graece κόσμος nuncupatur; 2° homo, qui a Graecis dicitur μικρόκοσμος. Iam vero Patres Ecclesiae et hominem et mundum testantur pulchrum esse propter harmoniam atque proportionem.

I. Et quod ad spectabilem hunc **mundum** attinet, S. Gregorius Nazianzenus Orat. in Epiph. dicit mundum esse „laudandum quidem ob singularem partium elegantiam, verum laudabiliorem ob eam, quae ex universis exsistit, bonam congruentiam atque concinnitatem (ἐξ ἁπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνίας), alia re videlicet cum alia quadam pulchre quadrante, atque omnibus cum universis, ad unius mundi ornatum omnibus numeris absolvendum."[2] Quam mundi pul-

[1] *Stentrup,* Synops. de Deo uno c. 7, thes. 56 dicit: „Mentem S. Thomae assequutus est Kleutgen de ipso Deo q. 4, c. 3 pulchritudinem dicens rei bonitatem, quatenus haec mente cognita delectat. Quam definitionem multis explicuit et nostra opinione ad evidentiam (!) usque probavit Jungmann in celebrato, quod de aesthetica conscripsit opere." Vide etiam *Jungmann* in cit. op. „Ästhetik" I, 150 ss.

[2] *Migne,* Patr. gr. 36, 322: ἐπαινετὸν μὲν τῆς καθ᾽ ἕκαστον εὐφυΐας, ἀξιεπαινετώ-

chritudinem tamdiu mansuram esse, quamdiu harmonia atque concinnitas perseveret, idem S. Gregorius Orat. de Pace I. n. 14 testatur dicens: „Quamdiu (universus hic mundus) secum bene regulatus atque pacatus est in propriis naturae suae finibus manens, nec quidquam adversus alterum insurgit atque ex iis benevolentiae vinculis, quibus ab artifice Verbo rerum universitas constricta est, excedit, et mundus (κόσμος) vere est, ut appellatur, et incomparabilis pulchritudo, nec aliquid unquam opus, quod quidem materia constet, illustrius aut magnificentius excogitari potest.“ [1] Iam antea S. Athanasius Orat. contra Gent. docuit Dei sapientiam esse, quae concinnitatem ideoque pulchritudinem huius mundi effecerit: „Quemadmodum musicus“, inquit „lyra ad concentum accommodata, gravibusque cum acutis, et mediis cum aliis arte temperatis, unum efficit concentum: ita quoque Dei sapientia universum mundum veluti lyram tenens, resque aërias cum terrenis, et caelestes cum aëriis coniungens, omniaque cum singulis connectens, et suo nutu ac voluntate circumducens, unum mundum (κόσμον) unumque mundi ordinem pulchre et concinne admodum efficit.“ [2]

Idem de pulchritudine mundi sentiunt Patres Latini. S. Ambrosius quidem lib. 2 Hexaëm. c. 5 illud Gen. 1, 10: *„Vidit Deus, quod esset bonum“* (LXX ὅτι καλόν) explicans ait: „Illa est enim vera pulchritudo, et in singulis membris esse quod deceat, et in toto; ut in singulis gratia, in omnibus formae convenientis plenitudo laudetur.“ [3] Haec autem et in singulis et in toto decentia, vel haec in omnibus convenientia nihil aliud est nisi illa harmonia atque proportio. Quibus S. Augustinus quoque consentit De ver. relig. c. 43 dicens: „Totum istum mundum figurarum ratione pulchrum esse, non mole . . . cum illa ipsa numerosa successio et quaedam gradatio sive localium sive temporalium spatiorum, non tumore vel mora, sed ordinata convenientia pulchra iudicetur.“ [4] Et haec quidem de pulchritudine mundi.

II. Quod vero ad **hominem** μικρόκοσμον spectat, iidem Patres consentiunt pulchritudinem hominis in harmonia vel symmetria con-

---

τερον δὲ τῆς ἐξ ἁπάντων εὐαρμοστίας καὶ συμφωνιας, ἄλλου πρὸς ἄλλο τι καλῶς ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἅπαντα, εἰς ἑνὸς κόσμου συμπλήρωσιν.

[1] *Migne,* Patr. gr. 35, 739: Ἕως μὲν (ὁ σύμπας οὗτος κόσμος) εὐσταθεῖ καὶ εἰρηνεύει πρὸς ἑαυτόν, ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις μένων τῆς φύσεως, καὶ οὐδὲν τοῦ ἑτέρου κατεξανίσταται, οὐδὲ τῶν τῆς εὐνοίας ἐκβαίνει δεσμῶν, οἷς ὁ τεχνίτης Λόγος τὸ πᾶν συνέδησε, κόσμος τέ ἐστιν, ὥσπερ λέγεται, καὶ κάλλος ἀπρόσιτον, καὶ οὐδὲν μή ποτε τούτου τις ἐπινοήσειε λαμπρότερον ἢ μεγαλοπρεπέστερον.

[2] Ibid. 25, 85: Οἷον γὰρ εἴ τις, λύραν μουσικὸς ἁρμοσάμενος καὶ τὰ βαρέα τοῖς ὀξέσι, καὶ τὰ μέσα τοῖς ἄλλοις τῇ τέχνῃ συναγαγών, ἓν τὸ σημαινόμενον μέλος ἀποτελοίη· οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, τὸ ὅλον ὡς λύραν ἐπέχων, καὶ τὰ ἐν ἀέρι τοῖς ἐπὶ γῆς συναγαγών, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν ἀέρι, καὶ τὰ ὅλα τοῖς κατὰ μέρος συνάπτων καὶ περιάγων τῷ ἑαυτοῦ νεύματι καὶ θελήματι, ἕν τὸν κόσμον καὶ μίαν τὴν τούτου τάξιν ἀποτελεῖ καλῶς καὶ ἡρμοσμένως.

[3] *Migne,* Patr. lat. 14, 156. [4] Ibid. 34, 158.

sistere tum quoad corpus, tum quoad animam. Docent igitur imprimis pulchritudinem corporis humani sitam esse in symmetria membrorum et partium cum suavitate coloris coniuncta. Et re quidem vera Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 11 haec de pulchritudine corporis humani habet: „Corporalis pulchritudo, symmetria membrorum et partium cum bono colore." Quem „bonum colorem" ulterius explicans ita prosequitur: „Hic est sanitatis aptus et appositus ornatus, per quem ficti simulacri accedit ad verum transitus, convenienter figurae quae a Deo data est."[1] Item S. Basilius M. in Hexaëm. homil. 2 pulchritudinem corporis describit: „Corporis pulchritudo ex partium inter se symmetria et apparente coloris bonitate."[2] Quam pulchritudinem ab omnibus facile cognosci docet Comment. in Isai. c. 5, n. 173: „A quonam eorum, qui oculos habent, internosci facile non potest sensibilis pulchritudo (τὸ αἰσθητὸν κάλλος)? Nimirum pulchritudo per mutuam quandam partium convenientiam bono colori emicanti coniunctam illico nisu quodam ultroneo et naturali obvios sibi conciliat, et vice versa deformitas suapte natura suos a se spectatores avertit."[3] Neque aliter sentit S. Gregorius Nazianzenus Orat. de Pace II: „Bonum enim pacis", inquit „apud nos versatur, quoad animam quidem per mutuum virtutum comitatum et societatem: quoad corpus autem per membrorum aut elementorum inter se concinnitatem atque proportionem (εὐαρμοστίᾳ καὶ συμμετρίᾳ), quarum una quidem pulchritudo, altera autem sanitas et est et nominatur."[4] Ceterum, ait idem Nazianzenus Orat. theol. II, „multa de hominis membris et partibus adhuc commemorare possis, ac de mutua earum concinnitate, quippe quae non solum ad utilitatem, sed simul etiam ad pulchritudinem et coniungantur et distinguantur"[5].

Cum Graecis consentiunt Patres Latini. S. Ambrosius enim lib. 1 De off. minist. c. 45 de corporali pulchritudine hominis haec dicit: „Deus ergo primum hominem cum conderet, bona habitudine, bona mem-

---

[1] *Migne*, Patr. gr. 8, 639: Τὸ σωματικὸν κάλλος, συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ᾽ εὐχροίας. Ἡ κομμωτικὴ τῆς ὑγιείας ἐνταῦθα εὔθετος, καθ᾽ ἣν ἡ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐπιπλάστου εἰς τὸ ἀληθὲς μετάβασις, κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ δεδομένον, περιγίνεται.

[2] Ibid. 29, 47: Τὸ ἐν τῷ σώματι καλὸν ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν συμμετρίας, καὶ τῆς ἐπιφαινομένης εὐχροίας.

[3] Ibid. 30, 410: Τὸ δὲ αἰσθητὸν κάλλος τίνι τῶν ὀφθαλμοὺς ἐχόντων οὐκ εὔγνωστον; Ὅτι ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν συμμετρίᾳ μετὰ τῆς ἐπιφαινομένης εὐχροίας αὐτομάτῳ τινὶ καὶ φυσικῇ ὁλκῇ προσοικειοῦται τοὺς ἐντυγχάνοντας· καὶ μέντοι καὶ τὸ αἰσχρὸν αὐτόθεν ποιεῖ τὴν ἀποστροφὴν τοῖς ὁρῶσιν.

[4] Ibid. 35, 1147: (Τὸ εἰρηνεῖον) κατὰ μὲν ψυχὴν τῇ τῶν ἀρετῶν ἀντακολουθήσει καὶ κοινωνίᾳ, κατὰ δὲ σῶμα τῇ τῶν μελῶν ἢ τῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα εὐαρμοστίᾳ καὶ συμμετρίᾳ· ὧν τὸ μὲν κάλλος, τὸ δὲ ὑγίεια ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται.

[5] Ibid. 36, 55: Πόλλα δ᾽ ἂν ἔτι φιλοσοφήσαις περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοστίας, πρὸς χρείαν τε ὁμοῦ καὶ κάλλος συνεστώτων τε καὶ διεστώτων.

brorum compositione formavit, et optimam ei speciem dedit." [1] Haec autem „bona membrorum compositio" et „optima species" nihil aliud est nisi illa „symmetria membrorum et partium cum bono colore" coniuncta. S. Augustinus quoque pulchritudinem corporis humani in membrorum et partium harmonia atque congruentia consistere identidem docet; brevius quidem, cum Epist. (3) ad Nebrid. scribit: „Quid est corporis pulchritudo? Congruentia partium cum quadam coloris suavitate." [2] Et rursus Enarr. in Ps. 67, 13: „Speciosum est corpus distributione membrorum." [3] Fusius autem hanc sententiam S. Augustinus explicat in Serm. 243, c. 4: „Quis enim novit", inquit, „quemadmodum sibi invicem connexa sint membra, et quibus numeris coaptata? Unde vocatur etiam harmonia, quod verbum dictum est de musica, ubi videmus certe in cithara nervos distentos. Si omnes nervi similiter sonent, nulla est cantilena. Diversa distentio diversos edit sonos; sed diversi soni ratione coniuncti pariunt, non videntibus pulchritudinem, sed audientibus suavitatem. Istam rationem quisquis in membris humanis didicerit, tantum miratur, tantum delectatur, ut omni visibili pulchritudini ista ratio ab intelligentibus praeferatur." [4] Quibus ex verbis apparet illam membrorum harmoniam, quae in incommutabili idea sit, longe praestantiorem esse ea, quae in rerum natura exsistit. Quare lib. 22 De civ. Dei c. 24 ait: „Ita omnium partium congruentia numerosa sit, et pulchra sibi parilitate respondeat, ut nescias utrum in eo condendo maior sit utilitatis habita ratio, quam decoris. Certe enim nihil creatum videmus in corpore utilitatis causa, quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem nobis id appareret, si numeros mensurarum, quibus inter se cuncta connexa sunt et coaptata, nossemus: quos forsitan data opera in his quae foris eminent, humana posset vestigare solertia; quae vero tecta sunt, atque a nostris remota conspectibus, sicuti est tanta perplexitas venarum atque nervorum et viscerum, secreta vitalium, invenire nullus potest. . . . Numeros tamen, de quibus loquor, quibus coaptatio, quae ἁρμονία Graece dicitur, tamquam cuiusdam organi, extrinsecus atque intrinsecus totius corporis constat, quid dicam, nemo valuit invenire, quos nemo ausus est quaerere? Qui si noti esse potuissent, in interioribus quoque visceribus, quae nullum ostendant decus, ita delectaret pulchritudo rationis, ut omni formae apparenti quae oculis placet, ipsius mentis, quae oculis utitur, praeferretur arbitrio." [5]

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 16, 89. [2] Ibid. 33, 65. [3] Ibid. 36, 821.

[4] Ibid. 38, 1145.

[5] Ibid. 41, 791. Cf. etiam doctrinam de *Sectione aurea* (de *serie aurea* et *aurescente*), quam Dr. *Constantin. Gutberlet* in opere suo „Naturphilosophie" (ed. 2, Münster 1894) p. 133 ss. fusius tractavit, ubi illi quoque citantur cl. Adolph. Zeising et Dr. Fr. X. Pfeifer, qui diligentius inquisiverunt, quam frequenter et late pateat sectio aurea tum in disciplina mathematica, tum in rerum natura et operibus artis.

III. Neque tamen solius corporis pulchritudo a Patribus in harmonia ac symmetria collocatur, verum etiam et multo magis pulchritudo **animae.** Ita enim S. Basilius Homil. in Ps. 29 versum 8: „*Praestitisti decori meo virtutem*“ interpretatur: „Pulchra igitur est omnis anima, quae in symmetria propriarum virtutum conspicitur.“[1] Quae verba iam S. Cyrillus Alexandrinus a S. Basilio mutuatus est. Explan. in eundem Psal. 29 dicens: „Pulchra igitur est omnis anima, quae in symmetria propriarum virtutum conspicitur, quoniam et corporis pulchritudo membrorum symmetria constat.“[2] S. Cyrillus optime quidem hoc ultimum incisum addidit; etenim si his verbis recte corporis pulchritudo definitur, necesse est hanc definitionem mutatis mutandis etiam in pulchritudinem animae quadrare, id est, „virtutibus“ loco „membrorum“ substitutis. Immo vero S. Augustinus ulterius progressus De quant. anim. c. 33 animam, quo meliore virtutum symmetria excellat, eo potentiorem conservatricem esse existimat etiam congruentiae corporis pulchri. „Anima“, inquit, „congruentiam corporis modumque conservat, non tantum in pulchritudine, sed etiam in crescendo et gignendo.“[3] Huc referri potest ipsam rationem bene beateque vivendi in symmetria quadam atque convenientia consistere, sicut S. Ambrosius lib. 1 De off. minist. c. 19 dicit: „Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui et personae reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodatus.“[4] Quod iam Plato in „Philebo“ docuit: „E moderatione“, inquit, „et convenientia pulchritudo sane virtusque usquequaque solet efflorescere.“[5]

IV. Quae de pulchritudine corporis et animae Patres Ecclesiae tractaverunt, ea fere pro rata parte ad pulchritudinem operum **arte** factorum transferri possunt. Omnis ars humana imitatio quaedam est naturae rerum. Iam vero pulchritudo operum natura productorum in harmonia vel proportione conspicitur: ergo etiam pulchritudo operum arte factorum in proportione atque concinnitate debita consistere censenda est.

Ad quam rem probandam illud S. Augustini lib. 2 De ord. c. 11 referre satis est, nimirum: „Ad oculos quod pertinet, in quo congruentia partium rationabilis dicitur, pulchrum appellari solet. Quod vero ad aures, quando rationabilem concentum dicimus cantum-

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 29, 318: Καλὴ μὲν οὖν πᾶσα ψυχὴ ἡ ἐν συμμετρίᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων θεωρουμένη.

[2] Ibid. 69, 855: Καλὴ μὲν οὖν πᾶσα ψυχὴ ἡ ἐν συμμετρίᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων θεωρουμένη· ἐπεὶ καὶ σώματος κάλλος ἡ τῶν μελῶν συμμετρία. Latina apud Migne versio ita sonat: „Pulchra est igitur omnis anima, quae non absque suarum virtutum symmetria spectatur; nam et formositas corporis membrorum symmetria constat.“

[3] *Migne,* Patr. lat. 32, 1074. [4] Ibid. 16, 49.

[5] *Astius,* Plato III, 421. Μετριότης καὶ συμμετρία κάλλος δήπου καὶ ἀρετὴ πανταχοῦ συμβαίνει γίγνεσθαι.

que numerosum rationabiliter esse compositum, suavitas vocatur proprio iam nomine[1]. Sed neque in pulchris rebus cum nos color illicit, neque in aurium suavitate cum pulsa chorda quasi liquide sonat atque pure, rationabile illud dicere solemus. Restat ergo, ut in istorum sensuum voluptate id ad rationem pertinere fateamur, ubi quaedam dimensio est atque modulatio.“ Et exemplo artis achitectonicae utens hunc in modum prosequitur: „Itaque in hoc ipso aedificio singula bene considerantes, non possumus non offendi, quod unum ostium videmus in latere, alterum prope in medio, nec tamen in medio collocatum. Quippe in rebus fabricatis, nulla cogente necessitate, iniqua dimensio partium facere ipsi aspectui velut quandam videtur iniuriam. Quod autem intus tres fenestrae, una in medio, duae in lateribus, paribus intervallis solio lumen infundunt, quam nos delectat diligentius intuentes, quamque in se animum rapit, manifesta res est, nec multis verbis vobis aperienda. Unde ipsi architecti iam suo verbo rationem istam vocant, et partes discorditer collocatas dicunt non habere rationem. Quod late patet, ac paene in omnes artes operaque humana diffunditur. Iam in carminibus, in quibus item dicimus esse rationem ad voluptatem aurium pertinentem, quis non sentiat dimensionem esse totius huius suavitatis opificem? etc.“ [2]

Ex consensu Patrum Ecclesiae igitur satis constat, pulchritudinem κόσμου et μικροκόσμου, id est, mundi et hominis, necnon pulchritudinem operum arte factorum in debita consistere symmetria, vel harmonia, vel proportione, vel concinnitate, vel congruentia, vel convenientia, vel coaptatione, vel quomodocunque eandem rem appellare libuerit[3].

§ 3. Corollarium.

Quatenus S. Thomas Aquinas cum praecedente doctrina Patrum Ecclesiae consentiat.

S. Thomas Aquinas, ut imprimis notandum est, quaestionem de pulchritudine ex professo et perfecte minime solvit; neque id valde mirandum, quandoquidem hac in quaestione Dionysium Pseudo-Areopagitam maxime secutus esse videtur. S. Thomas enim uno loco (S. th. 1, qu. 39, a. 8 c) ad pulchritudinem requirit haec **tria** elementa:

---

[1] *Bossuet* musicam ita definit: „La Musique, qui par la juste proportion des tons, donne à la voix une force secrette pour délecter et pour émouvoir.“ (De la Connoissance de Dieu et soi-même. Ouvrage posthume, ch. I, 15, Paris 1741, p. 67.)

[2] *Migne,* Patr. lat. 32, 1010.

[3] Consule etiam *Suidae* Lexicon, ubi „κάλλος“ similiter definitur „συμμετρία τῶν ἀνομοιομερῶν ἐν ἡμῖν μερῶν, προσώπου, τραχήλου, χειρῶν, τῶν ἄλλων μερῶν: Pulchritudo est concinna partium dissimilium compositio, ut faciei, colli, manuum, ceterorum membrorum.“ (*Suidae* Lexicon Graece et Latine, recensuit *Godofr. Bernhardy.* Halis et Brunsvigae 1853. II, 50.)

1° integritatem sive perfectionem, 2° debitam proportionem sive consonantiam, 3° claritatem. „Ad pulchritudinem", inquit, „tria requiruntur. Primo quidem integritas sive perfectio, quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt; et debita proportio sive consonantia; et iterum claritas, unde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur." Altero autem loco (S. th. 2. 2, qu. 145, a. 2 c) ad rationem pulchri concurrere notat haec **duo** tantum: 1° claritatem, 2° debitam proportionem. Ait enim: „Ad rationem pulchri sive decori concurrit et claritas, et debita proportio." Tertio denique loco (S. th. 1, qu. 5, a. 4 ad 1) nonnisi in **uno,** nempe in debita proportione, pulchrum collocat. Dicit enim: „Pulchra dicuntur, quae visa placent; unde pulchrum in debita proportione consistit, quia sensus delectatur in rebus debite proportionatis." — Quid inde sequitur? S. Thomas illis tribus locis constanter non refert nisi debitam proportionem, quam ter notat: claritatem vero commemorat bis, integritatem semel tantum. De illa ergo debita proportione S. Thomas convenit cum Ecclesiae Patribus, quorum doctrinam supra retulimus.

Attamen quaestio est, quid de illa „claritate" dicendum sit, quidque de illa „integritate sive perfectione", quarum S. Thomas mentionem facit. Nos quidem utramque ad pulchritudinis essentiam minime pertinere censemus. Nam, quod imprimis ad „integritatem sive perfectionem" attinet, tantum abest, ut ad essentiam pulchritudinis pertineat, ut non solum de perfecta pulchritudine loquamur, sed etiam de pulchritudine imperfecta. — Praeterea, si res quaepiam, ut pulchra sit, omnino perfecta omnibusque numeris absoluta esse deberet, nescio an quidquam pulchri in tota hac universitate rerum inveniremus. — Hoc autem dicere communi repugnat sensui, qui vel ipsum statuae alicuius classicae fragmentum, quod Itali „torso" vocant, iure meritoque pulchrum esse iudicat. An fieri non posse iudicares, ut homo quidam, etsi quoad animum turpis atque deformis est, corpore tamen pulcher sit atque formosus, et vice versa? S. Ambrosius saltem lib. 1 off. minist. c. 46 ita censet: „Est igitur decorum quod praeeminet, cuius divisio gemina est. Nam est decorum quasi generale, quod per universitatem funditur honestatis, et quasi in toto spectatur corpore; est etiam speciale, quod in parte aliqua enitet." [1] Et eodem prorsus modo S. Augustinus lib. 1 De genes. contra Manich. c. 21: „Omnis pulchritudo quae partibus constat, multo est laudabilior in toto quam in parte; sicut in corpore humano, si laudamus oculos solos, si nasum solum, si solas genas, aut solum caput, aut solas manus, aut solos pedes et cetera, si pulchra singula et sola laudamus: quanto magis totum corpus, cui omnia membra quae singula pulchra sunt, conferunt pulchritudinem suam." [2] Distingue igitur apprime inter pulchritudinem partialem sive imperfectam,

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 16, 89. [2] Ibid. 34, 188.

et pulchritudinem totalem sive perfectam, et recole hanc laudabiliorem esse illa.

Quod deinde ad alterum momentum, scil. „claritatem“ attinet, S. Thomas ipse Dionysium Pseudo-Areopagitam se sequi profitetur. Ait enim (S. th. 2. 2, qu. 145, a. 2 c): „Respondeo dicendum quod, sicut accipi potest ex verbis Dionysii c. 4 de div. Nom. part. 1, lect. 5 et 6, ad rationem pulchri sive decori concurrit et claritas, et debita proportio. Dicit enim quod Deus dicitur *pulcher*, sicut *universorum consonantiae et claritatis causa*. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit quod homo habeat membra corporis bene proportionata cum quadam debiti coloris claritate.“ Quae ultima verba: „cum quadam debiti coloris claritate“ bene sunt notanda. Nam Clemens Alexandrinus aliique post eum Patres Ecclesiae supra definiverunt: „Corporalis pulchritudo, symmetria membrorum et partium cum bono colore“ [1], Graece μετ᾽ εὐχροίας. Quos iam anteiverat Cicero, qui Tusc. 4, 13 fin. illud μετ᾽ εὐχροίας circumscribit „cum coloris suavitate“; dicit enim: Pulchritudo corporis est „quaedam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate“. Ex Cicerone rursus S. Augustinus hausit, cum Epist. ad Nebrid. scribit: „Quid est corporis pulchritudo? Congruentia partium cum quadam coloris suavitate.“

S. Thomas ergo Aquinas, ut liquet, illud epitheton μετ᾽ εὐχροίας, i. e. „cum coloris **suavitate**“, in hoc aliud: „cum coloris **claritate**“ mutasse censendus est. Ingenium enim Aquinatis rectissime sentiebat pulchrum non solum ad vim appetitivam pertinere, sed etiam ad vim cognoscitivam, quoniam „pulchra dicuntur, quae visa placent“. Et haec videtur ratio esse, cur „claritatem“ induxerit; tamen argumenta eius supra allata vim probandi vix ullam habent [2].

Patres enim Ecclesiae definitioni suae illud additum μετ᾽ εὐχροίας, i. e. „cum coloris suavitate“ (vel bonitate, vel sanitate), ad eum finem apposuerunt, ut corporalem pulchritudinem hominis viventis distinguerent et a cadavere et a statua. Et profecto Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 11 illud μετ᾽ εὐχροίας ita explicat: „Corporalis pulchritudo, symmetria membrorum et partium cum bono colore. Hic est sanitatis aptus et appositus ornatus, per quem ficti simulacri accedit ad verum transitus, convenienter figurae quae a Deo data est. Ad ornandum autem secundum naturam magno praedita est artificio potus temperatura et cibi moderatio. Non solum enim corpus ex his sanitatem obtinet, sed etiam facit, ut ex his appareat pulchritudo. . . . Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo; sanitas enim intus operatur, exterius autem

---

[1] *Migne*, Patr. gr. 8, 639: Τὸ σωματικὸν κάλλος, συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ᾽ εὐχροίας.

[2] *I. Winckelmann*, artis antiquae peritissimus, recte ait: „Die Farbe trägt zur Schönheit bei, aber sie ist nicht die Schönheit selbst“ (Geschichte der Kunst des Altertums, Wien 1776, I, 257).

efflorescens pulchritudo bonum colorem manifestum ostendit."[1]

Accedit quod etiam pleonasmi aliquid inest in eo, quod S. Thomas claritatem proportioni vel symmetriae proprie adiungit. Proportio enim vel symmetria per se iam claritatem complectitur. Quod apparet quaerenti, quid sit proportio, quid symmetria. Symmetria nempe atque proportio, ut ex doctrina Patrum Ecclesiae mox probabimus, nihil aliud est nisi ipse ordo rei mensuratus et debitus. At vero nunc quaeram, utrum ideo aliquid ordinatum sit, quia est clarum; an ideo clarum sit, quia est ordinatum. Nemo sane est, qui non intelligat aliquid ideo clarum dici, quia est ordinatum. Claritas quippe ab ordine oritur, non vice versa ordo a claritate. Clarum igitur dicitur, quidquid rationabiliter est ordinatum. Ergo cum symmetria atque proportio in ordine debito consistat, claritas autem ex ordine debito efflorescat, efficitur ut claritatem ipsi proprie adiungere sit prorsus supervacaneum. Sed hoc ipsum demonstrandum nunc est, scil. symmetriam ac proportionem in ordine rationabili et debito sitam esse.

§ 4.

De pulchritudinis natura, quae in ordine debito consistit.

Cum ordo aeque ac proportio definiri possit membrorum et partium locatio sive dispositio debita, Patres Ecclesiae non dubitaverunt, loco ***symmetriae*** vel ***proportionis*** saepius ***ordinem*** debitum substituere; unde manifestum est naturam pulchritudinis ab eis ad ordinem referri. Iam Plato in „Gorgia" pulchritudinem sine ordine debito concipi non posse docet: „Virtus cuiusque et suppellectilis et corporis et animi itemque omnium animantium non sic temere pulcherrima adest, sed ordine, recta ratione et arte, quae cuique illorum tributa est. . . . Ordine igitur ordinata atque ornata est virtus uniuscuiusque."[2] Item Aristoteles Metaphys. M, 3 fin. elementa pulchri enumerans praeter symmetriam et definitum commemorat primo loco ordinem: „Pulchri

---

[1] ***Migne***, Patr. gr. 8, 639: Τὸ σωματικὸν κάλλος, συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ' εὐχροίας. Ἡ κομμωτικὴ τῆς ὑγιείας ἐνταῦθα εὔθετος, καθ' ἣν ἡ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐπιπλάστου εἰς τὸ ἀληθὲς μετάβασις, κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ δεδομένον, περιγίνεται. Δεινὴ δὲ καλλωπίσαι κατὰ φύσιν ἡ τῶν ποτῶν εὐκρασία, καὶ ἡ τῶν σιτίων συμμετρία. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ὑγίειαν ἴσχει τὸ σῶμα ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τὸ κάλλος διαφαίνεσθαι ποιεῖ. . . . Ἄνθος δὲ τῆς ὑγιείας ἐλευθέριον τὸ κάλλος· ἡ μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ σώματος ἐργάζεται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐξανθῆσαν φανερὰν ἐνδείκνυται τὴν εὔχροιαν. — Similiter S. Ambrosius lib. 1 De off. c. 45: „Pulchritudo super salubritatem ac valetudinem videtur excellere, et tamen sine his esse non potest neque ullo separari modo, quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest" (***Migne***, Patr. lat. 16, 88).

[2] ***Astius***, Plato I, 417: Ἡ ἀρετὴ ἑκάστου, καὶ σκεύους καὶ σώματος καὶ ψυχῆς αὖ καὶ ζώου παντός, οὐχ οὕτως εἰκῆ κάλλιστα παραγίγνεται, ἀλλὰ τάξει καὶ ὀρθότητι καὶ τέχνῃ, ἥτις ἑκάστῳ ἀποδέδοται αὐτῶν. . . . Τάξει ἄρα τεταγμένον καὶ κεκοσμημένον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἑκάστου.

namque maxime species", inquit, „sunt ordo et symmetria et definitum." [1]

Ex Patribus autem Ecclesiae S. Basilius in Hexaëm. homil. 3 expresse docet pulchritudinem ex proportione emergentem cuilibet homini, licet rudi, manifestam evadere, si membra alicuius corporis, vel partes in proprium ordinem reponantur. „Si manus seorsum", inquit, „aut oculus privatim, aut unumquodque statuae membrum separatim iaceret, haec utique non cuivis pulchra videntur; si vero in proprium ordinem reponantur, tum pulchritudo ex proportione emergens, quae modo vix in conspectum veniebat, iam vel cuivis homini rudi manifesta evadit." Neque verba quae subsequuntur, praetermittenda esse putamus: „Verum artifex ante compositionem novit cuiusque partis pulchritudinem, laudatque singula, utpote qui ad eorum finem animum intendat. Deus itaque et nunc (scil. in Hexaëmero) pepingitur ceu talis quispiam artifex, qui opera singula laudat, immo etiam toti simul mundo absoluto congruam laudem non dubitat tribuere." [2] Legimus enim Gen. 1, 4: „*Et vidit Deus lucem, quod esset bona.*" Versio LXX habet „ὅτι καλόν", quod ter deinceps in Hexaëmero repetitur. Toto autem mundo creato Gen. 1, 31 haec legimus: „*Viditque Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*" — apud LXX: „καλὰ λίαν", i. e. pulchra valde. Unde etiam S. Gregorius Nazianzenus Orat. de moder. in disput. pulchritudinem mundi in ordine debito consistere dicit: „Ordine omnia", inquit, „concinnata et distincta sunt, et quidem concinnatore Verbo". Et aliquanto post: „Atque vigente quidem ordine stat mundus (κόσμος), hoc universum, neque pulchritudo eius perturbari potest. Confusio autem atque perturbatio (ἀκοσμία), in aëre procellas, in terra motus, in mari exundationes, in urbibus domibusque bella, in corporibus morbos, in animis vitia procreavit." [3]

S. Ambrosius quoque in Ecclesia occidentali existimat pulchritudinem ex ordine debito oriri; nam lib. 1 Hexaëm. cap. 7 Deum dicit omnibus rebus donavisse „ordinem et decorem": „Ubi erat hyle",

---

[1] *Aristot.*, Op. ed. Academia Reg. Boruss. II, 1078a: Τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη τάξις καὶ συμμετρία καὶ ὡρισμένον. Versio in III, 529.

[2] *Migne*, Patr. gr. 29, 75: Ἐπεὶ καὶ χεὶρ καθ' ἑαυτήν, καὶ ὀφθαλμὸς ἰδίᾳ, καὶ ἕκαστον τῶν τοῦ ἀνδριάντος μελῶν διῃρημένως κείμενα, οὐκ ἂν φανείη καλὰ τῷ τυχόντι· πρὸς δὲ τὴν οἰκείαν τάξιν ἀποτεθέντα, τὸ ἐκ τῆς ἀναλογίας, ἐμφανὲς μόλις ποτέ, καὶ τῷ ἰδιώτῃ παρέχεται γνώριμον. Ὁ μὲν τεχνίτης καὶ πρὸ τῆς συνθέσεως οἶδε τὸ ἑκάστου καλόν, καὶ ἐπαινεῖ τὰ καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν ἐπαναφέρων τὴν ἔννοιαν. Τοιοῦτος οὖν δή τις καὶ νῦν, ἔντεχνος ἐπαινέτης τῶν κατὰ μέρος ἔργων ὁ Θεὸς ἀναγέγραπται· μέλλει δὲ τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ παντὶ ὁμοῦ τῷ κόσμῳ ἀπαρτισθέντι πληροῦν.

[3] Ibid. 36, 183: Τάξει τὰ πάντα διεκοσμήθη, καὶ ὁ διακοσμήσας Λόγος. . . Καὶ τάξεως μὲν ἐπικρατούσης, κόσμος, τὸ Πᾶν, καὶ τὸ κάλλος ἀκίνητον. Ἀνταξία δὲ καὶ ἀκοσμία, ἐν μὲν ἀέρι τοὺς σκηπτούς, ἐν δὲ γῇ τοὺς σεισμούς, ἐν δὲ θαλάσσῃ τὰς ἐπικλύσεις, ἐν δὲ πόλεσι καὶ οἴκοις πολέμους, ἐν δὲ τοῖς σώμασι τὰς ἀρρωστίας, ἐν δὲ ψυχαῖς τὰς ἁμαρτίας, ἐκαινοτώμησεν.

inquit, „nisi forte dicatur quadam dementi intentione, quia in Deo erat? . . . Quemadmodum ergo invisibilia visibilibus, et ei qui ordinem et decorem donavit omnibus, incomposita copulabantur?“ [1] Eiusdem sententiae est S. Augustinus, cum lib. 13 Confess. c. 35 istum mundum „ordinem pulcherrimum“ appellat: „Omnis quippe iste ordo pulcherrimus rerum valde bonarum modis suis peractis transiturus est.“ [2] Item De ver. relig. c. 43, quem locum iam supra citavimus, dicit: „Illa ipsa numerosa successio (mundi) et quaedam gradatio sive localium sive temporalium spatiorum, non tumore vel mora, sed ordinata convenientia pulchra iudicatur.“ [3] Similia habet S. Bernardus Homil. 2 super „Missus“. Deus, inquit, „in omnibus operibus suis quasdam rerum vel temporum congruentias propter ordinis pulchritudinem servare consuevit.“ [4] Unde S. Thomas Aquinas Expos. in Ps. 26 infert: „Videre ordinem universi et dispositionem divinae providentiae est valde delectabile.“ Immo tanta est vis ordinis, ut vel ipsa mala et deformia, simul atque in ordinem redacta sunt, decorem universi augeant, teste S. Augustino, qui lib. 2 De ordine c. 4 scribit: „Mala in ordinem redacta, faciunt ad decorem universi.“ [5]

Confectum est igitur, quod probandum suscepimus, scil. pulchritudinem secundum doctrinam Patrum Ecclesiae in ordine debito collocandam esse, et tam universe quidem, ut cum S. Augustino De ver. relig. c. 41 sine ambagibus dicere possimus: „Nihil est ordinatum, quod non sit pulchrum“ [6]; vel cum Bossuet: „La beauté ne consiste que dans l'ordre, c'est-à-dire dans l'arrangement et la proportion.“ [7]

§ 5.

De pulchritudinis natura, quae in debita unitate consistit.

Postquam naturam pulchritudinis in symmetria atque proportione, aut quod in idem fere recidit, in ordine debito consistere argumentis praecipue patristicis hactenus late demonstravimus, iam oritur altera quaestio: Estne forte aliquid ultra, quo progredi in stabilienda pulchritudinis natura possimus? Ut statim respondeam, dico S. Augustinum saltem ultimam rationem atque causam pulchritudinis ad unitatem revocasse; qua in re episcopus Hipponensis, mea quidem opinione, reli-

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 14, 136. [2] Ibid. 32, 867. [3] Ibid. 34, 159.

[4] Ibid. 183, 67. [5] Ibid. 32, 999.

[6] Ibid. 34, 156. Illa quoque „tranquillitas classica“, quam in operibus summae artis admirari solemus, ab ordine pendere videtur, quoniam S. Augustinus lib. 19 De civ. Dei c. 13 docet: „Pax omnium rerum tranquillitas ordinis.“ (Ibid. 41, 640.)

[7] De la Connoissance de Dieu et soi-même ch. I, 8 (Paris 1741), p. 41. Ubi paulo post: „Juger de la beauté, c'est juger de l'ordre, de la proportion et de la justesse.“ (Vocabulum *connaissance* ex illo *connoissance,* hoc iterum e *cognoissance* ductum esse facile intelligitur.)

quos Patres Ecclesiae longe superavisse videtur. Quae sublimis eius sententia, quam in toto hoc opere deinceps sequemur, digna est, quae diligentius ad trutinam revocetur. Atque primum quidem positiva argumenta, deinde vero argumenta negativa afferemus.

A. Argumenta positiva.

I. Notionem pulchritudinis ad notionem harmoniae vel proportionis supra revocavimus, quae iterum ad notionem ordinis debiti reduci potuit. Itaque si eadem via pergentes quaerimus, quid sit tandem aliquando hic ordo debitus, haud scio, an ad illam perveniamus unitatem, in qua ultimam pulchritudinis rationem S. Augustinus collocavit.

Et re quidem vera S. Augustinus lib. 19 De civ. Dei c. 13 ordinem ita definit: „Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.“ [1] Licet ex hac definitione magis symmetria quam unitas eluceat, tamen illa *dispositio*, quae suum cuique rei locum tribuat, sine unitate quadam esse nequit. Item vocabulum συμμετρία, quod ex σύν et μέτρον compositum est, haud obscure unitatem significat, quoniam in symmetria mensura quaedam conspicitur, quae omnes rei partes aut vires ad unitatem quandam revocat. Utilior tamen est definitio communiter recepta: Ordo est unitas in multitudine. Et profecto ordo debitus sine debita unitate ne cogitari quidem potest. Ubi enim unitas est, ibi ordo; ubi unitas deest, confusio exsistit atque perturbatio. Iam vero, ut forma syllogismi utamur, pulchritudo certissime in ordine debito consistit. Atqui ordo ipse consistit in debita unitate. Ergo etiam pulchritudo in debita unitate quaerenda est.

II. S. Augustinus quidem, ut pulchritudinem revera in debita unitate consistere demonstraret, illas regulas artis considerabat atque leges, secundum quas artifices operari solent. Etenim De ver. relig. c. 32 ait: „Multis finis est humana delectatio, nec volunt tendere ad superiora, ut iudicent, cur ista visibilia placeant. Itaque si quaeram ab artifice, uno arcu constructo, cur alterum parem contra in altera parte moliatur; respondebit, credo, ut paria paribus aedificii membra respondeant. Porro, si pergam quaerere, idipsum cur eligat; dicet, hoc decere, hoc esse pulchrum, hoc delectare cernentes: nihil audebit amplius. Inclinatus enim recumbit oculis, et unde pendeat non intelligit. At ego virum intrinsecus oculatum et invisibiliter videntem non desinam commonere, cur ista placeant, ut iudex esse audeat ipsius delectationis humanae. Ita enim superfertur illi, nec ab ea tenetur, dum non secundum ipsam, sed ipsam iudicat. Et prius quae-

[1] *Migne*, Patr. lat. 41, 640. S. Bernardus in parvis sermonibus, serm. 3, illam definitionem paululum mutavit: „Ordo est partium disparium rerum sua cuique loca tribuens dispositio“ (cf. *Petavius*, De Deo lib. VI, c. 1, n. 10).

ram utrum ideo pulchra sint, quia delectant; an ideo delectent, quia pulchra sunt. Hic mihi sine dubitatione respondebitur, ideo delectare quia pulchra sunt. Quaeram ergo deinceps, quare sint pulchra; et si titubabitur, subiciam, utrum ideo quia similes sibi partes sunt, et aliqua copulatione ad **unam** convenientiam rediguntur. Quod cum ita esse comperit, interrogabo utrum hanc ipsam **unitatem,** quam convincuntur appetere, summe impleant, an longe infra iaceant, et eam quodammodo mentiantur. Quod si ita est (nam quis non admonitus videat, neque ullam speciem, neque ullum omnino esse corpus quod non habeat unitatis qualecunque vestigium; neque quantumvis pulcherrimum corpus, cum intervallis locorum necessario aliud alibi habeat, posse assequi eam quam sequitur **unitatem**?): quare si hoc ita est, flagitabo ut respondeat, ubi videat ipse unitatem hanc, aut unde videat: quam si non videret, unde cognosceret et quid imitaretur corporum species et quid implere non posset? Nunc vero cum dicit corporibus: Vos quidem nisi aliqua unitas contineret, nihil essetis, sed rursus, si vos essetis ipsa unitas, corpora non essetis; recte illi dicitur: Unde illam nosti unitatem, secundum quam iudicas corpora, quam nisi videres, iudicare non posses quod eam non impleant: si autem his corporeis oculis eam videres, non vere diceres, quamquam eius vestigio teneantur, longe tamen ab ea distare? nam istis oculis corporeis non nisi corporalia vides: mente igitur eam videmus." [1] Quibus ex verbis apparet S. Augustinum ultimam pulchritudinis rationem atque formam in unitate posuisse: ita tamen, ut natura spiritualis unitatem magis regerat quam natura corporalis, solus autem Deus unitatem summo gradu impleat, dum corpora ne illam quidem, quae in idea est, unitatem suam prorsus adipisci possint.

Similia S. Augustinus habet De ver. relig. c. 30, quae maximi ponderis sunt: „Ipsius artis natura", inquit, „quaerenda est. . . . Sed cum in omnibus artibus convenientia placeat, qua una salva et pulchra sunt omnia; **ipsa vero convenientia aequalitatem unitatemque appetat,** vel similitudine parium partium, vel gradatione disparium: quis est qui summam aequalitatem vel similitudinem in corporibus inveniat, audiatque dicere, cum diligenter consideraverit, quodlibet corpus vere ac simpliciter unum esse; cum omnia vel de specie in speciem, vel de loco in locum transeundo mutentur, et partibus constent sua loca obtinentibus, per quae in spatia diversa dividuntur? Porro ipsa vera aequalitas ac similitudo atque ipsa vera et prima unitas non oculis carneis neque ullo tali sensu, sed mente intellecta conspicitur. Unde enim qualiscunque in corporibus appeteretur aequalitas, aut unde convinceretur, longe plurimum differre a perfecta, nisi ea quae perfecta est, mente videretur? si tamen quae facta

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 34, 148.

non est, perfecta dicenda est. Et cum omnia quae sensibiliter pulchra sunt, sive natura edita sive artibus elaborata, locis et temporibus sint pulchra, ut corpus et corporis motus: illa aequalitas et **unitas** menti tantummodo cognita, secundum quam de corporea pulchritudine sensu internuntio iudicatur, nec loco tumida est, nec instabilis tempore. . . . Quod si minora et maiora spatia figurarum atque motionum secundum eandem legem parilitatis, vel similitudinis, vel congruentiae iudicantur, ipsa lex maior est his omnibus." [1] Quae verba in breviorem formam syllogismi redacta hunc fundunt sensum: Pulchritudo in „congruentia vel convenientia" sita est. „Ipsa vero convenientia unitatem appetit." Ergo pulchritudo in unitate consistere censenda est.

III. Simile argumentum cum S. Augustino deducere possumus e mensura et numero, sine quibus nulla res sive naturae sive artis pulchra esse potest. Omnis quippe numerus ut ab uno incipit, sic ad unum reducitur. Unde non tantum omnes artifices humani „in arte habent numeros, quibus coaptant opera sua", ut S. Augustinus infra ait, sed vel ipse Deus, qui summus artifex est, totum istum mundum pulcherrimum „in mensura et numero et pondere" condidit, teste sacra Scriptura Sap. 11, 21: „*Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti.*"

De artificibus quidem S. Augustinus lib. 2 De lib. arbitr. c. 16 multa concinne profundeque disserit: „Et omnium quidem formarum corporearum artifices homines in arte habent numeros, quibus coaptant opera sua: et tamdiu manus atque instrumenta in fabricando movent, donec illud quod formatur foris ad eam quae intus est lucem numerorum relatum, quantum potest impetret absolutionem, placeatque per interpretem sensum interno iudici supernos numeros intuenti. Quaere deinde artificis ipsius membra quis moveat, numerus erit; nam moventur etiam illa numerose. Et si detrahas de manibus opus, et de animo intentionem fabricandi, motusque ille membrorum ad delectationem referatur, saltatio vocabitur. Quaere ergo quid in saltatione delectet, respondebit tibi numerus: Ecce sum. Inspice iam pulchritudinem formati corporis, numeri tenentur in loco. Inspice pulchritudinem mobilitatis in corpore, numeri versantur in tempore. Intra ad artem unde isti procedunt, quaere in ea tempus et locum: nunquam erit, nusquam erit, vivit in ea tamen numerus; nec eius regio spatiorum est, nec aetas dierum; et discendae arti tamen cum se commendant, qui se artifices fieri volunt, corpus suum per loca et tempora movent, animum vero per tempora; accessu quippe temporis peritiores fiunt. Transcende ergo et animum artificis, ut numerum sempiternum videas; iam tibi sapientia de ipsa interiore sede fulgebit et de ipso secretario veritatis." [2] Haec quidem ille de „numero". Atqui idem Augustinus lib. 6 De mus. c. 17 ex altera

[1] *Migne,* Patr. lat. 34, 146. [2] Ibid. 32, 1263.

parte docet: „Numerus et ab **uno** incipit, et aequalitate ac similitudine **pulcher** est, et **ordine** copulatur.“ [1] Ergo pulchritudinem tandem ipsam ad unitatem debitam oportet revocari.

IV. Eadem denique sententia non solum ex artis natura et operatione artificum comprobari potest, sed etiam ex consideratione huius mundi pulcherrimi, qui maxime harmonia sua atque unitate quadam mirabili Deum praedicat auctorem summumque artificem. Et profecto sapientia Dei, ut Sap. 8, 1 legimus, *„attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter“*. Et rursus Sap. 11, 21: *„Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti.“* Iam vero haec dispositio haud obscure ordinem et unitatem ideoque pulchritudinem mundi prodit, siquidem S. Augustinum supra audivimus dicentem: „Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.“

Et re quidem vera omnia, quae in mundo unitatem appetunt et quantum fieri potest implent, hoc ipso pulchra esse, S. Augustinus lib. 6 De mus. c. 17 aperte pronuntiat: „Ipsa species“, inquit, „qua item a ceteris elementis terra discernitur, nonne et unum aliquid quantum accepit ostentat, et nulla pars eius a toto est dissimilis, et earundem partium connexione atque concordia suo genere saluberrimam sedem infimam tenet? Cui superfunditur aquarum natura, nitens et ipsa ad unitatem, speciosior et perlucidior propter maiorem similitudinem partium, et custodiens locum ordinis et salutis suae. Quid de aëris natura dicam, multo faciliore complexu ad unitatem nitente, et tanto speciosiore aquis, quam illae terris sunt, tantoque superiore ad salutem? Quid de caeli supremo ambitu, quo tota universitas visibilium corporum terminatur, et summa in hoc genere species, ac saluberrima loci excellentia?“ [2] Itaque breviter: quaelibet res eo speciosior evadit, quo intensior fit eius unitas.

Neque his dissimilia edisserit S. Augustinus lib. 2 De ord. c. 15: (Ratio humana), inquit, „terram caelumque collustrans, sensit nihil aliud quam pulchritudinem sibi placere, et in pulchritudine figuras, in figuris dimensiones, in dimensionibus numeros.“ Et paulo post: „In . . . omnibus disciplinis occurrebant ei omnia numerosa, quae tamen in illis dimensionibus manifestius eminebant, quas in seipsa cogitando atque volvendo intuebatur verissimas: in his autem quae sentiuntur, umbras earum potius atque vestigia recolebat.“ Et perpaucis interiectis prosequitur: „Tractavit omnia diligenter, percepit prorsus se plurimum posse; et quidquid posset, numeris posse.“ [3] Atque ut sententia eius magis magisque pateat, idem lib. 2 De lib. arbitr. c. 16 ait: „(Sapientia) *in viis ostendet se illis hilariter, et omni providentia occurret illis* (Sap. 6, 17). Quoquo enim te verteris, vestigiis quibusdam, quae operibus suis impressit, loquitur tibi, et te

[1] *Migne,* Patr. lat. 32, 1191. [2] Ibid. 32, 1192. [3] Ibid. 32, 1014.

in exteriora relabentem, ipsis exteriorum formis intro revocat; ut quidquid te delectat in corpore, et per corporeos illicit sensus, videas esse numerosum, et quaeras unde sit, et in teipsum redeas, atque intelligas te id quod attingis sensibus corporis, probare aut improbare non posse, nisi apud te habeas quasdam pulchritudinis leges, ad quas referas quaeque pulchra sentis exterius. Intuere caelum et terram et mare, et quaecunque in eis vel desuper fulgent, vel deorsum repunt vel volant vel natant, formas habent, quia numeros habent; adime illis haec, nihil erunt. A quo ergo sunt, nisi a quo numerus; quandoquidem in tantum illis est esse, in quantum numerosa esse?"[1] Et rursus lib. 6 De mus. c. 13: „Haec igitur pulchra numero placent, in quo iam ostendimus aequalitatem appeti. Non enim hoc tantum in ea pulchritudine quae ad aures pertinet, atque in motu corporum est, invenitur, sed in ipsis etiam visibilibus formis, in quibus iam usitatius dicitur pulchritudo. An aliud quam aequalitatem numerosam esse arbitraris, cum paria paribus bina membra respondent; quae autem singula sunt, medium locum tenent, ut ad ea de utraque parte paria intervalla serventur?"[2] Et paulo post: „Quid in ipsa luce visibili, quae omnium colorum habet principatum; nam et color nos delectat in corporum formis: quid ergo aliud in luce et coloribus, nisi quod nostris oculis congruit, appetimus? Etenim a nimio fulgore aversamur, et nimis obscura nolumus cernere; sicut etiam in sonis et a nimium sonantibus abhorremus, et quasi susurrantia non amamus. Quod non in temporum intervallis est, sed in ipso sono, qui quasi lux est talium numerorum, cui sic est contrarium silentium, ut coloribus tenebrae. In his ergo cum appetimus convenientia pro naturae nostrae modo, et inconvenientia respuimus, quae aliis tamen animalibus convenire sentimus, nonne hic etiam quodam aequalitatis iure laetamur, cum occultioribus modis paria paribus tributa esse cognoscimus?[3] Hoc in odoribus et in saporibus, et in tangendi sensu animadvertere licet, quae longum est enucleatius persequi, sed explorare facillimum; nihil enim est horum sensibilium, quod

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 32, 1263.

[2] Eandem sententiam S. Augustinus promit, cum De ver. relig. c. 31 ait: „Possum dicere, quare similia sibi ex utraque parte respondere membra cuiusque corporis debeant? quia summa aequalitate delector, quam non oculis corporis, sed mentis contueor." (*Migne,* Patr. lat. 34, 174.) Et lib. 11 De civ. Dei c. 22: Pulchritudo „non mole constat, sed parilitate ac dimensione membrorum." (*Migne,* Patr. lat. 41, 335.) Et lib. imperf. De genes. c. 16: „Tanto est pulchrius corpus, quanto similioribus inter se partibus suis constat." (*Migne,* Patr. lat. 34, 243.)

[3] Eiusdem sententiae est *Bossuet* in opusculo citato De la connoissance de Dieu et soi-même ch. I, 8, p. 44: „Ce qui nous fait trouver une couleur belle, c'est un jugement secret que nous portons en nous-mêmes de sa proportion avec notre oeil qu'elle divertit. Les beaux tons, les beaux chants, les belles cadences ont la même proportion avec notre oreille."

nobis non aequalitate aut similitudine placeat. Ubi autem aequalitas aut similitudo, ibi numerositas; nihil est quippe tam aequale aut simile quam **unum** et **unum**." [1]

Quae cum ita sint, mirum non est, quod S. Augustinus etiam totam rerum universitatem, quippe quae ab uno nomen acceperit, propter hanc ipsam unitatem pulchram, immo valde pulchram esse censet lib. 1 De genes. contr. Manich. c. 21: „Et vidit Deus omnia quaecunque fecit esse bona valde (Gen. 1, 31). Cum enim de singulis ageret, dicebat tantum: Vidit Deus quia bonum est; cum autem de omnibus diceretur, parum fuit dicere *bona,* nisi adderetur et *valde.* Si enim singula opera Dei, cum considerantur a prudentibus, inveniuntur habere laudabiles mensuras et numeros et ordines in suo quaeque genere constituta: quanto magis omnia simul, id est ipsa universitas, quae istis singulis in **unum** collectis impletur? Omnis enim pulchritudo quae partibus constat, multo est laudabilior in toto quam in parte." Et paulo post celebre illud atque inclytum legitur dictum: „Tanta est vis et potentia integritatis et **unitatis,** ut etiam quae multa sunt bona tunc placeant, cum in universum aliquid conveniunt atque concurrunt. Universum autem ab **unitate** nomen accepit." [2] Oculos tamen mentis hanc unitatem pulchritudinemque universi mundi videre non posse, nisi prius quodammodo fuerint purgati, idem Augustinus lib. 1 De ord. c. 2 merito inculcat: „Ita enim animus sibi redditus quae sit pulchritudo universitatis intelligit, quae profecto ab **uno** cognominata est. Idcircoque illam videre non licet animae quae in multa procedit sectaturque aviditate pauperiem, quam nescit sola segregatione multitudinis posse vitari." [3]

Quae omnia in unum colligentes optimo iure totum hoc argumentum concludere tandem possumus proclamando illud quod S. Augustinus Epist. ad Caelestin. habet axioma: **„Omnis pulchritudinis forma unitas est."** [4]

B. Argumenta negativa.

I. Pulchro opponitur turpe vel deforme. Iam vero ex definitione turpitudinis vel deformitatis rursus colligere argumento e contrario licet, pulchritudinem essentialiter unitate contineri. Quid enim est turpe? quid deforme? Turpitudo vel deformitas nihil est aliud quam disharmonia et incongruentia, dissensio et discordia, confusio et perturbatio, uno verbo: privatio ordinis atque unitatis.

Et sane S. Basilius Homil. in Ps. 29 pulchritudini opponi perturbationem clare pronuntiat. Illud enim Ps. 29, 8: *„Domine, in voluntate tua praestitisti decori meo virtutem; avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus",* explanans ait: „Cum igitur Dei voluntati

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 32, 1184. [2] Ibid. 34, 188. [3] Ibid. 32, 979.
[4] Ibid. 33, 85.

aversio opponatur, pulchritudini vero et decori virtutique perturbatio, utique **perturbatio** fuerit **deformitas** (*ἡ ταραχὴ αἶσχος*) et infirmitas animae, ex alienatione a Deo proveniens."[1] Cui argumento consentit S. Gregorius Nazianzenus Orat. de moder. in disput.: „Quidnam in nostra doctrina pulcherrimum est? Pax. Addam etiam utilissimum. Contra, quid turpissimum ac perniciosissimum? Discordia."[2] Item Dionysius Pseudo-Areopagita De div. nom. c. 4, § 7 foeditatem dicit privationem esse ordinis: „Foeditas enim et morbus defectus quidam formae est, ordinisque privatio."[3] Ergo pulchritudo e contra est forma, ordo, unitas.

In Ecclesia occidentali S. Ambrosius et S. Augustinus idem sentiunt. Prior enim De Paradiso c. 5 haec habet: „Quod bonum, hoc est faciendum; quod autem bonum et faciendum, consonans et adhaerens: quod vero turpe, hoc dissonans, incompositum atque discretum est. Et ideo Dominus unitatem semper intendens, secundum unitatem praecepit. Denique unitatem operatur, qui fecit utraque unum. Omnes enim unum corpus et unum spiritum esse nos iussit."[4] S. Augustinus vero lib. 3 Confess. c. 8 docet omnem partem universo non congruentem esse turpem ac foedam: „Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens."[5] Et De ver. relig. c. 36: „Naturaliter improbamus quidquid ab unitate discedit, atque in eius dissimilitudinem tendit."[6]

II. Haec insignis sententia, quam omnino sequendam ducimus, variis exemplis illustrari potest. Atque ut a foeditatis principe ac velut fonte exordiar, quisnam est, qui longius a pulchritudine defecisse dicendus sit quam **Satanas**? Iam vero Satanas, ut est turpissimus ac foedissimus, in sacra Scriptura saepe „*Diabolus*", Graece διάβολος, appellatur[7], quod secundum etymon est Perturbator (Germanice Durcheinanderwerfer). Satanas siquidem et in perturbatione ipse est, et in aliis perturbationem procreat. Hinc turpitudo eius atque deformitas! Et profecto Satanam, priusquam ab ordine et unitate debita discesserit, pulchritudine quadam incredibili praeditum fuisse, sacra Scriptura pluries haud obscure indicare videtur. Ad eum enim referri solet illud Ez. 28, 12 s.: „*Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et perfectus decore in deliciis paradisi fuisti.*" Christus autem Luc. 10, 18 discipulis suis narrat: „*Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem.*" Propterea Dionysius quoque Pseudo-Areopagita De div. nom. c. 4, § 23 de Diabolo eiusque angelis dicit: „Bonorum ipsis

---

[1] *Migne*, Patr. gr. 29, 319: Ἐπεὶ οὖν ἀντίκειται τῷ μὲν θελήματι τοῦ Θεοῦ ἡ ἀποστροφή, τῷ δὲ κάλλει καὶ τῇ ὡραιότητι καὶ τῇ δυνάμει ἡ ταραχή· εἴη ἂν ἡ ταραχὴ αἶσχος καὶ ἀσθένεια ψυχῆς, ἐκ τῆς ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ἐγγινομένη.

[2] Ibid. 36, 175: Τί τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸ κάλλιστον; Ἡ εἰρήνη· προσθήσω δέ, ὅτι καὶ τὸ λυσιτελέστατον. Τί δαὶ τὸ αἴσχιστον καὶ τὸ βλαβερώτατον; διχόνοια.

[3] Ibid. 3, 727: Αἶσχος γὰρ καὶ νόσος ἔλλειψις εἴδους καὶ στέρησις τάξεως.

[4] *Migne*, Patr. lat. 14, 285. [5] Ibid. 32, 689. [6] Ibid. 34, 151.

[7] Matth. 4, 1; Luc. 8, 12 etc.

congruentium privatione, et declinatione atque prolapsione mali nominantur.“ [1] Ad quem locum Pachymeres, egregius Dionysii interpres, haec in „Paraphrasi“ sua habet: „Idcirco etiamnum Satanas Lucifer nominatur, et in Evangeliis dicitur: *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem.* In ordinem enim suum angelicum ac luciformem inordinationem et interitum ex proposito invexerunt, sicut reperitur apud Ezechielem (28, 17): *Corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua*, id est luciformis habitus et angelicus decor.“ [2]

Idem fere dicendum est de **gehenna**, quae a sacra Scriptura locus dicitur foeditate ac turpitudine horribilis. Quae foeditas in eo tandem aliquando consistit, quod illic *„nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat“* (Iob. 10, 22). E contrario ergo argumentum ducentes, pulchritudinem caeli beatorum in perfecto ordine ac perpetua unitate consistere merito credimus, ut etiam S. Augustinus lib. 19 De civ. Dei c. 13 confirmat: „Pax caelestis civitatis, ordinatissima et concordissima societas fruendi Deo et invicem in Deo.“ [3]

Praeterea **mors** quoque turpissima, quae *„invidia Diaboli introivit in orbem terrarum“* (Sap. 2, 24) — quid est aliud nisi dissolutio unionis, perturbatio unitatis? Omnis e contra vita, quatenus partes corporis et vires animae harmonice colligit atque inter sese unit, pulchra dicitur et est.

Peccatum denique ac **vitium**, cuius turpitudinem nemo non vituperat, contra ordinem est atque unitatem. Quare Clemens Alexandrinus lib. 2 Stromat. c. 19 vitium appellat „inconcinnitatem vitae“. Ait enim: „Arrogantia animae est vitium, cuius et aliorum vitiorum iubet duci poenitentia, ex inconcinnitate concinnando vitam ad meliorem mutationem per haec tria: os, cor, manus.“ [4] Unde etiam Babylon, civitas idololatriae turpissimae, interpretatur „Confusio“. Cf. Gen. 11, 7—9: *„Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum. . . . Et idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae.“* [5]

Cuius argumenti ut summam faciamus, ad extremum ita argumentari licet: Turpitudo vel deformitas in privatione ordinis et unitatis consistit. Atqui deformitas opponitur pulchritudini. Ergo pulchritudo ipsa in ordine cernitur et unitate [6].

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 3, 726: Τῇ στερήσει, καὶ ἀποφυγῇ, καὶ ἀποπτώσει τῶν προςηκόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, λέγονται κακοί. [2] Ibid. 3, 798.

[3] *Migne,* Patr. lat. 41, 640. [4] *Migne,* Patr. gr. 8, 1042: Ἀλαζονεία γὰρ ψυχῆς ἐστι κακία· ἀφ' ἧς καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν μετανοεῖν κελεύει, ἁρμοζομένοις τὸν βίον ἐξ ἀναρμοστίας πρὸς τὴν ἀμείνω μεταβολὴν διὰ τῶν τριῶν τούτων, στόματος, καρδίας, χειρῶν.

[5] Quae ultima verba S. Augustinus lib. 16 De civ. Dei c. 4 paulo aliter legit: *„Propter hoc appellatum est nomen illius Confusio, quia ibi confudit Dominus labia omnis terrae.“* Et addit: „Ista civitas, quae appellata est Confusio, ipsa est Babylon.“ (*Migne,* Patr. lat. 41, 482.)

[6] Unde intelligimus, cur Plato in „Convivio“ dicat: Ἀνάρμοστον δ' ἐστὶ τὸ αἰσχρὸν παντὶ τῷ θείῳ, τὸ δὲ καλὸν ἁρμόνιον: „Discrepat deforme a divino quoque, pulchrum vero concinit.“ (*Astius,* Plat. III, 509.)

Postquam argumentis et positivis et negativis thesim propositam late demonstravimus, opportunum esse ducimus, sub uno conspectu singulos repetere gradus, per quos paulatim ad ultimam pulchritudinis rationem tandem pervenimus:

I.

Pulchritudo **ex effectibus** definitur: Pulchrum est id, quod visum placet.

II.

Pulchritudo **essentialiter** definitur, et quidem per gradus quosdam:

1. Pulchritudo consistit in harmonia vel proportione debita.
2. Pulchritudo consistit in ordine debito.
3. Pulchritudo consistit in debita unitate, vel, ut S. Augustinus ait: „Pulchritudinis forma unitas est.“ [1]

III.

Utramque pulchritudinis definitionem cum ex effectibus, tum ex natura petitam in unam connectentes statuimus postremo: Pulchritudo est multitudinis debitae debita unitas, quae visa placet; vel aliis verbis: Pulchritudo est varietas in unitate concordans, quae visa placet.

Qua in definitione duo elementa probe distinguenda sunt: alterum obiectivum atque absolutum, alterum subiectivum atque relativum. Hoc quidem illis verbis exprimitur *quae visa placet*; illud vero verbis *multitudinis debitae debita unitas,* vel brevius *unitas in multitudine* continetur. Sed iam quaeri potest, quid haec verba *unitas in multitudine* proprie significent. Respondeo *multitudinem* esse instar materiae, *unitatem* autem ipsam formam pulchritudinis exhibere, quemadmodum S. Augustinus dicit: „Omnis pulchritudinis forma unitas est.“ [2]

Deinde quod ad elementum subiectivum atque relativum attinet, nequaquam superfluum est definitioni addere illud: *quae visa placet.* Nam sicut veritas et bonitas, ita etiam pulchritudo est notio relativa,

[1] Item *Winckelmann* in op. cit. Geschichte der Kunst des Altertums I, 264 videt „die Ursache der Schönheit in der Einheit, in der Mannigfaltigkeit und in der Übereinstimmung“. Etiam *Const. Gutberlet,* Allgem. Metaphys. (ed. 2, Münster 1890) c. 7, § 2, huic definitioni pulchritudinis suffragatur, cum dicit: „Die Einheit in der Mannigfaltigkeit wird gewöhnlich als ein Gesetz der Schönheit aufgestellt . . . im Grunde bildet es aber das Wesen des Schönen selbst.“ Tamen paulo ante c. 7, § 1 etiam haec profitetur: „Man kann die Schönheit bestimmter definieren: Darstellung der Idee durch die sinnliche Form.“ P. *Vallet,* L'idée du beau dans la Philosophie de St. Thomas d'Aquin (Paris 1883), illud S. Augustini: „Omnis pulchritudinis forma unitas est“, vocat „une parole célèbre sous une forme exagerée“; tamen qua in re S. Augustinus exageraverit, nulla ratione demonstrat. Item *Ios. Jungmann* in opere suo Ästhetik (ed. 3, Freiburg i. Br. 1886) I, 323, definitionem S. Augustini reprobat. Etiam *G. Gietmann,* Allgemeine Ästhetik (Freiburg i. Br. 1899) p. 182 praemonet: „Einheit in der Mannigfaltigkeit. . . Bekanntlich haben manche hierin das Wesen der Schönheit gefunden. Diese Anschauung muß freilich mit Vorsicht aufgenommen werden.“

[2] Vide *Franzelin,* De Deo uno (Rom. 1883), sect. III, c. 3, thes. 30.

scilicet relationem atque convenientiam habet ad animam rationalem. S. Thomas Aquinas De verit. qu. 1, a. 1 c. optime docet: „In anima est vis cognoscitiva et appetitiva. Convenientiam ergo entis ad appetitum exprimit hoc nomen, bonum. . . Convenientiam vero entis ad intellectum exprimit hoc nomen, verum.“ Et secundum nostram quidem sententiam, convenientiam entis ad intellectum simul et appetitum exprimit hoc tertium nomen, pulchrum. Etenim pulchrum est id, quod visum placet. Pulchrum autem vim cognoscitivam et appetitivam simul terminare posse, ex eo est quod anima in se una est atque simplex.

CAPUT IV.

De nonnullis aliis pulchritudinis definitionibus earumque refutatione.

Ex diversis pulchritudinis definitionibus, quas vel enumerare longum est, non examinabimus nisi eas quae aut per se maioris sunt momenti, aut ab auctoribus recentioribus defenduntur.

I. Cum iam supra (c. 3, § 1) illam refutaverimus definitionem, quam P. Kleutgen his verbis statuerat: „Pulchritudo est rei bonitas, quatenus haec mente cognita delectat“, nihil dicendum restat de Ios. Jungmann, qui cum Kleutgen prorsus consentit[1]. Cuius insignis theologi definitionem vel potius definitiones avide adoptavit P. Stentrup qui Synops. De Deo uno c. 7, thes. 56 eas e Germanico in Latinum sermonem ita vertit: „Pulchritudo rerum est intrinseca earum bonitas, quatenus per hanc aptae sunt, quae menti spirituali sint obiectum delectationis; seu est rerum bonitas, quatenus haec per claram cognitionem menti spirituali obiectum delectationis esse potest; seu denuo est rerum actualis cum spirituali mente convenientia, quatenus per hanc aptae sunt, quae eidem obiectum delectationis sint.“ [2] Quibus in definitionibus pulchrum, ut apparet, cum bono nimis confunditur.

II. Alii auctores nostrae aetatis pulchritudinem in „perfectione rei“, vel potius in „splendore perfectionis“ ponunt. Ita Stöckl: „Pul-

---

[1] *Ios. Jungmann* S. J., Ästhetik (ed. 3, Freiburg i. Br. 1886) I, 148, pulchritudinem ita definit: „Die Schönheit der Dinge ist deren innere Gutheit, insofern sie durch diese dem vernünftigen Geiste Gegenstand des Genusses zu sein sich eignen.“ Seu I, 149: „Die Schönheit der Dinge ist deren Gutheit, insofern sie durch diese dem vernünftigen Geiste, auf Grund klarer Erkenntnis derselben, Gegenstand des Genusses zu sein sich eignen.“ Seu I, 150: „Die Schönheit der Dinge ist deren thatsächliche Übereinstimmung mit dem vernünftigen Geiste, insofern diese demselben Gegenstand des Genusses zu sein sich eignen.“ Quae approbans *Stentrup* S. J., Synops. p. 215 dicit: „Consentire hanc definitionem cum doctrina s. Thomae vix pluribus (!) demonstrandum est.“ *G. Gietmann* S. J. e contra in opere suo Allgemeine Ästhetik (Freiburg i. Br. 1899) p. 100 censet: „Den hl. Thomas deutet allerdings Jungmann in seinem Sinne; daß er aber unter neueren Theologen keinen Vertreter seiner Meinung fand außer Kleutgen (et P. Stentrup), sagt er selbst.“

[2] *Stentrup*, Synopsis tractatus scholastici de Deo uno. Oeniponte 1895.

chritudo in abstracto spectata splendor perfectionis est.“[1] Item Vallet: „Le beau c'est la splendeur de la perfection.“[2] Similiter Gietmann: „Pulchritudo est rei perfectio resplendens.“[3] Cum quibus consentire videtur Janssens: „Pulchrum definiri potest: rei perfectio, quatenus mente percepta delectat.“[4]

Haec tamen definitio secundum nostram quidem sententiam reicienda est, quoniam *perfectio* et *splendor* voces sunt satis ambiguae et obscurae. Quid est enim *splendor?* quid *perfectio?*

1. Perfectum sive perfectio et proprie et metaphorice intelligi potest: metaphorice, si loquimur e. gr. de perfecto peccato, de perfecto fure, de perfecta caecitate, quae tamen minime sunt pulchra[5]. Proprie autem intellecta perfectio iterum est duplex, ut S. Thomas (S. th. 1, qu. 73, a. 1 c) docet: „Duplex est rei perfectio, prima et secunda. Prima quidem perfectio est, secundum quod res in sua substantia est perfecta: quae quidem perfectio est forma totius, quae ex integritate partium consurgit. Perfectio autem secunda est finis; finis autem vel est operatio, sicut finis citharistae est citharizare: vel est aliquid ad quod per operationem pervenitur, sicut finis aedificatoris est domus, quam aedificando facit. Prima autem perfectio est causa secundae, quia forma est principium operationis.“ Cum ergo *perfectio* multiplicem significationem habeat, illi auctores diligentius dicere debent, quid sub *perfectione* proprie intelligant.

Sed quomodocunque accipitur, *perfectio* non idem significat quod pulchritudo. Potest enim aliquis perfectus homo[6] esse, quin sit homo pulcher atque formosus. Nam perfectus homo ille dicitur, qui omnes corporis partes omnesque animae facultates debitas habet, siquidem S. Thomas supra ait: „Perfectio est forma totius, quae ex integritate partium consurgit.“ Et rursus (S. th. 1, qu. 73, a. 1 ad 3): „Perfectum dicitur, cui nihil deest eorum quae debet habere.“[7] Homo vero

---

[1] *Albert Stöckl,* Lehrbuch der Philosophie (ed. 7, Mainz 1892), p. 40: „Der Begriff der Schönheit knüpft sich an den Begriff der Vollkommenheit. . . Schön ist dasjenige, was in sich vollkommen ist, insofern diese seine Vollkommenheit in und mit einem gewissen Glanze hervortritt, und in solcher Weise unserer Erkenntnis begegnet. Schönheit in abstracto genommen ist daher der Abglanz der Vollkommenheit — Splendor perfectionis.“

[2] P. *Vallet,* L'idée du beau (Paris 1883) p. 2.

[3] *Gerhard Gietmann* in op. cit. Allgemeine Ästhetik p. 97: „Die Schönheit ist die strahlende Vollkommenheit eines Dinges.“

[4] P. *Janssens,* De Deo uno (Friburgi 1900), tom. I, qu. 5, a. 4.

[5] *S. Thomas Aqu.,* S. th. 1. 2, qu. 55, a. 3, ad 1. Cf. Ps. 138, 22: *„Perfecto odio oderam.“*

[6] Cf. in Symbolo, quod dicitur Athanasianum, haec verba: „Dominus noster Iesus Christus . . . perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens.“

[7] *Franciscus Neumayr* S. J. in opusculo „Idea theologiae asceticae“ (Lucernae 1781) p. VIII: „Perfectum in suo genere dicitur id omne et solum, cui nihil deest ad finem, propter quem est. Perfectio autem definitur, quod sit complexus

pulcher atque formosus non ille dicitur, qui debitas corporis partes debitasque animae facultates habet, sed ille tantum, qui eas habet bene proportionatas. Ergo pulchritudo non est „rei perfectio", ut Janssens, Gietmann, Vallet et Stöckl definiunt.

Praeterea perfectionem imperfectam dicere non licet, quia haec in se contradictio est. De pulchritudine autem non solum perfecta, verum etiam imperfecta loqui possumus, prout scilicet ei aliquid aut „nihil deest eorum quae debet habere". Unde iterum sequitur, pulchritudinem non esse „rei perfectionem". (Cf. supra c. 3, § 3.)

2. Neque hanc definitionem eo sanari puto, quod vocabulum *splendor* vel *resplendens* perfectioni rei adiungitur. Nam primum quidem *splendor* et *resplendens* sunt voces metaphoricae, quibus in re aliqua definienda uti non licet. Deinde *splendor perfectionis* aut *perfectio resplendens* nihil aliud significare videtur nisi perfectionem claram, id est veram[1]. Iam vero nihil interest, utrum simpliciter dicamus rem aliquam esse perfectam, an rem aliquam esse clare et vere perfectam, clare et vere ad finem usque factam.

3. Neque expedit, si auctores illius definitionis et praesertim Vallet[2] profitentur se mentem S. Thomae assecutos esse. S. Thomas quidem (S. th. 1, qu. 39, a. 8 c) docet: „Ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quidem integritas sive perfectio . . . et debita proportio sive consonantia, et iterum claritas." Quae si „elementa pulchri" conferuntur cum definitione: „Pulchritudo est splendor perfectionis" vel „rei perfectio resplendens" — statim manifeste apparet, hanc definitionem ex primo et tertio elemento constare, neglecto elemento secundo: nempe „debita proportione sive consonantia" praetermissa, quae tamen, ut supra (c. 3, § 3) fusius demonstravimus, maximi est momenti.

4. *Splendor* denique nihil aliud significare videtur quam veritatem aut manifestationem. *Perfectio* vero secundum S. Thomam idem est atque „integritas" (vide supra I. elementum), secundum Lessium autem idem atque „bonitas"[3]. Quae cum ita sint, illa definitio nihil aliud sibi velle videtur, nisi pulchritudinem esse veritatem integritatis aut veritatem bonitatis. Nonne hoc prorsus est inane, ne dicam absurdum? Quodsi autem *splendor* sensu manifestationis accipitur, non intelligimus, qua ratione ex manifestatione perfectionis

---

partium, aut proprietatum, quae requiruntur, ut enti nihil desit ad finem, propter quem est; perfectio enim a perficiendo derivatur."

[1] *G. Gietmann* saltem in op. cit. Allgemeine Ästhetik p. 111 confitetur: „Die Klarheit ist offenbar Wahrheit."

[2] L'idee du beau dans la Philosophie de saint Thomas d'Aquin. Par P. *Vallet* etc. Paris 1883.

[3] *Lessius,* De perfectionibus moribusque divinis (Antverpiae 1620) p. 90 ait: „Bonum dicitur proprie quod est perfectum, et bonitas rei eius perfectio." Quod quidem est commune adagium philosophiae scholasticae. Cf. etiam *S. Thomas,* S. th. 1, qu. 5, a. 1 c et ad 1.

(vel integritatis, vel bonitatis) subito ipsa pulchritudo exsistat: nam perfectio, quomodocunque manifestatur et revelatur, non est nec manet nisi perfectio (vel integritas, vel bonitas)[1].

III. Maioris ponderis est alia definitio, secundum quam pulchrum id esse dicitur, quod cum prima idea sua congruit, id est, cum prima specie sua atque exemplari. Huic definitioni suffragatur S. Gregorius Nyssenus, cum De hom. opif. c. 12 dicit: „Pulchrum censeri debet, quodcunque ad princeps bonum congruit. Quodque consentaneum eidem non est, omnis est pulchritudinis expers.“[2] Qua in definitione illud τὸ πρῶτον ἀγαθόν, id est „princeps bonum“, nobis merito displicet; nam „quodcunque ad princeps bonum congruit“, hoc iterum bonum esse videtur, nondum pulchrum. Hinc Petavius (De theol. dogmat. tom. I, lib. 6, c. 8, n. 7) illam sententiam quodammodo corrigit dicens: „Pulchritudinem rei cuiuslibet intelligo sic, ut sit convenientia quaedam illius cum illa perfecta specie et exemplari, ad quod exigi natura sua postulat.“ Et paucis interiectis: „Ad summam pulchrum ita definiri potest, ut sit id cuius cognitio ideo delectationem affert, quia exemplari suo ac formae primigeniae exacte respondet.“ Attamen haec sententia, quatenus pulchritudinem in congruentia rei cum prima sua idea ponit, ipsam pulchritudinis naturam minime exhibet. Nam hoc ipsum quaeritur, quid sit illud quod in ipsa idea atque prima specie pulchrum est. Auctores enim illi circulum faciunt vitiosum, cum quasi dicunt: Idea (Graece εἶδος vel ἰδέα) est pulcherrima species alicuius rei. Ergo res aliqua eatenus pulchra est, quatenus cum pulcherrima specie sua congruit. Sane quidem; sed quid tandem est illa pulchritudo, cuius participatione et res et idea rei pulchra sit?[3]

---

[1] Plures philosophi ita definiunt: Pulchrum est „splendor veri“. Haec tamen definitio, quam alii Platoni, alii S. Augustino adscribunt, prorsus est inutilis. Ita *Stöckl* in cit. Lehrbuch der Philosophie p. 42 ait: „**Plato** hat die Schönheit definiert als Splendor veri“ (quo loco?). *Gutberlet* vero in cit. Allgemeine Metaphysik p. 142 scribit: „Und darum definiert der hl. **Augustinus** das Schöne als Splendor veri“ (quo loco?). Rectius quidem pulchritudo definitur: „Resplendentia formae super partes materiae proportionatas, vel super diversas vires vel actiones.“ Quam definitionem Petr. Anton. Uccelli S. Thomae Aquinati, Ios. Jungmann autem iure meritoque B. Alberto M. adscribit. (Cf. *Jungmann* in op. cit. Ästhetik I, 314. 315.)

[2] *Migne*, Patr. gr. 44, 162: Καλὸν δὲ πᾶν, ὅπερ ἂν τύχῃ πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν οἰκείως ἔχον· ὅ τι δ᾽ ἂν ἔξω γένηται τῆς πρὸς τοῦτο σχέσεώς τε καὶ ὁμοιώσεως, ἄμοιρον τοῦ καλοῦ πάντως ἐστίν.

[3] Idem quaerendum est ex P. *Vallet*, qui in op. cit. L'idée du beau p. 2 scribit: „Le beau c'est la splendeur de l'idéal.“

CAPUT V.

An pulchritudo notio sit transcendentalis.

I. Ut veritas et bonitas, ita etiam pulchritudo censenda est notio transcendentalis. Rem sic se habere colligere possumus tum ex definitione pulchritudinis, tum ex documentis Patrum Ecclesiae.

Ac primum quidem quod ad argumentum ex definitione petendum attinet, supra definivimus pulchritudinem in debita unitate consistere. Atqui nihil omnino inveniri potest, quod non sit unum, licet fortasse plus minusve a debita unitate defecerit. „Nam“, ut cum S. Augustino De ver. relig. c. 32 loquamur, „quis non admonitus videat, neque ullam speciem, neque ullum omnino esse corpus quod non habeat unitatis qualecunque vestigium?“ Et post pauca dicit corporibus: „Vos quidem nisi aliqua unitas contineret, nihil essetis.“ [1] Ergo, ut cum eodem Augustino (Epist. ad Caelestin.) arguamus, „cum omne quod esse dicimus, in quantum manet dicamus, et in quantum unum est, omnis porro pulchritudinis forma unitas sit“, sequitur pulchritudinem transcendere omnia genera, ideoque notionem esse transcendentalem. Aliis verbis: omnia quae sunt, ideo pulchritudinem participant, quoniam necessario participant unitatem. Accedit, quod effectus pulchri idem suadent. Etenim pulchrum est quod visum delectat, hoc est, quod vim cognoscitivam et appetitivam simul respicit. Atqui omnia quae exsistunt, relationem necessariam habent ad intellectum et appetitum. Ergo pulchritudo, in suis effectibus quoque considerata, notio est transcendentalis.

Eiusdem plane sententiae sunt Patres Ecclesiae, qui nullam rem, ne infimam quidem materiam neque illam „abyssum“ in Gen. 1, 2 omni pulchritudine prorsus carere docent, quatenus capacitatem saltem formae ac pulchritudinis informi materiae inesse existimant. Ita profecto S. Gregorius Nyssenus lib. in Hexaëm. sentit: „Et vidit Deus cuncta quae fecerat, et ecce pulchra valde (Gen. 1, 31; sec. LXX καλὰ λίαν). Quodsi omnia quaecunque Deus fecit, pulchra sunt, abyssus autem quaeque ad illam pertinent, a numero eorum quae a Deo facta sunt, non excluduntur: et haec igitur in ordine suo pulchra, quamvis abyssus sit, quamvis lux rebus insita nondum circa illam splendeat.“ [2] Haud absimili ratione Dionysius Pseudo-Areopagita De caelest. hierarch. c. 2, § 4 de materia disserit: „Et ipsa materia ab eo qui vere pulcher est, exsistens, per omnem sui materialem dispositionem vestigia quaedam intellectualis habet venustatis.“ [3]

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 34, 148.

[2] *Migne,* Patr. gr. 44, 84: . . . Εἰ δὲ πάντα καλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, ἡ δὲ ἄβυσσος καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οὐκ ἔξω τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονότων ἐστίν· ἄρα καλὰ καὶ ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ, κἂν ἄβυσσος ᾖ, κἂν μήπω περὶ αὐτὴν λάμπῃ τὸ τοῖς οὖσιν ἐγκείμενον φῶς.

[3] Ibid. 3, 143: Καὶ αὐτὴ (ὕλη) πρὸς τοῦ ὄντως καλοῦ τὴν ὕπαρξιν ἐσχηκυῖα, κατὰ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑλαίαν διακόσμησιν ἀπηχήματά τινα τῆς νοερᾶς εὐπρεπείας ἔχει.

S. Augustinus vero lib. 12 Confess. c. 4 sciscitatur: „Quid in omnibus mundi partibus reperiri potest propinquius informitati omnimodae, quam terra et abyssus? Minus enim speciosa sunt pro suo gradu infimo, quam cetera superiora perlucida et luculenta omnia. Cur ergo non accipiam informitatem materiae, quam sine specie feceras, unde speciosum mundum feceras, ita commode hominibus intimatum, ut appellaretur *terra invisibilis et incomposita* (Gen. 1, 2)?“ [1] Quodsi ergo ne informis quidem materia a pulchritudine prorsus excludenda est, quanto minus reliqua omnia, quae compta sunt omnibusque numeris absoluta? Hinc sequitur pulchritudinem transcendere omnia genera et esse notionem transcendentalem.

Huc pertinent etiam, quae idem S. Augustinus De ver. relig. c. 18 habet: „Quidquid est, quantulacunque specie sit necesse est; ita etsi minimum bonum, tamen bonum erit, et ex Deo erit. Nam quoniam summa species summum bonum est, minima species minimum bonum est. Omne autem bonum, aut Deus, aut ex Deo est. Ergo ex Deo est etiam minima species. Sane quod de specie, hoc etiam de forma dici potest. Neque enim frustra tam speciosissimum, quam etiam formosissimum in laude ponitur. Id ergo est, unde fecit Deus omnia, quod nullam speciem habet nullamque formam; quod nihil est aliud quam nihil. Nam illud quod in comparatione perfectorum informe dicitur, si habet aliquid formae, quamvis exiguum, quamvis inchoatum, nondum est nihil, ac per hoc id quoque, in quantum est, non est nisi ex Deo.“ [2] Unde iam intelliges, quod ad instar corollarii ex praecedentibus sua sponte fluit De ver. relig. c. 20: „Omnis corporea creatura . . . bonum est infimum, et in genere suo pulchrum, quoniam forma et specie continetur.“ [3] Et iterum De divers. quaest. 83, qu. 6: „Omne quod est, aut est corporeum, aut incorporeum. Corporeum sensibili, incorporeum autem intelligibili specie continetur. Omne igitur quod est, sine aliqua specie non est.“ Et paucis interiectis qu. 10: „Omne speciosum bonum, in quantum speciosum est; et omne quod species continet, speciosum est.“ [4]

Concludere hoc argumentum liceat cum Dionysio Pseudo-Areopagita, qui De caelest. hierarch. c. 2 dicit: „Hoc sciendum est, nihil eorum quae exsistunt penitus esse pulchri participatione privatum, cum, ut ait veritas loquiorum, *omnia pulchra valde* (Gen. 1, 31).“ [5]

II. Sed undenam fit, ut homines, licet res omnes aliquo modo pulchritudinis participes sint, tamen non omnia etiam in pulchris po-

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 32, 827. [2] Ibid. 34, 137.
[3] Ibid. 34, 138. [4] Ibid. 40, 13. 14.
[5] *Migne,* Patr. gr. 3, 142: Τοῦτο ἐννοῆσαι χρή, τὸ μηδὲ ἓν τῶν ὄντων εἶναι καθόλου τῆς τοῦ καλοῦ μετουσίας ἐστερημένον, εἴπερ, ὥς ἡ τῶν λογίων ἀλήθειά φησι „πάντα καλὰ λίαν“. Item De div. nom. c. 4, § 7: Καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ: „Neque quidquam exsistentium est, quod non sit particeps pulchri et boni“. (*Migne,* Patr. gr. 3, 703.)

nant, sed quasi vacillando hoc quidem pulchrum ac decorum iudicent, illud vero turpe ac deforme? At enim haec iudiciorum humanorum varietas maxime oritur ex rerum comparatione, quandoquidem plurimae fere res, quae pulchrae sunt, sunt tales tantummodo „secundum quid“. Quapropter S. Augustinus De nat. boni contr. Manich. c. 14 perbelle dicit: „In his omnibus, quaecunque parva sunt, in maiorum comparatione contrariis nominibus appellantur: sicut in hominis forma quia maior est pulchritudo, in eius comparatione simiae pulchritudo deformitas dicitur[1]: et fallit imprudentes, tamquam illud sit bonum, et hoc malum; nec intendunt in corpore simiae modum proprium, parilitatem ex utroque latere membrorum, concordiam partium, incolumitatis custodiam, et cetera, quae persequi longum est.“ [2] Et postea c. 23 quaerenti, curnam interdum sermo sit de „mala specie“, respondet: „Species mala vel in comparatione dicitur formosioris atque pulchrioris, quod ista sit minor species, illa maior, non mole, sed decore; aut quia non congruit huic rei cui adhibita est, ut aliena et inconveniens videatur: tamquam si nudus homo in foro deambulet, quod non offendit, si in balneo videatur.“ [3]

Itaque quaelibet res, dummodo ne cum alia pulchriore comparetur, sed in sua propria specie consideretur, pulchritudinis est particeps; unde sine absurditate vel vermiculi laudem canere possumus, teste S. Augustino De ver. relig. c. 41: „Nihil enim est ordinatum, quod non sit pulchrum; et sicut ait Apostolus, *omnis ordo a Deo est* (Rom. 13, 1). Necesse est autem fateamur meliorem esse hominem plorantem, quam laetantem vermiculum: et tamen vermiculi laudem sine ullo mendacio copiose possum dicere, considerans nitorem coloris, figuram teretem corporis, priora cum mediis, media cum posterioribus congruentia, et unitatis appetentiam pro suae naturae humilitate servantia; nihil ex una parte formatum, quod non ex altera parili dimensione respondeat. Quid iam de anima ipsa dicam vegetante modulum corporis sui, quomodo eum numerose moveat, quomodo appetat convenientia, quomodo vincat aut caveat obsistentia quantum potest, et ad unum sensum incolumitatis referens omnia, unitatem illam conditricem naturarum omnium, multo evidentius quam corpus insinuet? Loquor de vermiculo animante qualicunque. Cineris et stercoris laudem verissime atque

---

[1] S. Augustinus hoc exemplum sumpsisse videtur ex Platonis „Hippia maiore“, ubi Socrates Hippiam ita alloquitur: Ὦ ἄνθρωπε, ἀγνοεῖς ὅτι τὸ τοῦ Ἡρακλείτου εὖ ἔχει, ὡς ἄρα πιθήκων ὁ κάλλιστος αἰσχρὸς ἀνθρωπείῳ γένει συμβάλλειν: „O homo, nescis verum esse quod Heraclitus dixit, simiarum pulcherrimam deformem esse cum humano genere collatam?“ (*Astius*, Plato IX, 23.)

[2] *Migne*, Patr. lat. 42, 555.

[3] Ibid. 42, 558. Neque minus apte S. Ambrosius Hexaëm. lib. 5, c. 2 simili exemplo utitur: „Rana horrens in paludibus, decora in aquis.“ (*Migne*, Patr. lat. 14, 208.)

uberrime plerique dixerunt" [1] — ut Cato apud Ciceronem, in „Catone maiore" [2]: nostra vero aetate illa praecipue disciplina, quae dicitur chimica. Ergo quidquid est, in suo genere pulchrum est.

Ubicunque autem pulchritudinis et formae cernitur interitus, ibi ipsa quoque rei natura simul periit, ut Dionysius Pseudo-Areopagita De div. nom. c. 4 sibi constans infert: „Foeditas et morbus defectus formae est, ordinisque privatio: illud (malum in corporibus) autem non usquequaque malum est, sed minus pulchrum; nam si omnimoda pulchritudinis et formae ordinisque resolutio fiat, ipsum quoque corpus interibit." [3] Ergo pulchrum et ens convertuntur.

III. Notionis quippe transcendentalis est converti cum ente, ita ut quae re idem sunt, ratione tantum distingui possint. Pulchrum igitur non minus convertitur cum ente, quam verum et bonum. Quam sententiam S. Augustinus prorsus suam facit, ubi scribit Contr. epist. Manich. c. 40: „Cum ista tibi proposueris esse et non esse, atque cognoveris, quanto magis augetur species, tanto quidque tendere ut sit; quanto magis augetur corruptio, tanto magis tendere ut non sit: quid dubitas dicere in unaquaque natura corruptibili, quid in ea sit ex Deo, quid sit ex nihilo, cum species secundum naturam sit, corruptio contra naturam? Quia species aucta cogit esse, et Deum fatemur summe esse; corruptio vero aucta cogit non esse, et constat quod non est, nihil esse." [4] Itaque ubi ens, ibi species est; et ubi species, ibi ens: speciosum igitur, i. e. pulchrum convertitur cum ente.

Denique, si quis ex nobis quaerat, quemnam locum pulchritudo in serie notionum transcendentalium obtineat, respondemus, nos hunc ordinem ponere: ens, unum, verum, bonum, pulchrum. Qua in serie ens et unum notiones transcendentales sunt absolutae, reliquae autem sunt relativae, scilicet: verum, bonum, pulchrum [5].

---

[1] *Migne*, Patr. lat. 34, 156.

[2] Cato maior De senectute c. 15. (*Iulius Sommerbrodt* [ed. 11, Berlin 1889] p. 59.)

[3] *Migne*, Patr. gr. 3, 727: Αἶσχος γὰρ καὶ νόσος, ἔλλειψις εἴδους καὶ στέρησις τάξεως· τοῦτο δὲ οὐ πάντη κακόν, ἀλλ' ἧττον καλόν· εἰ γὰρ παντελὴς γένοιτο λύσις κάλλους, καὶ εἴδους, καὶ τάξεως, οἰχήσεται καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα.

[4] *Migne*, Patr. lat. 42, 205. Huc illud quoque pertinet S. Augustini De nat. boni contr. Manich. c. 5: „Corruptio autem si omnem modum, omnem speciem, omnem ordinem corruptibilibus auferat, nulla natura remanebit." (*Migne*, Patr. lat. 42, 553.)

[5] *Alb. Stöckl* quidem in cit. Lehrbuch der Philosophie (ed. 7, Mainz 1892) p. 41 pulchritudinem in numero notionum transcendentalium habet, non autem *Const. Gutberlet* in cit. Allgemeine Metaphysik (ed. 2, Münster 1890) p. 29, neque in opere suo Naturphilosophie (ed. 2, Münster 1894) p. 103. *Ios. Jungmann* in cit. Ästhetik (ed. 3, Freiburg i. Br. 1886) I, 161 medium quasi locum tenet contendens pulchritudinem non immediate ac per se notionem transcendentalem esse, sed tantum mediante bonitate, quam Jungmann „genus proximum" pulchritudinis habuit.

Pars secunda.

Quomodo pulchritudo dividatur.

Omnia quae exsistunt, aut corporea atque sensibilia sunt, aut spiritualia atque intelligibilia. Quam distinctionem rerum, quae maximi momenti est, egregie explicat S. Augustinus Epist. (18) ad Caelestin.: „Est natura per locos et tempora mutabilis, ut corpus. Et est natura per locos nullo modo, sed tantum per tempora etiam ipsa mutabilis, ut anima. Et est natura, quae nec per locos nec per tempora mutari potest; hoc Deus est. Quod hic insinuavi quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile, creator. Cum autem omne quod esse dicimus, in quantum manet dicamus, et in quantum unum est, omnis porro pulchritudinis forma unitas sit: vides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit, quid infime et tamen sit, quid medie maiusque infimo et minus summo sit.“ [1]

Ut S. Augustinus totum „ens“ sive omnem naturam tripliciter distribuit, ita nos quoque totum pulchrum sive omnem pulchritudinem trifariam distinguere possumus. Est enim pulchritudo per locos et tempora mutabilis, ut pulchritudo corporis. Et est pulchritudo per locos nullo modo, sed tantum per tempora mutabilis, ut pulchritudo animae humanae et naturae angelicae. At est etiam pulchritudo nec per locos nec per tempora mutabilis, et haec est pulchritudo Dei. Triplex ergo praecipue pulchritudo animo obicitur: primum pulchritudo corporea seu sensibilis, deinde spiritualis seu intelligibilis, denique divina seu incomprehensibilis. Verumtamen cum pulchritudo divina, quae totius huius operis scopus et finis est, duobus Libris sequentibus speciatim ac diligentius consideretur, hac Parte praeambula tractandum non erit nisi

1° de pulchritudine corporea seu sensibili,
2° de pulchritudine spirituali seu intelligibili.

CAPUT I.

De pulchritudine corporea seu sensibili.

Imprimis ostendendum nobis est, an talis quae dicitur pulchritudo corporea seu sensibilis reipsa exsistat, deinde quem gradum in tota pulchritudinis universitate obtineat.

I. Sunt et fuerunt, qui omnes sensus hominis, i. e. inferiorem eius cognitionem inferioremque appetitum, a qualibet pulchritudine etiam corporum prorsus excluderent. Ita enim Ios. Jungmann in suo de aesthetica opere ait: „Pulchritudo est qualitas rerum supersensibilis,

[1] *Migne,* Patr. lat. 33, 85.

quae nisi per rationem non cognoscitur." [1] Item Const. Gutberlet in opere quod de metaphysica conscripsit: „Pulchritudo rerum", inquit, „est proprietas, quae non a sensibus, sed a sola facultate spirituali cognosci et gustari potest." [2] Quapropter etiam non licere censent loqui de *pulchritudine corporea* seu *sensibili*, quibus vocibus maxime offensi contendunt talem omnino non esse pulchritudinem, sed pulchrum proprie dictum semper esse aliquid supersensibile ac spirituale [3].

At vero pulchritudinem minus recte confudisse videntur cum pulchritudinis notione, siquidem pulchritudinis notio semper est spiritualis; pulchritudo tamen ipsa potest esse aut corporea seu sensibilis, aut spiritualis seu intelligibilis, aut denique divina.

Praeterea non satis ipsam respiciunt naturam humanam, quae non solum spiritualis est, sed etiam sensibilis [4]. S. Augustinus quidem et S. Thomas sensus humanos a pulchritudine saltem corporum minime excludunt, cum ille supra (c. 2, § 2) definiverit: „Pulchra sunt omnia, quae oculis placent", hic vero: „Pulchra dicuntur, quae visa placent." Qua in definitione vocabulum *visa* non tantum cognitionem rationis, sed etiam et primo loco visionem oculorum significat: sicut etiam vox *placent* totum appetitum hominis et inferiorem et superiorem complectitur. Unde de *pulchritudine corporea* seu *sensibili* loqui, falsum esse non potest. (Cf. supra Parte I, c. 2, § 3.)

Patres denique Ecclesiae his terminis „*pulchritudo corporea* seu *sensibilis*" uti nunquam dubitabant. Satis est S. Basilium et S. Augustinum citare, qui ambo et acumine ingenii et linguae peritia maximopere eminent. Itaque S. Basilius Comment. in Isai. c. 5, n. 173 interrogat: „Sensibilis pulchritudo (τὸ αἰσθητὸν κάλλος) a quonam eorum, qui oculos habent, internosci facile non potest?" [5] S. Augustinus vero lib. 8 De civ. Dei c. 6 ait: „Nulla est enim pulchritudo cor-

[1] *Ios. Jungmann,* Ästhetik (ed. 3, Freiburg i. Br. 1886) I, 24: „Die Schönheit ist eine übersinnliche Beschaffenheit der Dinge, welche nur durch die Vernunft erkannt wird."

[2] *Const. Gutberlet,* Allgemeine Metaphysik (ed. 2, Münster 1890) p. 141: „Die Schönheit der Dinge ist eine Eigenschaft, welche nicht von den Sinnen, sondern nur von der geistigen Fähigkeit erkannt und gekostet werden kann."

[3] *Ios. Jungmann* in cit. Ästhetik I, 312: „Die Ungenauigkeit, mit welcher vielfach gedacht, geredet und leider auch geschrieben wird, hat die Folge gehabt, daß man die Wendungen ‚sinnliche Schönheit', ‚körperliche Schönheit' häufig liest und hört . . . eine ‚Schönheit' im eigentlichen Sinne des Wortes, welche die Sinne wahrnehmen könnten, giebt es ja nicht."

[4] *G. Gietmann,* Allgemeine Ästhetik (Freiburg i. Br. 1899) p. 22 adversus Ios. Jungmann haec scribit: „Die sinnliche Erscheinung gehört (nach Jungmann) nicht mehr zum eigentlichen Wesen der Schönheit; selbst die Farben sind nur durch ihre Symbolik schön. Jungmanns Idealismus bildet daher den schroffsten Gegensatz zum Realismus der Gegenwart . . . wird aber nicht überall den Anforderungen der sinnlich-geistigen Natur des Menschen gerecht."

[5] *Migne,* Patr. gr. 30, 410: Τὸ αἰσθητὸν κάλλος τίνι τῶν ὀφθαλμοὺς ἐχόντων οὐκ εὔγνωστον

poralis, sive in statu corporis sicut est figura, sive in motu sicut est cantilena, de qua non animus iudicet." [1] Et rursus De ver. relig. c. 30: „Cum omnia quae sensibiliter pulchra sunt, sive natura edita sive artibus elaborata, locis et temporibus sint pulchra, ut corpus et corporis motus; illa aequalitas et unitas menti tantummodo cognita, secundum quam de corporea pulchritudine sensu internuntio iudicatur, nec loco tumida est nec instabilis tempore." [2]

Optimo ergo iure loqui possumus de *pulchritudine corporea* seu *sensibili*, neque quisquam exsistentiam talis pulchritudinis unquam serio in dubium vocaverit.

II. Non omnes autem consentiunt, quemnam locum pulchritudo corporea atque sensibilis in tota pulchritudinis scala obtineat. Sunt et fuerunt, qui hanc pulchritudinem sensibilem tanti aestimarent, ut praeter eam nullam omnino aliam esse arbitrarentur. Unde etiam principatum pulchritudinis aut in hunc mundum sensibilem aut inter rationales creaturas in solum hominem contulerunt secundum illud Ciceronis De nat. deor. I, 76: „Nec esse humana (forma) ullam pulchriorem." [3]

S. Augustinus e contra rectissime docet pulchritudinem corpoream seu sensibilem non esse nisi infimam atque extremam. Ait enim lib. 12 De civ. Dei c. 4: „Istae creaturae eum modum nutu Creatoris acceperint, ut cedendo ac succedendo peragant infimam pulchritudinem temporum in genere suo istius mundi partibus congruentem." [4] Ad quam certo pertinet etiam corporalis pulchritudo hominis, teste eodem Augustino, qui lib. 15 De civ. Dei c. 22 explanans illud „*Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae*" (Gen. 6, 2) dicit: „Corporis pulchritudo, a Deo quidem factum sed temporale carnale infimum bonum." [5] Multo fusius autem, quid de pulchritudine corporali generatim sentiret, S. Augustinus De ver. relig. c. 20 explicavit: „Omnis corporea creatura, si tantummodo possideatur ab anima quae diligit Deum, bonum est infimum et sic in genere suo pulchrum, quoniam forma et specie continetur; si autem diligatur ab anima quae negligit Deum, ne sic quidem malum fit ipsa, sed quoniam peccatum malum est, quo ita diligitur, fit poenalis dilectori suo, et eum implicat aerumnis, et pascit fallacibus voluptatibus: quia neque permanent neque satiant, sed torquent doloribus. Quia cum ordinem suum peragit pulchra mutabilitas temporum, deserit amantem species concupita, et per cruciatum sentientis discedit a sen-

[1] *Migne,* Patr. lat. 41, 231. [2] Ibid. 34, 146.

[3] Cui sententiae favere videntur haec verba P. *Alberti Mariae Weiss:* „Harmonische Einigung von Sinnlichem und Geistigem ist das Wesen der Schönheit." (Apologie des Christentums [ed. 3, Freiburg i. Br. 1897] III, 916.) Similia scribit Dr. phil. *Iosef Müller:* „Mit dem Sinnlichen ist die Wurzel und reelle Basis des Schönen zerstört." (Eine Philosophie des Schönen [Mainz 1897] p. 68.) Et ita multi alii.

[4] *Migne,* Patr. lat. 41, 351. [5] Ibid. 41, 467.

sibus, et erroribus agitat; ut hanc esse **primam speciem** putet, quae omnium **infima** est, naturae scilicet corporeae, quam per lubricos sensus caro male delectata nuntiaverit, ut cum aliquid cogitat, intelligere se credat, umbris illusus phantasmatum." Et rursus c. 21: „Hac ergo perversitate animae, quae contingit peccato atque supplicio, fit omnis natura corporea illud quod per Salomonem dicitur: *Vanitas vanitantium, et omnia vanitas. Quae abundantia homini in omni labore eius, quo ipse laborat sub sole?* (Eccl. 1, 2—3.) Neque enim frustra est additum *vanitantium,* quia si vanitantes detrahas, qui tamquam prima sectantur extrema, non erit corpus vanitas; sed in suo genere, quamvis extremam, pulchritudinem sine ullo errore monstrabit. Temporalium enim specierum multiformitas ab unitate Dei hominem lapsum per carnales sensus diverberavit, et mutabili varietate multiplicavit eius affectum." Et paucis interiectis: „Nunc vero corpus quod corrumpitur aggravat animam, *et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. 9, 15), quia rapitur in ordinem successionis extrema corporum pulchritudo. Nam ideo extrema est, quia simul non potest habere omnia: sed dum alia cedunt atque succedunt, temporalium formarum numerum in unam pulchritudinem complent."[1] Quam ob rem lib. 2 Confess. c. 2 corpora appellat „novissimarum rerum fugaces pulchritudines"[2], quandoquidem, ut lib. 6 De mus. c. 14 monet, „rerum transitu completur infima pulchritudo."[3] Unde non mirum, quod S. Paulinus Nolanus Carm. eleg. ad Licentium ista pulchra homini sapienti magis vitanda quam quaerenda esse docet ita canens:

> „Pulchra quidem, sed mira vagis praesentia rerum
> Mentibus, at sapiens non stupet ista animus."[4]

Quam totam doctrinam Patres Ecclesiae non e proprio penu, sed ex Scriptura sacra hausisse censendi sunt, cum Eccli. 11, 2 admoneat: *„Non laudes virum in specie sua* (ἐν κάλλει αὐτοῦ), *neque spernas hominem in visu suo."* Et iterum Proverb. 31, 30: *„Fallax gratia, et vana est pulchritudo: mulier timens Dominum ipsa laudabitur."*[5] Et rursus Isai. 40, 6: *„Vox dicentis: Clama. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro foenum, et omnis gloria eius quasi flos agri."*[6]

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 34, 139. [2] Ibid. 32, 676.

[3] Ibid. 32, 1186. Cum S. Augustino consentit Boetius De consolatione philos. lib. 2, pros. 5, ex qua pauca haec depromimus: „An gemmarum fulgor oculos trahit? . . . quae tametsi conditoris opera, suique distinctione postremae aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatae, admirationem vestram nullo modo merebantur" etc. (*Migne,* Patr. lat. 63, 691.)

[4] Ibid. 33, 158.

[5] שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְהֹוָה הִיא תִתְהַלָּל׃

[6] קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃
Quae Isaiae verba S. Cyrillus Alexandrinus in mente habuisse videtur, cum De

CAPUT II.

De pulchritudine spirituali seu intelligibili.

An spiritualis pulchritudo reipsa exsistat, difficilius est ad investigandum quam quaestio iam soluta de pulchritudine corporali. Neque enim pauci auctores sunt nec levissimi, qui omnem omnino pulchritudinem spiritualem e medio tollant. In quorum numero sunt non tantum Materialistae, qui spiritualem naturam ullam esse penitus negant, sed praecipue Pantheistae, qui, quidquid spirituale dicatur, essentialiter in materiam immersum esse contendunt. Unde etiam pulchritudinis essentiam sibi constantes in eo ponunt, quod pulchrum intimo quodam ac necessario nexu cum materia coniunctum sit, vel quod sensibilia et intelligibilia congruenter inter se uniantur.

At vero Patres Ecclesiae pulchritudinem mere spiritualem seu intelligibilem exsistere, rectissime docent[1]. Si enim talis pulchritudo spiritualis non exsisteret, Deus qui summus est spiritus, aut nullatenus dicendus esset formaliter pulcher, aut absurde imaginandus esset Deus pantheisticus. Itaque, cum quaestio de pulchritudine spirituali maximi sit momenti, diligentius secundum documenta Patrum tractabimus:

1° de exsistentia pulchritudinis spiritualis,
2° de spirituali pulchritudine virtutis,
3° de spirituali pulchritudine animae humanae,
4° de spirituali pulchritudine angelorum et beatorum in caelo exsistentium.

§ 1.

Patres Ecclesiae, quomodo spiritualem pulchritudinem esse probaverint.

Et sane iam ex S. Augustini definitione: „Omnis pulchritudinis forma unitas est“, consequitur ut spiritualis pulchritudo exsistat. Hoc

---

incarn. Dom. homines iustos ita a Christo institutos esse dicat, ut „nihil in mundo splendidum putent, gloriam irrideant, divitiarum torrentes despiciant, corporis pulchritudinem tamquam florem caducum spectent“. (*Migne*, Patr. gr. 75, 1474: μηδὲν ἡγεῖσθαι τῶν ἐν τῷ βίῳ λαμπρόν, δόξης καταγελᾷν, τῶν τοῦ πλούτου ῥαμάτων ὑπερορᾷν, ὥραν σώματος ὡς ἄνθος ὁρᾷν μαραινόμενον.)

[1] P. *Albertus Maria Weiss* in cit. Apologie des Christentums tom. III, 2, p. 916, pulchritudinis essentiam ita definit: „Harmonische Einigung von Sinnlichem und Geistigem ist das Wesen der Schönheit.“ Et paulo post: „Nur wenn sich eine sowohl wahre als sittlich gute Idee in eine sinnliche Hülle kleidet, die ihr ebenmäßig entspricht, dann haben wir das Schöne.“ Sed videat, quomodo consequentiam istorum verborum devitet. Neque enim satis est, ita retractare: „Der sinnliche Ausdruck gehört für uns notwendig zum Schönen, da wir die rein geistige Schönheit nicht zu fassen vermögen.“ Pulchritudinem spiritualem videre quidem non possumus, attamen conclusionibus intelligere. — Neque est, cur pulchritudinem nonnulli auctores vocent „perfectionem mixtam“.

enim simplici syllogismo uti possumus: Omnis natura spiritualis prae ceteris eminet unitate. Atqui unitas est forma pulchritudinis. Ergo omnis natura spiritualis pulchritudine prae ceteris eminet. Est igitur pulchritudo spiritualis.

Quam veritatem Patres Ecclesiae exemplis potissimum declaraverunt. Notum est adagium illud, quod Platoni adscribitur, neminem esse pulchrum nisi sapientem[1]. Clemens saltem Alexandrinus lib. 2 Strom. c. 5 ait: „Pulchrum esse sapientem, non alia ratione dicit hospes Atheniensis (Plato), quam si quis affirmet, quosdam esse iustos, etsi sint deformes corpore: nec sane male id diceret, ea ratione pulchros esse asserens, quatenus iustis moribus praediti sunt.“[2] Atqui nec sapientia nec iustitia, quibus homines pulchros reddi Plato et Clemens Alexandrinus asserunt, corporeum quidquam est, sed plane spirituale. Apparet ergo pulchritudinem spiritualem exsistere.

Celebratum est illud quoque duorum servorum exemplum, quod S. Augustinus Serm. 159, c. 3 ad spiritualem pulchritudinem demonstrandam adducit: „Habes duos servos“, inquit, „unum deformem corpore, alium pulcherrimum; sed illum deformem fidelem, alterum infidelem. Dic mihi quem plus diligas: et video te amare invisibilia. Quid ergo, quando plus amas servum fidelem, licet corpore deformem, quam pulchrum infidelem, errasti, et foeda pulchris praeposuisti? Utique non: sed pulchriora foedis praeposuisti. Contempsisti enim oculos carnis, et erexisti oculos cordis. Interrogasti oculos carnis, et quid tibi renuntiaverunt? Iste pulcher est, ille foedus. Repulisti eos, eorum testimonium reprobasti: erexisti oculos cordis in servum fidelem, et in servum infidelem: istum invenisti foedum carne, illum pulchrum; sed pronuntiasti et dixisti: Quid fide pulchrius? quid infidelitate deformius?“[3] Non minus ergo pulchritudo spiritualis quam spiritualis deformitas exsistit. — Neque silentio praetereundum est aliud iusti senis exemplum, quod idem Augustinus Enarr. in Ps. 64 exposuit: „Intus est oculus, unde videatur pulchritudo iustitiae, unde amatur iustus senex. Quid affert in corpore quod oculos delectet, curva membra, frontem rugatam, caput canis albatum, imbecillitatem undique querelis plenam? Tamen si iustus est, si alienum non concupiscit, si de suo quod habet erogat indigentibus, si bene monet et rectum sapit, si integre credit, si paratus est pro fide veritatis etiam ipsa confracta membra impendere; multi enim martyres,

---

[1] *Cicero,* De finib. III, 75: „Recte (sapiens) etiam pulcher appellabitur; animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis.“

[2] *Migne,* Patr. gr. 8, 955: Καλὸν δ' αὖ εἶναι τὸν σοφόν, ὁ Ἀθηναῖος ξένος ὡδὶ λέγει, ὡς εἴ τις δυσχυρίζοιτο εἶναι τοὺς δικαίους, ἂν καὶ τυγχάνωσιν ὄντες αἰσχροὶ τὰ σώματα· κατά γε τὸ δικαιότατον ἦθος, ταύτῃ ἂν καλοὺς εἶναι σχεδὸν οὐδεὶς ἂν λέγων οὕτω, πλημμελῶς δόξειεν λέγειν.

[3] *Migne,* Patr. lat. 38, 869.

etiam senes; unde illum amamus? Quid in eo videmus bonum oculis carnis? Nihil. Quaedam est ergo pulchritudo iustitiae quam videmus oculis cordis, et amamus, et exardescimus."[1] Quod iudicium tam rectum tamque probatum omnibus est, ut idem Augustinus Serm. 159, c. 6 confidenter dicat: „Da mihi pulchram iustitiam, da mihi fidei pulchritudinem: procedat in medium, ostendat se oculis cordis, inspiret fervorem amatoribus suis."[2]

Et ecce procedunt in medium sancti martyres, in quorum membris utut foede laniatis summa pulchritudo fidei et iustitiae spectatur atque adamatur, S. Augustino Enarr. in Ps. 64 ita testante: „Quam multum dilexerunt homines in ipsis martyribus, cum eorum membra bestiae laniarent. Quid ibi erat quod amaretur, nisi quia erat in illa foeditate membrorum integra pulchritudo iustitiae?"[3] „Est enim", inquit Enarr. in Ps. 32, „quaedam pulchritudo iustitiae. Poena te deterreat. Habet iustitia formam suam, oculos quaerit, accendit amatores suos. Pro hac martyres saeculum calcantes, sanguinem fuderunt. Quid amabant, quando istis omnibus renuntiabant? Num enim illi non erant amatores? aut hoc vobis dicimus, ut non ametis? Qui non amat, friguit, obriguit. Ametur, sed illa pulchritudo quae cordis oculos quaerit. Ametur, sed illa pulchritudo quae laudata iustitia incendit animos. Promunt verba, edunt voces, undique dicunt: Bene, optime. Quid viderunt? Iustitiam viderunt, in qua pulcher est curvus senex."[4] Hanc ob pulchritudinem S. Augustinus amore in martyres inflammatum se esse testatur lib. 9 De Trinit. c. 6: „Unde in me fraterni amoris inflammatur ardor, cum audio virum aliquem pro fidei pulchritudine et firmitate acria tormenta tolerasse?"[5] Quae sane pulchritudo, cum interna atque spiritualis sit, non oculis carnis, sed acie mentis spectatur, ut S. Gregorius Nyssenus in laud. quadragint. Martyr. iudicat: „Quam pulchrum igitur tunc (scil. in martyrio) intuentibus erat spectaculum? pulchrum, inquam, iis qui pulchra intueri volunt, pulchrum angelis, pulchrum supermundanis virtutibus."[6] Hinc fit, ut eiusmodi pulchritudo tanta sit firmitate, ut nulla unquam deformitate ac foeditate corporis auferri vel deleri possit. Merito igitur S. Ambrosius Exhort. virginit. martyrium s. Sotheris virginis celebrans persecutores sic increpat: „Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare, faciem tamen virtutis eius et gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt."[7] Immo vero ne crudelissima quidem mors

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 36, 780.
[2] Ibid. 38, 871. [3] Ibid. 36, 780. [4] Ibid. 36, 282.
[5] Ibid. 42, 966.
[6] *Migne,* Patr. gr. 46, 762: Ὡς καλὸν τοίνυν ἦν τοτε ταῖς ὁρῶσι τὸ θέαμα· καλὸν λέγω τοῖς τὰ καλὰ βλέπειν ἐθέλουσι, καλὸν ἀγγέλοις, καλὸν ταῖς ὑπερκοσμίαις δυνάμεσι.
[7] *Migne,* Patr. lat. 16, 360.

illam „gratiam decoris interni" destruere potuit, quemadmodum Ecclesia in hymn. ad matut. comm. Virg. et Mart. canit:

„Virginis partos canimus decora
Morte triumphos."

Quin etiam civitates mortem civium pro libertate patriae acriter pugnantium pulchram et decoram esse censent, et cum Horatio Flacco summis laudibus efferunt: „Dulce et decorum est pro patria mori." [1] Quae mors, ut liquet, non corporali pulchritudine decora est, sed spirituali.

Est ergo pulchritudo spiritualis seu intelligibilis, vel ut verbis S. Gregorii Nazianzeni Orat. 37 in Matth. utar: est τὸ φαινόμενον κάλλος, i. e. pulchritudo in conspectum cadens, et est τὸ ἄφανες κάλλος, i. e. pulchritudo in conspectum non cadens: „Pulchritudo quidem ea, quae in oculos cadit, non occultatur; quae autem oculorum aciem fugit, a Deo perspicitur. *Omnis gloria filiae Regis ab intus* (Ps. 44, 14)." [2] Propterea S. Ephraem Syrus Orat. pro vit. fut. Deum alloquens hortatur: „Quantae simus pulchritudinis intelligamus per illam pulchritudinem spiritualem, quam in ipsa mortalitate excitat voluntas Tua immortalis." [3]

§ 2.

De spirituali pulchritudine virtutis.

Ea pulchritudo spiritualis, quam secundum S. Ephraem Syrum voluntas Dei in anima humana gignit, praecipue est duplex: scil. gratiae et virtutis. Hac tamen paragrapho non tractabimus nisi de pulchritudine virtutis, illam quae e gratia divina oritur, infra (Lib. II, Parte II, cap. 1, art. 2, § 2, A, b) diligentius explicaturi.

Quod igitur ad virtutis pulchritudinem attinet, hunc syllogismum iuvat praemisisse: Sacra Scriptura et Patres Ecclesiae docent virtutem esse pulchram. Atqui virtus certissime est aliquid spirituale. Ergo certum est pulchritudinem spiritualem exsistere. Propositio maior probanda est. Inquiramus igitur, quid praeeunte sacra Scriptura praesertim secundum Patres Ecclesiae de pulchritudine virtutis et in genere et in specie sit sentiendum.

I. Atque primum Clemens Alexandrinus lib. 5 Strom. c. 14 Platonem citat „in Protagora ita fatentem": „Pulcherrimum id, quod est sapientissimum; dicebat enim virtutem esse animae pulchritu-

---

[1] *Horatius Flaccus,* Carminum lib. 3, carm. 2, vers. 13. *Vergilium* quoque testem habes pulchritudinis spiritualis, cum libertatem pulchram appellat canens:

„. . . Natosque pater nova bella moventes
Ad poenam pulchra pro libertate vocabit."
(Aeneis, lib. 6, vers. 820—821.)

[2] *Migne,* Patr. gr. 36, 294: Τὸ μὲν φαινόμενον κάλλος οὐ κρύπτεται· τὸ δὲ ἄφανες Θεῷ βλέπεται.

[3] S. Ephraem Syri Hymni et Sermones ed. *Th. J. Lamy* (3 voll., Mechliniae 1882, 1889 et 1896) III, 220.

dinem, contra autem vitium animae turpitudinem."[1] Item S. Cyrillus Alexandrinus lib. 10 in Ioan. Evang. dicit: „Malis depositis atque reiectis, in eorum locum virtutis pulchritudo succedit."[2] Prae ceteris autem S. Ambrosius est is, qui pulchritudinem virtutis summopere commendat. Ait enim In ps. 118, serm. 2, n. 32: „Si quis intentus divinis, triplicem illam sapientiae hauriat disciplinam, θεωρητικήν, πρακτικήν, λογικήν; bonus studio percipiendae cognitionis, pulchrior erit exsequendae rationalis moralisque doctrinae gratiam tenens."[3] Et in Apolog. David alt. c. 8 animam fatetur formosam non esse nisi „decore virtutis": „*Exsurge, veni, proxima mea, formosa mea* (Cant. 2, 10). Proxima, utique fidei desiderio: formosa, decore virtutis."[4] Anima autem, quae decore virtutis formosa sit, a Deo amatur, ut idem Ambrosius lib. 1 De virginib. c. 7, n. 37 docet: „***Et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus*** (Ps. 44, 12). . . . Audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum."[5] Etenim „admirabilis", inquit lib. 2 De off. c. 13, „et praeclara forma virtutum est."[6] Qua in sententia S. Ambrosius Ciceronem secutus esse videtur pulchritudinem virtutis ita laudantem: „Quis non admiretur splendorem pulchritudinemque virtutis?" (Off. II, 10.) „Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius" (Epist. ad Fam. IX, 14).

Unde etiam S. Ioannes Chrysostomus Homil. 3 in c. 1 Genes. eos censet praemiis magnis esse dignos, qui hominibus monstrent „et vitiorum deformitatem, et divinae virtutis magnam pulchritudinem."[7] Non secus ac S. Ephraem Syrus Serm. de reprehens. iuvenes, ut decore virtutum pulchri esse studeant, vehementer adhortatur dicens: „Exornare, o iuventus, pulchritudine quae nunquam marcescit, pulchritudine quae decorat et exornat iuventutem et senectutem, pulchritudine quam deformem non reddit infirmitas."[8]

Internam vero rationem, quare virtutem pulchram esse atque decoram necesse sit, affert S. Thomas Aquinas (S. th. 1. 2, qu. 55, a. 2 ad 1): „Facit", inquit, „virtus operationem ordinatam; et ideo ipsa virtus est quaedam dispositio ordinata in anima, secundum scilicet quod propriae potentiae animae ordinantur aliqualiter ad invicem, et ad id quod est extra. Et ideo virtus, in quantum est conveniens dispositio animae, assimilatur sanitati et pulchritudini, quae sunt debitae dispositiones corporis." Atqui supra

---

[1] *Migne,* Patr. gr 9, 146: Σοφώτατον κάλλιστόν ἐστι· τὴν γὰρ ἀρετὴν τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς ἔφη εἶναι· κατὰ δὲ ἐνάντιον τὴν κακίαν αἶσχος ψυχῆς.

[2] Ibid. 74, 355: Ἐν γὰρ τῇ τῶν φαύλων ὑποθέσει (γρ. ἀποθέσει) καὶ ἀποβολῇ τὸ τῆς ἀρετῆς ἀντεισκρίνεται κάλλος.

[3] *Migne,* Patr. lat. 15, 1221. [4] Ibid. 14, 904. [5] Ibid. 16, 283.

[6] Ibid. 16, 119.

[7] *Migne,* Patr. gr. 53, 37: δεικνύντες τῆς μὲν κακίας τὸ δυσειδές, τῆς δὲ κατὰ Θεὸν ἀρετῆς τὴν πολλὴν εὐμορφίαν.

[8] *Lamy,* S. Ephraem Syri Hymni et Sermones II, 362.

(c. 3, §§ 2 et 4) fusius demonstravimus pulchritudinis naturam in harmonia debita consistere sive in ordine debito. Ergo virtus pulchra est atque honesta.

II. Quoad virtutes particulares Patres Ecclesiae passim commendant veritatem, sapientiam, caritatem, iustitiam, concordiam atque pacem, humilitatem, castitatem, utpote pulchras atque decoras.

1. Est itaque pulchritudo spiritualis, quia certo pulchra est **veritas.** S. Hieronymus enim (lib. 2 Comment. in Ierem. proph. c. 10) ait: „In veritate decor, in mendacio turpitudo."[1] Item S. Augustinus Enchirid. c. 17: „Verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est; vel certum habere pro incerto, incertumve pro certo, sive falsum sive sit verum; idque tam est in animo deforme atque indecens, quam pulchrum et decorum esse sentimus, vel in loquendo, vel in assentiendo: *Est, est; Non, non* (Matth. 5, 37)."[2] Et Epist. ad Dioscor. scribit: „Nihil est pulchrius ipsa intelligibili atque incommutabili veritate."[3] Cuius veritatis pulcherrimae amator tantus exstitit S. Augustinus, ut Contr. mendac. c. 18 confiteretur: „Cum proposuero ante qualescunque oculos cordis mei intelligibilem illius (veritatis) pulchritudinem, de cuius ore falsi nihil procedit; quamvis ubi radians magis magisque clarescit veritas, ibi palpitans mea reverberatur infirmitas: tamen sic amore tanti decoris accendor, ut cuncta quae inde me revocant humana contemnam."[4] Quae dicta ad illud quoque referri possunt Verbum sive Λόγον, qui de se ipso testatus est: „*Ego sum veritas*" (Io. 14, 6). Cuius „*veritatis*" pulchritudinem iam Vetus Testamentum praesignabat, S. Cyrillo Alexandrino De ador. in spir. et verit. lib. 1 ita testante: „Lex namque figura et umbra est, et forma pietatis tamquam adhuc parturiens, et latentem in se pulchritudinem veritatis continens."[5]

2. Est pulchritudo spiritualis, quia pulchra est **sapientia,** quae in sacra Scriptura summis laudibus effertur. Legimus enim Sap. 6, 13: „*Clara est, et quae numquam marcescit, sapientia.*" Et Sap. 7, 10: „*Super salutem et speciem* (εὐμορφίαν) *dilexi illam.*" Et iterum Sap. 8, 2: „*Et amator factus sum formae illius*" (τοῦ κάλλους αὐτῆς). Et rursus Sap. 7, 29: „*Est enim speciosior* (εὐπρεπεστέρα) *sole, et super omnem dispositionem stellarum.*" Item legimus Eccli. 6, 31—32: „*Decor enim vitae est in illa. . . . Stolam gloriae indues eam.*" In Eccli. 25, 6—7 autem scriptum est: „*Quam speciosum* (ὡραῖον) *canitiei iudicium. . . . Quam speciosa* (ὡραῖα) *veteranis sapientia.*" Et in Eccli. 4, 28: „*Non abscondas sapientiam tuam in decore suo*" (εἰς καλλονήν). Quibus textibus sacrae Scripturae nixi iam illud S. Am-

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 24, 748. [2] Ibid. 40, 240. [3] Ibid. 33, 443.
[4] Ibid. 40, 543.
[5] *Migne,* Patr. gr. 68, 138: Τύπος γὰρ ὁ νόμος καὶ σκιά, καὶ τῆς εὐσεβείας ἡ μόρφωσις ὡς ἐν ὠδῖσιν ἔτι, καὶ κεκρυμμένον ἐν ἑαυτῇ τὸ τῆς ἀληθείας ἔχουσα κάλλος.

brosii (lib. 2 De off. c. 13) comprobamus: „Admirabilis et praeclara forma virtutum est, et specialiter pulchritudo sapientiae, sicut series Scripturae indicat.“ [1] Quare autem hagiographus specialiter sapientiae decorem describat, S. Gregorius Nyssenus Homil. 1 in Cant. hunc in modum exponit: „Et sic ei (discipulo) incipit describere sapientiam, multis coloribus et figuris interpretans ineffabilis pulchritudinis speciem ac decorem (τοῦ ἀφράστου κάλλους τὴν ὥραν), ne ullo metu aut necessitate, sed cupiditate et desiderio excitetur ad bonorum participationem. Nam descriptio pulchritudinis attrahit omnem iuvenum cupiditatem ad id quod ostenditur, accendens desiderium ut sit particeps speciei ac decoris. Ut ergo ei magis augeatur cupiditas a materiali traducta affectione ad materiae expertem habitudinem, ornat laudibus sapientiae pulchritudinem.“ [2]

3. Est pulchritudo spiritualis, quia pulchra est **caritas,** de qua Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 1 dicit: „Est autem alia quoque hominum pulchritudo, caritas. *Caritas* autem, ut ait Apostolus (1 Cor. 13, 4), *patiens est, benigna est; non aemulatur, non agit perperam, non inflatur.* Perpera enim actio dicitur cultus (καλλωπισμός), qui superfluitatem et inutilitatem aperte iudicat, et ideo subiungit: *Non indecore se gerit* (οὐκ ἀσχημονεῖ).“ [3] Item S. Augustinus tract. 9 in epist. Ioan. ad Parth. scribit caritatem esse animae pulchritudinem: „Quomodo erimus pulchri? Amando eum qui semper est pulcher. Quantum in te crescit amor, tantum crescit pulchritudo; quia ipsa caritas est animae pulchritudo.“ [4] Unde apud Eccli. 24, 24 Dei sapientia sese ita laudat: *„Ego mater pulchrae dilectionis.“*

4. Est pulchritudo spiritualis, quia pulchra est **iustitia.** Etenim si pulchritudo in proportione vel in ordine debito consistit, iustitia autem ea est virtus quae suum cuique tribuit, i. e. proportionem vel ordinem debitum semper servat, statim sequitur, ut iustitia pulchra iudicanda sit. Et profecto S. Gregorius Thaumaturgus Orat. in Origenem paneg. de iustitia, cuius pulchritudinem Origenes ei ostenderit, ita loquitur: „Amorem nobis sua ipsius virtute ingenerans pulchri-

[1] *Migne,* Patr. lat. 16, 119.

[2] *Migne,* Patr. gr. 44, 767: Καὶ οὕτως ὑπογράφειν ἄρχεται τὴν σοφίαν αὐτῷ, ποικίλως τε καὶ πολυειδῶς τοῦ ἀφράστου κάλλους διερμηνεύων τὴν ὥραν· μὴ φόβῳ τινὶ καὶ ἀνάγκῃ, ἀλλὰ ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν διαναστῆναι. Ἡ γὰρ τοῦ κάλλους ἐπιγραφὴ ἐπισπᾶταί πως τὴν τῶν νέων ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ δεικνύμενον, πρὸς κοινωνίαν τῆς ὥρας τὸν πόθον ἀναῤῥιπίζουσα. Ὡς ἂν οὖν μᾶλλον αὐτῷ τὸ ἐπιθυμητικὸν αὐξηθείη, μετατεθὲν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς προσπαθείας πρὸς τὴν ἄϋλον σχέσιν, ὡραΐζει διὰ τῶν ἐγκωμίων τῆς σοφίας τὸ κάλλος.

[3] Ibid. 8, 558: Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο κάλλος ἀνθρώπων, ἀγάπη. „Ἀγάπη“ δὲ κατὰ τὸν Ἀπόστολον „μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ φυσιοῦται“. Περπερία γὰρ ὁ καλλωπισμός, περιττότητος καὶ ἀχρειότητος ἔχων ἔμφασιν. Διὸ καὶ ἐπιφέρει· „Οὐκ ἀσχημονεῖ“. Versio vulgata verba ultima reddit: *„Non est ambitiosa“.*

[4] *Migne,* Patr. lat. 35, 2051.

tudinis iustitiae, cuius auream plane nobis faciem ostendit.“ [1] S. Augustinus vero iustitiam pulchram iam supra laudavit illo iusti senis exemplo. Quid plura dicam, cum iam Plato in „Gorgia“ Socratem inducat, qui Polum quendam sic interrogat: „Potesne iam dicere, non pulchra esse omnia iusta, quatenus iusta sunt? age tecum reputa et dic.“ Polus: „Mihi sane ita videtur, Socrates.“ [2] Et pluribus saeculis ante etiam Ieremias propheta c. 31, 23 pulchritudinem iustitiae laudavit: „*Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iustitiae, mons sanctus.*“ [3]

5. Est pulchritudo spiritualis, quia pulchrae sunt **concordia** et **pax.** Et re quidem vera S. Augustinus supra definivit: „Omnis pulchritudinis forma unitas est.“ Atqui pax et concordia unitate continentur. Ergo pax et concordia pulchritudine sunt praeditae. Nullam aliam ob causam S. Gregorius Nazianzenus Orat. de Pace I[a] et II[a] ad populum Constantinopolitanum concionatus asserit pulchritudinem esse fructum concordiae[4]. Item Orat. (15) in Macchabaeorum laudem dicit: „Pulchra quidem res est, cum fratres simul habitant . . . pulchrior autem, cum virtutis causa simul periclitantur.“ [5] Eandem sententiam sequitur S. Augustinus, cum Serm. 359, n. 5 ait: „Speciosa res est concordia fratrum.“ [6] Uterque autem Doctor illud Ps. 132, 1 meminisse videtur: „*Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.*“

De pulchritudine autem pacis, quae ex concordia et unitate proficiscitur, Isaias propheta c. 32, 18 vaticinatus est: „*Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis.*“ [7] Et iterum c. 52, 7: „*Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et praedicantis pacem.*“ [8] Quae verba prophetica S. Paulo apostolo ob oculos versata sunt, cum ad Rom. 10, 15 scribit: „*Quam speciosi pedes evangelizantium pacem.*“ Hic autem tropus nihil aliud significat nisi pulchritudinem pacis, et illius quidem pacis gratiosae, quae ex Evangelio Iesu Christi paritur. Unde S. Ambrosius In ps. 118, serm. 21, n. 17 monet: „Pax multa abundet tibi, quae exsuperat omnem mentem secundum Apostoli sententiam (Phil. 4, 7), quo nihil pulchrius dici potuit.“ [9]

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 10, 1086: ἐμποιήσας ἔρωτα τῇ αὐτοῦ ἀρετῇ καὶ τοῦ κάλλους τῆς δικαιοσύνης, ἧς τὸ χρύσεον ὄντως ἔδειξεν ἡμῖν πρόσωπον.

[2] *Astius,* Plato I, 335: Ἔχεις οὖν λέγειν, ὡς οὐχὶ τά γε δίκαια πάντα καλά ἐστι, καθ᾽ ὅσον δίκαια; καὶ διασκεψάμενος εἰπέ. Πωλ.· Ἀλλά μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες.

[3] Text. Masor. יְבָרֶכְךָ יְהוָה נְוֵה־צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ׃, hoc est: „Benedicat tibi Dominus, habitaculum iustitiae, mons sanctus.“

[4] *Migne,* Patr. gr. 35, 738 et 1147.

[5] Ibid. 35, 925: Καλὸν μὲν συνοικοῦντες ἀλλήλοις ἀδελφοί . . . κάλλιον δὲ ὑπὲρ ἀρετῆς συγκινδυνεύοντες. [6] *Migne,* Patr. lat. 39, 1594.

[7] Text hebr. וְיָשַׁב עַמִּי בִּנְוֵה שָׁלוֹם׃, id est: „Et sedebit populus meus in habitaculo pacis.“

[8] Text. hebr. מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם׃.

[9] *Migne,* Patr. lat. 15, 1509.

6. Est pulchritudo spiritualis, quia pulchra est **humilitas,** quam S. Ioannes Chrysostomus Homil. 47 (al. 48) in Matth. ita describit: „Tu vero . . . animam non exornas, non adspicis assidue virtutis imaginem, nec membra eius et caput consideras? Nam et caput habet et membra, specioso corpore formosiora. Quod ergo caput est, inquies, virtutis? Humilitas. Quamobrem ab hac incipit Christus dicens: ***Beati pauperes*** (Matth. 5, 3). Hoc caput non comas habet nec cincinnos, sed tantam pulchritudinem, ut Deum ipsum attrahat; nam ait: ***Super quem respiciam, nisi super mansuetum et humilem et trementem verba mea?*** (Isai. 66, 2.) Et post pauca: „Vidistin' caput, quale nunquam videras? Visne faciem videre, imo ediscere? Iam disce colorem eius rubicundum, floridum, et valde gratiosum; disce quibusnam constet. Quibus ergo constat? Pudore atque rubore. Quapropter ait quispiam: *Ante verecundum praecedet gratia* (Eccli. 32, 9). Hoc et aliis membris magnam infundit pulchritudinem. Etiamsi mille misceas colores, non tantam speciem (ὥραν) efficies.“ [1]

7. Est denique pulchritudo spiritualis, quia pulchra est **castitas.** Legimus enim in illo, qui S. Cypriano adscribitur, libro De discipl. et bono pudicit.: „Pudicitia est honor corporum, ornamentum morum.... Pudicitia semper ornatur solo pudore, bene sibi tunc conscia de pulchritudine, si improbis displicet; pudicitia nihil ornamentorum quaerit, decus suum ipsa est.“ [2] Quibus verbis consentit S. Ephraem Syrus Serm. 1 De Ioseph vendito dicens: „Aurum minoris pretii est quam vir probus, castus praecellit impudico; pulchritudo latet in rebus eius, ori suavis est conversatio eius, et mens delectatur illum contemplando, quia in tali viro copiosae absconditae sunt divitiae.“ [3] — „Pulchra igitur virtus est verecundia“, inquit S. Ambrosius lib. 1 De off. c. 18, „et suavis gratia, quae non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus.“ [4] Et exemplum de castitate

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 58, 485: Σὺ δὲ . . . οὐ καλλωπίζεις σου τὴν ψυχήν, οὐκ ἐπισκοπεῖς συνεχῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς καταμανθάνεις καὶ τὴν κεφαλήν; Καὶ γὰρ καὶ κεφαλὴν ἔχει, καὶ μέλη παντὸς σώματος εὐειδοῦς καὶ καλοῦ εὐπρεπέστερα. Τίς οὖν ἡ κεφαλή, φησί, τῆς ἀρετῆς; Ἡ ταπεινοφροσύνη. Διὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται ὁ Χρίστος λέγων· „Μακάριοι οἱ πτωχοί.“ Αὕτη ἡ κεφαλὴ οὐ κόμας ἔχει καὶ βοστρύχους, ἀλλὰ κάλλος τοιοῦτον, οἷον τὸν Θεὸν ἐπισπάσασθαι. „Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω“, φησίν, „ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ταπεινόν, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;“ . . . Εἶδες κεφαλήν, οἵαν οὐδέποτε εἶδες; Βούλει καὶ τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ μαθεῖν; Οὐκοῦν μάθε τέως αὐτοῦ τὸ χρῶμα τὸ ἐρυθρὸν καὶ εὐανθὲς καὶ πολλὴν ἔχον τὴν χάριν, καὶ μάθε πόθεν συνίσταται. Πόθεν οὖν συνίσταται; Ἀπὸ τοῦ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾷν. Διὸ καί τίς φησι· „Πρὸ αἰσχυντηροῦ προελεύσεται χάρις.“ Τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μελῶν πολὺ καταχεῖ τὸ κάλλος. Κἂν μυρία μίξῃς χρώματα, οὐκ ἐργάσῃ τοιαύτην ὥραν.

[2] *Migne,* Patr. lat. 4, 853. De auctore huius libri vide quae habet *O. Bardenhewer,* Patrologie (Freiburg i. Br. 1894) p. 201.

[3] *Lamy,* S. Ephraem Syri Hymni et Sermones III, 254.

[4] *Migne,* Patr. lat. 16, 43.

beatae Mariae Virginis capiens, idem S. Doctor lib. 2 De virginib. c. 2 dicit: „Sit vobis tamquam in imagine descripta virginitas vita Mariae, de qua velut speculo refulgeat species castitatis et forma virtutis.“ [1] Ennodius postremo Carmin. lib. 1, 9 in natali s. Papae Epiphanii haec de pulchritudine pudicitiae canit:

„Ille pudicitiam, quae pulchro in corpore vernat
Pulchrior, et casta ridentem luce figuram
Laudibus ad caelum portat: decus illa profecto
Attulit huic facies, quae multis causa pericli
Saepe fuit: pulchrum satis est mansisse pudicum.
Haec nisi de summo non dantur culmine Olympi.“ [2]

Quae omnia brevius et praeclarius complectitur illud Sap. 4, 1: *„O quam pulchra est casta generatio cum claritate.“*

Quoniam igitur S. Patribus testibus virtutes veritatis, sapientiae, caritatis, iustitiae, concordiae atque pacis, humilitatis, castitatis sine ullo dubio pulchrae praedicandae sunt ac decorae, satis elucet pulchritudinem spiritualem seu intelligibilem reapse exsistere. Idem per analogiam dicendum est de virtutibus reliquis. Quapropter cum S. Gregorio Nazianzeno De paup. amor. Orat. (14) summatim concludere licet (sententiis tamen intermediis praetermissis): „Pulchra res est fides, spes, caritas, tria haec; ac fidei quidem testis est Abraham . . . spei Enos . . . caritatis divinus Apostolus. . . . Pulchra res est hospitalitas; ac testis inter iustos quidem Lot, inter peccatores autem Rahab meretrix. Pulchra res est fraternus amor, eiusque rei Iesum testem habemus. Pulchra res benevolentia erga homines, ac testis est idem Iesus. Pulchra res langanimitas, quemadmodum idem ipse testatur. Pulchra res mansuetudo; testes sunt Moyses et David. Pulchra res zelus, testis Phinees qui Madianitidem una cum Israelita gladio traiecit. Pulchra res corporis castigatio; id tibi Paulus persuadeat. Pulchra res oratio et vigilia; huius rei fidem faciat Iesus. Pulchra res castimonia et virginitas; fidem Paulo arroga de his rebus leges statuenti. Pulchra res continentia, moveat te Davidis auctoritas. Pulchra res solitudo et quies; idque me docet Eliae Carmelus, aut Ioannis desertum. Pulchra res victus tenuitas; documento mihi est Elias. Pulchra res humilitas, eiusque multa exempla passim exstant. Pulchra res est inopia et pecuniarum contemptio; testis est Zachaeus atque etiam Iesus. Atque ut compendiosius adhuc de his rebus loquar, pulchra res est contemplatio, pulchra item actio.“ [3]

---

[1] *Migne*, Patr. lat. 16, 208. [2] Ibid. 63, 524.

[3] *Migne*, Patr. gr. 35, 859: Καλὸν πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη. . . . Καλὸν ἡ φιλοξενία. . . . Καλὸν ἡ φιλαδελφία etc. etc. Plato praeter sapientiam et iustitiam praecipue temperantiam et fortitudinem in numero pulchrorum habuit. In „Charmide“ enim Socratem sic interrogantem inducit: Εἰπὲ γάρ μοι, οὐ τῶν καλῶν μέντοι ἡ σωφροσύνη ἐστίν; Πάνυ γε. Id est: „Dic mihi, nonne in numero pulchrorum est temperantia? Sane quidem.“ (*Astius*, Plat. VIII, 429.) Et in „Lache“ Socrates ait: Σχεδὸν γάρ τι οἶδα, ὦ Λάχης, ὅτι τῶν πάνυ καλῶν πραγμάτων ἡγεῖ σὺ ἀνδρείαν

§ 3.

De spirituali pulchritudine animae humanae.

Virtutes, quarum pulchritudinem modo probavimus, non sunt nisi quaedam animae qualitates. Constat autem, non solum accidentia spiritualia exsistere, verum etiam spirituales substantias, ut animam humanam et naturam angelicam. Itaque quaeritur, num etiam spirituales substantiae pulchrae dici possint. Neque cuiquam dubium esse potest, quin hanc quaestionem affirmare oporteat. Etenim iam ex eo, quod pulchritudo notio est transcendentalis, sequitur pulchritudinem omni creaturae convenire, etiam spirituali. Accedit quod, cum S. Augustino teste „omnis pulchritudinis forma unitas sit", natura spiritualis, quia una est, pulchra sit et eo pulchrior oportet, quo magis naturam corpoream unitate superat. Inquiramus proinde hac paragrapho prius de pulchritudine animae humanae, de pulchritudine naturae angelicae paragrapho sequenti dicturi.

I. Itaque animam humanam Patres Ecclesiae una voce docent pulchritudinis participem esse, cum per se spectatam, tum in statu virtutis atque gratiae. Clemens enim Alexandrinus lib. 4 Strom. c. 18 iudicat: „Qui per castam aspicit dilectionem, non carnem, sed animam pulchram esse existimat." [1] Item Origenes Homil. 8 in Ezech. (interprete Hieronymo) dicit: „Anima humana multum speciosa est, et mirabilem habet pulchritudinem. Artifex quippe eius cum eam primum conderet, ait: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26). Quid hac pulchritudine et similitudine pulchrius?" Et paulo post: „Quia ingens est animae pulchritudo, minorum quoque societate turpatur. Respice virtutes animae, quae ei insitae sint a Deo, vide pulchritudinem eius, inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam. . . . Haec possidens magnae pulchritudinis est." [2] Neque solum ex creatione, sed etiam ex redemptione colligi potest, quantae pulchritudinis sit anima humana, siquidem Verbum de caelis ad se traxerit; id quod Origenes Homil. 1 in Cant. (interprete Hieronymo) sic exprimit: „Si autem et ad meam animam factam sponsam suam venire dignabitur, quam oportet esse formosam, ut illum de caelo ad se trahat." [3] Fusius vero S. Ioannes Chrysostomus Paraen. ad Theodor. laps. I. de pulchritudine animae sermonem instituit: „Animam quippe nudatam a corpore nemo hactenus vidit; uliunde tamen eius tibi pulchritudinem demonstrare tentabo, a potentiis nimirum maioribus. Audi igitur, quomodo virum desideriorum illa-

εἶναι. Λάχ. Εὖ μὲν οὖν ἴσθι ὅτι τῶν καλλίστων. Id est: „Fere enim scio, Laches, in rebus admodum pulchris te numerare fortitudinem. Laches: Immo vero, probe scito, in pulcherrimis." (*Astius*, Plat. VIII, 507.)

[1] *Migne*, Patr. gr. 8, 1326: Ὁ δι᾽ ἀγάπην τὴν ἁγνὴν προσβλέπων τὸ κάλλος, οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλήν.

[2] *Migne*, Patr. lat. 25, 747. [3] Ibid. 23, 1122.

rum decor perculserit; cum vellet enim earum pulchritudinem declarare, nec posset corpus his simile reperire, ad metallicam materiam confugit, neque his contentus, fulguris splendorem in exemplum attulit. Si autem illae, licet non puram neque nudam substantiam suam ostenderint, sed obscure admodum ac velut in umbris, tamen adeo resplenduerunt, quales eas apparere verisimile est, cum omne velamentum remotum fuerit? Tale quidpiam et de pulchritudine animae cogitare oportet: *Erunt* enim, inquit, *sicut angeli* (Luc. 20, 36)." Et paucis interiectis: „In summa, si posses animae pulchritudinem oculis corporeis intueri, corporea haec exempla derideres, usque adeo tenuiter nobis animae formam decoremque (ὡραιότητα) delineant."[1]

Idem fere sentiunt Patres Latini. S. Ambrosius enim lib. 6 Hexaëm. c. 6 illud Cant. 1, 7 explicans ait: „*Nisi scias te formosa in mulieribus* . . . Quae est pulchra in mulieribus, nisi anima quae in utroque sexu praestantiam possidet pulchritudinis? Et merito decora est, quae non terrena sed caelestia, non corruptibilia sed incorrupta desiderat, in quibus decus perire non soleat." Et aliquanto post, scil. c. 8: „Cognosce ergo te, decora anima, quia imago Dei es."[2] Similiter S. Hieronymus Epist. (54) ad Furiam vid. illud Cant. 4, 7: „*Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*" interpretatur: „Quid pulchrius anima, quae Dei filia nuncupatur, et nullos extrinsecus quaerit ornatus?"[3]

II. Si quis autem profundius quaerat, qua in re pulchritudo animae proprie consistat, audiat S. Basilium M. supra (Parte I, c. 2, § 2, n. 3) dicentem: „Pulchra est omnis anima, quae in symmetria propriarum virtutum conspicitur." Iam vero, quum „symmetria propriarum virtutum" et minui et augeri possit, illico apparet, etiam pulchritudinem animae decrementi et augmenti capacem esse. Unde Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 3 docet: „Ei autem, qui pulcher esse velit, quod est in homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens, quam oportet quotidie pulchriorem exhibere."[4] „Pulchritudo enim optima", inquit ibid. c. 11, „. . . est pulchritudo animae, ut

---

[1] *Migne*, Patr. gr. 47, 297: Ψυχὴν γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν σώματος μὲν γεγυμνωμένην οὐδεὶς εἶδεν οὐδαμοῦ· ὅμως δὲ καὶ οὕτως ἑτέρωθέν σοι παραστῆναι τὸ ταύτης κάλλος πειράσομαι ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν μειζόνων. Ἄκουσον γοῦν πῶς τὸν ἄνδρα τῶν ἐπιθυμῶν ἡ τούτων ὡραιότης ἐξέπληξε· βουλόμενος γὰρ αὐτῶν παραστῆναι τὸ κάλλος, καὶ οὐκ ἔχων σῶμα τοιοῦτον εὑρεῖν, ἐπὶ τὰς μεταλλικὰς ὕλας κατέφυγε, καὶ οὐδὲ ταύταις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀστραπῆς λαμπρότητα εἰς τὸ ὑπόδειγμα παρελάμβανεν. Εἰ δὲ μὴ καθαρὰς μηδὲ γυμνὰς φήνασαι τὰς ἑαυτῶν οὐσίας ἐκεῖναι, ἀλλ᾽ ἀμυδρῶς σφόδρα καὶ συνεσκιασμένως, ὅμως οὕτω διέλαμψαν, ὁποίας αὐτὰς εἰκὸς παντὸς ἀπηλλαγμένας παραπετάσματος φαίνεσθαι; Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς φαντάζεσθαι χρή. „Ἔσονται" γάρ, φησίν, „ἰσάγγελοι". . . . Καὶ ὅλως, εἴ γε ἐνῆν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος ἰδεῖν, καταγελάσας ἂν τῶν σωματικῶν ὑποδειγμάτων τούτων, οὕτως ἀσθενῶς ἡμῖν τὴν τῆς ψυχῆς παραστησάντων ὡραιότητα. Versionem Latinam paulo emendavimus. [2] *Migne*, Patr. lat. 14, 256 et 262. [3] Ibid. 22, 551.

[4] *Migne*, Patr. gr. 8, 585: Ἀνδρὶ δὲ βουλομένῳ εἶναι καλῷ τὸ κάλλιστον ἐν ἀνθρώπῳ, τὴν διάνοιαν, κοσμητέον, ἣν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν εὐπρεπεστέραν ἐπιδεικτέον.

saepe significavimus, quando fuerit sancto Spiritu, et iis, quae ab eo oriuntur, fulgoribus ornata: iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore et pudore, quo nullus color nitidior unquam visus est." [1] Item S. Augustinus Enarr. in Ps. 58, n. 18 dicit: „Videte enim quid est, fratres, in anima humana. Non habet ex se lumen, non habet ex se vires; totum autem quod pulchrum in anima est, virtus et sapientia est." [2]

Quia omnis porro anima, quae in propriarum virtutum symmetria sive ordine debito tum ad extra tum ad intra invenitur, recta atque iusta dicitur et est, tota eius pulchritudo tandem ad cardinem **iustitiae** referri potest, S. Augustino Epist. (120) ad Consentium testante: „Quid est aliud iustitia, cum in nobis est, vel quaelibet virtus qua recte sapienterque vivitur, quam interioris hominis pulchritudo? Et certe secundum hanc pulchritudinem magis quam secundum corpus, facti sumus ad imaginem Dei; unde nobis dicitur: ***Nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate mentis vestrae, ad probandum vos quae sit voluntas Dei, quod bonum et beneplacitum et perfectum*** (Rom. 12, 2)." [3]

Quodsi ad illud S. Augustini adagium: „Omnis pulchritudinis forma unitas est" spectamus, tota pulchritudo animae ad cardinem **continentiae** revocari potest, teste eodem Augustino, qui lib. 10 Confess. c. 29 ait: „Per continentiam quippe colligimur et redigimur in unum, a quo in multa defluximus." [4]

Neque miramur, immo consentaneum ducimus, si ex eadem ratione pulchritudo animae a nonnullis Patribus ad **caritatem**, quae summa est virtutum, revocari solet. Quia caritas enim, ***„quod est vinculum perfectionis"*** (Coloss. 3, 14), multitudinem credentium non modo in unum quasi colligit cor unamque animam, verum etiam cum ipso Deo quam intime unit atque coniungit, rursus S. Augustinus, ut iam §° praecedenti citavimus, rectissime dicit: „Quomodo erimus pulchri? Amando eum, qui semper est pulcher. Quantum in te crescit amor, tantum crescit pulchritudo, quia ipsa caritas est animae pulchritudo."

Quae cum ita sint, optime concludere possumus cum S. Ambrosio De Isaac et anim. c. 8: „Pulchritudo animae sincera virtus et decor." [5] Et iterum De obit. Valent. consol.: Anima est „pulchra per virtutis decorem, suavis per gratiam." [6]

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 8, 639: Κάλλος γὰρ ἄριστον . . . τὸ ψυχικόν, ὡς πολλάκις ἐπεσημηνάμην· ὅτ' ἂν ἡ κεκοσμημένη ψυχὴ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τοῖς ἐκ τούτου ἐμπνεομένη φαιδρύσμασιν, δικαιοσύνῃ, φρονήσει, ἀνδρίᾳ, σωφροσύνῃ, φιλαγαθίᾳ τε καὶ αἰδοῖ, ἧς οὐδὲν εὐανθέστερον χρῶμα ἑώρταται πώποτε.

[2] *Migne,* Patr. lat. 36, 704.

[3] Ibid. 33, 462. In vers. Vulg. hodierna Rom. 12, 2 ita sonat: „. . . *reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis, quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta.*" Textus Graecus: . . . τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

[4] Ibid. 32, 796. [5] Ibid. 14, 532. [6] Ibid. 16, 1379.

§ 4.

De spirituali pulchritudine angelorum et beatorum in caelis exsistentium.

Postquam pulchrum spirituale exsistere hactenus demonstravimus tam ex pulchritudine virtutis quam ex pulchritudine animae humanae, altiorem gradum ascendamus quaerentes, num etiam spiritus puri, ut angeli Dei, pulchritudine sint donati.

I. Iam vero pulchritudo, quoniam notio transcendentalis est, certo etiam naturae angelicae competit. Adde, quod „pulchritudinis forma unitas est". Atqui natura angelica unitate excellit. Ergo eminet etiam pulchritudine. — Quam conclusionem corroborat sacra Scriptura, quae angelos Dei nonnisi pulchros ac speciosos depingit. Ita enim Dan. 3, 92 legimus illis tribus pueris iussu regis in fornacem missis apparuisse angelum, cuius species erat similis filio Dei. Nabuchodonosor enim rex ad ostium fornacis accedens et introspiciens ait: *„Ecce ego video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis est, et species quarti similis filio Dei."* In libro quoque Tobiae c. 5, 5—6 angelus, qui iuniorem Tobiam ad Gabelum, in Rages civitate Medorum, proficiscentem comitatus est, iuvenis splendidus ac bonus fuisse describitur: *„Tunc egressus Tobias, invenit iuvenem splendidum. . . . Et ignorans, quod angelus Dei esset, salutavit eum, et dixit: Unde te habemus, bone iuvenis?"* [1] Item lib. 2 Macch. 3, 26 legimus Heliodorum, cum ad aes templi diripiendum venisset, repulsum esse a duobus angelis decoris atque speciosis: *„Alii etiam apparuerunt duo iuvenes, virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu."* Praeterea in Evangelio secundum Matthaeum c. 28, 2—3 aspectus angeli, qui super lapidem a se revolutum sedebat, sicut fulgur fuisse describitur, eiusque vestimentum sicut nix: *„Angelus enim Domini descendit de caelo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum; erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius sicut nix."* — Ecclesia quoque in Brev. Rom. die festo S. Laurentii martyris[2] mentionem facit angeli cuiusdam pulcherrimi, qui ante S. Laurentium sistens a Romano visus est: „Dixit Romanus ad beatum Laurentium: Video ante te iuvenem pulcherrimum, festina me baptizare."

---

[1] Graece alium textum atque alium legimus. Ita enim apud *Fritzsche,* qui lib. Tob. in numero Apocryph. habet: Καὶ ἐξῆλθεν καὶ εὗρεν Ῥαφαὴλ τὸν ἄγγελον ἑστηκότα ἀπέναντι αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἔγνω, ὅτι ἄγγελος τοῦ θεοῦ ἐστιν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· πόθεν εἶ, νεανίσκε; (Libri apocryphi V. T. rec. *Fritzsche.* Lipsiae 1871). Apud *Tischendorf* vero: Καὶ ἐπορεύθη ζητῆσαι ἄνθρωπον, καὶ εὗρε Ῥαφαήλ, ὃς ἦν ἄγγελος, καὶ οὐκ ᾔδει, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εἰ δύναμαι πορευθῆναι κτλ. (Vetus Testamentum graece ed. *Tischendorf* ed. 5, tom. I. Lipsiae 1875.)

[2] Die X. Aug. II. Noct., 2. Antiph.

Unde S. Ioannes Chrysostomus Serm. 1 in Genes. pulchritudinem naturae angelicae generatim celebrans ait: „*In principio fecit Deus caelum et terram.* Cur non de angelis vel de archangelis loquitur nobis? Nam si ex creaturis creator conspicitur, multo magis ex illis nosci potuit. Pulchrum est caelum, sed non ita pulchrum ut angelus; splendidus sol, sed non ita splendidus ut archangelus.“ [1] Atqui angelus et archangelus sunt spiritus puri. Est ergo pulchritudo pure spiritualis.

II. Haud absimili ratione iudicandum est, si caelum beatorum consideramus, praesertim cum Patres Ecclesiae illum regnum, in quo beati habitant, pulcherrimum esse verbis disertis doceant. Atque S. Ioannes Chrysostomus quidem Homil. 55 (al. 56) in Matth. dicit: „Illo pergis, ubi nullus dolor, moeror nullus, sed ubi multum gaudium, et pax, et caritas, et laetitia, et deliciae: ubi vita aeterna, et gloria ineffabilis, et pulchritudo inenarrabilis.“ [2] Quibus omnino consentit S. Augustinus Serm. 243, c. 8: „Nihil indecorum erit ibi, summa pax erit, nihil discordans, nihil monstruosum, nihil quod offendat aspectum, in omnibus Deus laudabitur. Nam si nunc in ista infirmitate carnis et tenera operatione membrorum apparet tanta corporis pulchritudo, quae illicit libidinosos, et ad quaerendum excitat sive studiosos sive curiosos; et si inveniatur in corpore ratio numerorum, non alius artifex horum, alius invenitur esse caelorum, sed idem ipse creator infimorum atque summorum: quanto magis ibi, ubi erit libido nulla, nulla corruptio, nulla deformis pravitas, nulla aerumnosa necessitas, sed interminata aeternitas, pulchra veritas, summa felicitas.“ [3] — Quam sententiam confirmans Scriptura sacra caelum beatorum appellat „regnum decoris“, Graece τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας. Ait enim Sap. 5, 16—17: *„Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei* (τὸ διάδημα τοῦ κάλλους) *de manu Domini.“* Quapropter S. Paulus apostolus, cum ad tertium caelum raptus pulchritudinem illic conspexisset, in terram reverti aegre ferebat, S. Ioanne Chrysostomo lib. 1 De compunct. ad Demetr. testante: „Cum enim semel oculos animae in caelum convertisset, et caelestium pulchritudine captus esset, in terram reverti non sustinebat.“ [4] Nam idem Chryso-

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 54, 582: . . . Καλὸς ὁ οὐρανός, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτω καλός, ὡς ἄγγελος· σφαιδρὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτω σφαιδρός, ὡς ἀρχάγγελος.

[2] Ibid. 58, 540: Καὶ ἀπελεύσῃ ἔνθα „᾿Απέδρα ὀδύνη καὶ λύπη“· ἔνθα πολλὴ ἡ χαρά, καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ τρυφή, καὶ ἡ εὐφροσύνη, ἔνθα ζωὴ αἰώνιος, καὶ δόξα ἄῤῥητος, καὶ κάλλος ἄφραστον.

[3] *Migne,* Patr. lat. 38, 1146.

[4] *Migne,* Patr. gr. 47, 405: Καθάπαξ γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς στρέψας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ ἐκεῖ κάλλος καταπλαγείς, οὐκ ἠνέσχετο πρὸς τὴν γῆν ὑποστρέψαι πάλιν.

stomus De poenit. homil. 7 ait: „Pulchra, Domine, promissa tua; pulchrum quod exspectatur regnum tuum.“ [1] — Atqui caelum beatorum maxime consistit in visione Dei beatifica, quae certe est aliquid spirituale. Est ergo pulchritudo spiritualis seu intelligibilis.

Itaque non solum ex pulchritudine virtutum, neque solum ex pulchritudine animae humanae, sed etiam ex pulchritudine angelorum et beatorum in caelis exsistentium dilucide apparet, pulchritudinem spiritualem seu intelligibilem exsistere. Restat, ut inquiramus, sitne spiritualis pulchritudo pulchritudine corporea praestantior.

CAPUT III.

An spiritualis pulchritudo sit praestantior pulchritudine corporea.

Nemo cordatus est qui serio dubitet, quin spiritualis pulchritudo praestantior sit quam pulchritudo corporalis. Rem ita se habere iterum atque iterum colligimus ex percelebri S. Augustini definitione: „Omnis pulchritudinis forma unitas est.“ Natura enim spiritualis, quia partibus caret, unitatem multo magis prae se fert quam natura corporea, utpote quae ex partibus constet. Ergo natura spiritualis maioris pulchritudinis est quam natura corporea. — Iam Plato spiritualem pulchritudinem intellexit pulchritudini corporeae longe antecellere. Ait enim in „Convivio“: „Oportet ... pulchritudinem in animis maioris aestimare quam quae in corpore inest.“ [2] De Platonicis vero S. Augustinus (lib. 8 De civ. Dei c. 6) haec animadvertit: „Consideraverunt, quidquid est, vel corpus esse, vel vitam; meliusque aliquid vitam esse quam corpus; speciemque corporis esse sensibilem, intelligibilem vitae. Proinde intelligibilem speciem sensibili praetulerunt.“ [3] Sed, quod caput est, audiamus ipsos Patres Ecclesiae, quid hac de re senserint.

I. Patres Graecos pulchritudinem spiritualem anteposuisse pulchritudini corporeae non multis opus est dicere. Quam sententiam Clemens Alexandrinus lib. 3 Paedag. c. 1 apto illustrat exemplo: „Samueli prophetae“, inquit, „cum mitteretur, ut ungeret in regem unum ex filiis Iesse, et vidisset eius filium natu maximum, pulchrum et magnum, quando eo laetatus Samuel chrisma protulit, *dixit ei Dominus: Ne respexeris ad aspectum eius, et altitudinem magnitudinis eius, quoniam repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, et Dominus ad cor* (1 Reg. 16, 7). Et non unxit eum qui erat pulcher corpore, sed eum

[1] *Migne*, Patr. gr. 49, 335: Καλαί σου, ὦ Δέσποτα, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· καλή σου καὶ ἡ προσδοκωμένη βασιλεία.

[2] *Astius*, Plato III, 517: Δεῖ ... τὸ ἐν ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον ἡγήσασθαι τοῦ ἐν τῷ σώματι.

[3] *Migne*, Patr. lat. 41, 231.

qui pulcher erat animo. . . Ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quam pulchritudinem animae aestimat Dominus."[1] Cum autem aestimatio Domini vera sit oporteat, sequitur ut spiritualis pulchritudo corporalem longe superet. — Alio exemplo utitur S. Basilius Homil. 3 in Hexaëm. dicens: „Castarum pulchritudo meretricia praestabilior est."[2] Quibus verbis significat se pulchritudinem e virtute castitatis efflorescentem maioris aestimare quam illam, quae in lineamentis corporis consistit atque pigmentis. Rectissime igitur S. Gregorius Nyssenus Homil. 1 in Cant. notat: Ecclesiastes „cuilibet, quod sensu comprehenditur, praefert naturalem animae nostrae motionem ad pulchritudinem, quae non cadit sub aspectum"[3], certe nulla alia causa impulsus, quam quod pulchritudo intelligibilis sensibilem longe superet. Neque aliter sentit S. Ioannes Chrysostomus, cum Paraen. ad Theodor. laps. I. scribit: „Pulchritudinem quidem corpoream (τὸ κάλλος τὸ σωματικόν) intra naturae limites conclusit Deus, animae vero decor ab illa necessitate et servitute liberatus est, quippe sane qui multo praestantior sit corporea formositate; in nobis autem totus situs est et nutu Dei. Humanus enim cum sit Dominus noster, etiam hac re maxime nostrum honoravit genus, ut quae minora sunt neque magnum quidquam nobis contribuunt, sed quomodo cadant nihil refert, ea naturae necessitati addixerit; eorum autem quae vere pulchra sunt, nos opifices esse concesserit. Etenim si corporeae pulchritudinis nos dominos reddidisset, superfluam sollicitudinem suscepissemus, atque in rebus infructuosis totum tempus impendissemus, animae cura prorsus neglecta."[4] Et paucis intermissis: „Qua de causa Deus, adempta infelici cura, melioris rei autem nobis indidit; ita ut qui corpus ex deformi elegans reddere non potest, is possit animam, etiamsi in extremam deformitatem deciderit, in summam

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 8, 571: Τῷ Σαμουὴλ τῷ προφήτῃ, ὁπότε πέμπεται ἕνα χρῖσαι τῶν υἱῶν Ἰεσσαὶ εἰς βασιλέα, καὶ τὸν πρεσβύτατον τῶν παίδων αὐτοῦ, καλὸν καὶ μέγαν ἰδόντι, ὁπότε τὸ χρῖσμα προέλαβεν, ὁ Σαμουὴλ ἡσθεὶς ἐπ᾽ αὐτῷ, „εἶπε", φησίν, „ὁ Κύριος αὐτῷ· Μὴ ἐπιβλέψῃς εἰς τὴν ὄψιν αὐτοῦ καὶ τὸ ὕψος τοῦ μεγέθους αὐτοῦ, ὅτι ἀπῶσμαι αὐτόν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ εἰς ὀφθαλμοὺς ὄψεται, καὶ Κύριος εἰς καρδίαν". Καὶ οὐκ ἔχρισε τὸν καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν καλὸν τὴν ψυχήν . . . οὖν τὸ φυσικὸν τοῦ σώματος κάλλος ἔλαττον τοῦ ψυχικοῦ λογίζεται Κύριος.

[2] Ibid. 29, 74: Τὸ ἐν ταῖς σώφροσι κάλλος τοῦ ἑταιρικοῦ προτιμότερον.

[3] Ibid. 44, 770: ὑπερτίθησι παντὸς τοῦ δι᾽ αἰσθήσεως καταλαμβανομένου τὴν ἐπιφυτικὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν κίνησιν ἐπὶ τὸ ἀόρατον κάλλος.

[4] Ibid. 47, 295: Τὸ μὲν γὰρ κάλλος τὸ σωματικὸν εἴσω τῶν τῆς φύσεως ὅρων συνέκλεισεν ὁ Θεός, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ὥρα τῆς μὲν ἐκεῖθεν ἀνάγκης καὶ δουλείας ἀπήλλακται, ἅτε δὴ πολλῷ βελτίων οὖσα τῆς σωματικῆς εὐμορφίας· ἐφ᾽ ἡμῖν δὲ ἅπασα κεῖται καὶ τῇ ῥοπῇ τοῦ Θεοῦ. Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, καὶ τούτῳ μάλιστα τὸ ἡμέτερον ἐτίμησε γένος, τὰ μὲν ἐλάττονα καὶ οὐδὲν μέγα συντελοῦντα ἡμῖν, ἀλλ᾽ ὅπως ἂν πέσῃ ἀδιάφορα ὄντα, τῇ τῆς φύσεως ἐπιτρέψας ἀνάγκῃ, τῶν δὲ ὄντως καλῶν ἡμᾶς ποιήσας εἶναι δημιουργούς. Εἰ μὲν γὰρ καὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἡμᾶς ἐποίησεν εἶναι κυρίους, καὶ φροντίδα περιττὴν ἐδεξάμεθα ἄν, καὶ ἐν τοῖς οὐδὲν ὠφελοῦσι τὸν ἅπαντα ἂν ἀπησχολήσαμεν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς σφόδρα ἂν ἠμελήσαμεν. Latinam versionem emendavimus.

pulchritudinem reducere, adeoque amabilem iucundamque reddere, ut non probi tantum viri, sed etiam omnium Rex et Deus in eius concupiscentiam veniat: quemadmodum et psalmista de illa pulchritudine loquitur: *Et concupiscet Rex decorem tuum* (Ps. 44, 12)."[1] Proinde paulo post: „Nam si in corpore pulchritudo multorum animos ita percellit et excitat, quando ea in anima refulserit, quid huiusmodi speciei ac pulchritudinis simile fuerit? . . . Ita ut, si consideres quae pulchritudo insit oculis, quae recte compositis naribus, quae corpori et genis, nihil aliud esse corporis pulchritudinem dicas, quam sepulcrum dealbatum: tanta nempe intus sorde plenum est. . . . At pulchritudo tua non huiusmodi erat, sed ita praestantior illa, ut caeli terram antecellunt, immo caelis ipsis multo splendidior et melior."[2] Unde idem Chrysostomus Homil. 17 ad pop. Antioch. monet: „Ne ab exteriori formositate, sed a mentis pulchritudine omnes beatos censeamus."[3]

II. Ut Patres Graeci, ita etiam Latini pulchritudinem spiritualem censent nobiliorem esse pulchritudine corporea. S. Ambrosius enim De bon. mort. c. 7 docet: „Anima est quae utitur, corpus quod usui est; ac per hoc aliud quod in imperio, aliud quod in ministerio: aliud quod sumus, aliud quod nostrum est. Si quis animae pulchritudinem diligit, nos diligit; si quis corporis decorem diligit, non ipsum hominem, sed carnis diligit pulchritudinem, quae tamen cito marcescit et defluit."[4] Quam ob rem idem Ambrosius lib. 1 De virginib. c. 6 virgines adhortatur, ut pulchritudinem animae magis colant amentque quam pulchritudinem corporis: „Habetis sane et vos vestrae militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma, non corporis: quam nulla exstinguit aetas, nulla eripere mors potest, nulla aegritudo corrumpere. Solus formae arbiter petatur Deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligat animas pulchriores."[5] S. Augustinus vero, ut spiritualis pulchritudinis prae-

---

[1] *Migne,* Patr. gr. 47, 296: Διὰ τοῦτο ταύτης ἡμᾶς τῆς κακοσχολίας ἀπαλλάξας ὁ Θεός, τοῦ βελτίονος ἡμῖν τὴν τέχνην ἐνέθηκε· καὶ ὁ τὸ σῶμα μὴ δυνάμενος εὔμορφον ποιῆσαι ἐξ εἰδεχθοῦς· οὗτος τὴν ψυχήν, κἂν εἰς ἐσχάτην δυσειδίαν κατενεχθῇ, εἰς αὐτὴν τὴν τῆς ὥρας ἀναγαγεῖν δυνήσεται κορυφήν, καὶ οὕτως ἐπέραστον ποιῆσαι καὶ ποθεινήν, ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀγαθοὺς εἰς ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἁπάντων βασιλέα καὶ Θεόν, καθὼς καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς περὶ τούτου τοῦ κάλλους διαλεγόμενος ἔλεγε· „Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου."

[2] Ibid. 47, 297: Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος ὂν τὸ κάλλος οὕτω τὰς τῶν πολλῶν ἐκπλήττει ψυχὰς καὶ ἀναπτεροῖ, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦτο ἀποστίλβῃ, τί ἴσον τοῦ οὕτω καλοῦ καὶ ὡραίου γένοιτ' ἄν; . . . ὥστε, ἂν ἐννοήσῃς τί μὲν τῶν καλῶν ἔνδον ἀπόκειται ὀφθαλμῶν, τί δὲ τῆς εὐθείας ῥινός, τί δὲ καὶ τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τάφον κεκονιαμένον εἶναι φήσεις τοῦ σώματος τὴν εὐμορφίαν· τοσαύτης τὰ ἔνδον ἀκαθαρσίας ἐστὶ μεστά . . . Ἀλλ' οὐ τό γε σὸν κάλλος τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ὅσον τῆς γῆς βελτίων ὁ οὐρανός· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ τούτου λαμπρότερόν τε καὶ ἄμεινον.

[3] Ibid. 49, 179: Μὴ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν εὐμορφίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν διάνοιαν κάλλους μακαρίζωμεν ἅπαντας.

[4] *Migne,* Patr. lat. 14, 553. [5] Ibid. 16, 197.

stantiam demonstret, merito exemplum affert Iosephi in Aegyptum venditi Serm. 343, n. 6: (Hunc) „Ioseph sancta Scriptura testatur, quem tentavit impudica: amavit pulchrum non casta, sed perversa mente, ubi oculos non habebat, ubi videretur spiritualis et invisibilis pulchritudo; quem amabat pulchrum, nolebat castum. . . . Pulchrior erat intus quam foris, pulchrior in cordis luce quam in carnis cute; quo illius feminae oculi non penetrabant, ibi ipse sua pulchritudine fruebatur.“ [1] Et generatim Epist. (3) ad Nebrid. docet: „Unde constamus? Ex animo et corpore. Quid horum melius? Videlicet animus. Quid laudant in corpore? Nihil aliud video quam pulchritudinem. Quid est corporis pulchritudo? Congruentia partium cum quadam coloris suavitate. Haec forma ubi vera melior, an ubi falsa? Quis dubitet, ubi vera est, esse meliorem? Ubi ergo vera est? In animo scilicet. Animus igitur magis amandus est quam corpus“ [2]; nimirum, quia forma et pulchritudo animi melior quam corporis est. Immo haec cum illa comparata quasi nulla esse videtur aut foeda, ut idem Augustinus De ver. relig. c. 40 ait: „Interior (homo) exteriorem respicit, et in sua comparatione foedum videt, in proprio tamen genere pulchrum et corporum convenientia laetantem.“ [3]

Quibus omnibus argumentis et rationis et auctoritatis Patrum Ecclesiae satis superque probatum esse putamus, spiritualem pulchritudinem non tantum exsistere, sed etiam praestantiorem esse pulchritudine corporea.

---

[1] *Migne,* Patr. lat. 39, 1509. [2] Ibid. 33, 65.

[3] Ibid. 34, 155. Item cf. De mus. lib. 6, c. 14: „Etiam corpus creatura Dei est, et specie sua quamvis infima decoratur, sed prae animae dignitate contemnitur: sicut auri dignitas etiam purgatissimi argenti commixtione sordescit.“ (*Migne,* Patr. lat. 32, 1187.)

Vita.

Natus sum Henricus Krug die 13. m. Iulii a. 1866 in Rheno-Palatino oppido Schifferstadt, patre Georgio et matre Gertrude nata Schleicher, quos vita defunctos doleo.

Gymnasium regium Spirense, in quod autumno a. 1878 receptus sum, a. 1886 absolvi testimonio maturitatis accepto. Ineunte semestri hiemali eiusdem anni almam litterarum Universitatem Monacensem adii, ut bis sex menses studiis praecipue philosophiae incumberem, praelectiones audiens DD. Professorum Bach, Bardenhewer, de Hertling, Knoepfler, Lommel, Ranke, de Riehl, Andr. Schmid, Weiss. Semestri hiemali a. 1887 ad almam litterarum Universitatem Oenipontanam profectus studiis theologiae per quatuor semestres operam dedi, praelectiones audiens DD. Professorum Biederlack, Bickell, Flunk, Grisar, Jung, Hurter, Limbourg, Nilles, Nisius.

Autumno a. 1889 inter alumnos seminarii clericalis Spirensis adscitus sum, ut practicae theologiae vacarem. Die 17. m. Augusti a. 1890 a Rev^mo^ et Illmo Iosepho Georgio de Ehrler episcopo Spirensi ad ordinem presbyteratus promotus et per novem deinceps annos in dioecesi Spirensi munere capellani functus sum.

Tandem aestate a. 1899, ut denuo studiis theologiae peculiariter dogmaticae operam darem, permissu eiusdem Rev^mi^ episcopi Spirensis urbem adii Vratislaviensem, ubi hanc dissertationem elaboravi auctore D^no^ Iosepho Pohle, theologiae Professore O. P., cui imprimis gratias habeo maximas semperque habebo.